

1(2) 2017

Одесса

ВІСНИК АСОЦІАЦІЇ СЛІДЧИХ СУДДІВ УКРАЇНИ

www.kievskisud.od.ua

За підтримки Київського
районного суду міста Одеси

SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO

Редакційна колегія

Чванкін Сергій Анатолійович, кандидат юридичних наук, доцент, голова ГО «Асоціація слідчих суддів України», голова Київського районного суду м. Одеси – Голова редакційної колегії;

Бронз Йосип Львович, голова Ради адвокатів Одеської області, заслужений юрист України

Голубєва Неллі Юрїївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Городовенко Віктор Валентинович, доктор юридичних наук, заслужений юрист України, голова Апеляційного суду Запорізької області;

Мішин Микола Іванович, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, заслужений юрист України, суддя у відставці

Вітальне слово

Діяльність Асоціації слідчих суддів України

АССУ об'єднала понад 100 правників з усієї України на урочистому засіданні
стр. 5

Спільне засідання АССУ та АРСС: «Тиск на судову владу з боку правоохоронних органів»
стр. 10

Результати діяльності громадської організації «Асоціація слідчих суддів України»
стр. 16

Інтерв'ю

Анатолій Марцинкевич

Актуальні питання розгляду слідчими суддями клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій
стр. 19

Микола Мішин

Микола Мішин про відбір кандидатів до нового Верховного Суду
стр. 21

Судоустій

Даг Братоле

Україна і суди - очима Норвезького судді
стр. 23

Сергій Чванкін

Стан впровадження проекту «Електронний суд» в Київському районному суді м. Одеси
стр. 26

Кримінальне право та процес

Ігор Борщов

Проблемні питання застосування пробації в Україні
стр. 29

Павло Луцюк

Особистий погляд на деякі рішення слідчих суддів
стр. 32

Анастасія Підгородинська

Окремі питання відкриття матеріалів іншій стороні у кримінальному провадженні
стр. 35

Артем Ріпенко

Правові засади проведення судової експертизи
стр. 37

Дмитро Тішко

Практичні питання застосування інституту відводу (самовідводу) слідчого судді
стр. 39

Цивільне право та процес

Нелли Голубева

Процессуальные основы внедрения электронного суда (обзор перспективного законодательства)
стр. 42

Ярослав Головачов

Перехід прав кредитора (суброгація) у страхових правовідносинах
стр. 48

Адміністративні правопорушення

Анатолій Мірошніченко

Щодо відповідальності свідків у справах про адміністративні правопорушення
стр. 52

Міжнародні зв'язки

Плідна співпраця з іноземними колегами - пріоритет у роботі Київського районного суду м. Одеси
стр. 54

Сергій Чванкін

Міжнародний обмін досвідом – запорука успіху проекту «Електронний суд»
стр. 58

Сергій Чванкін

Громадська організація «Асоціація слідчих суддів України» продовжує плідно працювати над удосконаленням діючого законодавства.

Щомісяця члени Асоціації обговорюють спірні питання, щодо удосконалення законодавства, після чого пропозиції АССУ для обговорення надсилаються майже всім судам України, науковцям, практикуючим юристам. За останні півроку АССУ зробила великий обсяг роботи, підняла питання щодо покращення якості досудового слідства і оперативної роботи представників національної поліції, розпочала боротьбу

із неправдивими повідомленнями про замінювання, ініціювала внесення змін до КПК України стосовно обшуку житла, ВСУ вніс до КСУ звернення Асоціації слідчих суддів України стосовно офіційного тлумачення терміна «неправосудність».

Також Асоціація не залишилась осторонь питання щодо формування позитивної громадської думки стосовно судової влади.

Реформи, які останнім часом відбуваються у всіх сферах суспільного життя в Україні, торкнулися і судової влади, яка в нашій державі, на жаль, на сьогодні має

недостатню підтримку з боку населення. Нині дуже популярним стало твердження про вкрай низький рівень довіри до судової влади. Адже саме сьогодні громадськість висуває всім державним інституціям, в тому числі і судовій владі, високі вимоги щодо доброчесності та ефективності діяльності.

Задля формування об'єктивної та належної громадської думки стосовно судової влади члени АССУ постійно приймають участь в різних ефірах на телеканалах, привертаючи увагу суспільства до важливих тем.

АССУ ОБ'ЄДНАЛА ПОНАД 100 ПРАВНИКІВ З УСІЄЇ УКРАЇНИ НА УРОЧИСТОМУ ЗАСІДАННІ

25 листопада 2016 року під егідою Київського районного суду міста Одеси відбулося урочисте засідання громадської організації «Асоціація слідчих суддів України» в місті Одеса, приурочене до дворіччя створення АССУ.

У заході взяли участь понад 100 правників з усієї країни: члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, судді, адвокати, представники прокуратури, юстиції, Національної школи суддів України, Державної судової адміністрації України в Одеській області, судові експерти, науковці, а також іноземні гості.

На засіданні обговорили успіхи та проблеми впровадження проекту

«Електронний суд» в Київському районному суді Одеси, досвід запровадження окремих елементів цього проекту. Під час заходу підняли питання, пов'язані з проведенням конкурсу до Верховного Суду. Також говорили про проблеми та перспективи призначення суддів-п'ятирічок. Окрім того, висунули пропозицію стосовно декриміналізації злочину, передбаченого ст. 375 КК України. Значну увагу приділили питанню захисту суддів від нападів псевдоактивістів.

Вітальним словом засідання відкрив голова АССУ, голова Київського районного суду міста Одеси **Сергій Анатолійович Чванкін**. Він закликав

учасників бути активними та ініціативними, адже саме на таких заходах народжуються реформаторські ідеї.

Першим виступ розпочав Член ВККС Павло Сергійович Луцюк, порівняв важливість охорони здоров'я та забезпечення правосуддя: «Якщо в країні закривають лікарні та суди, на неї чекає кінець». Він звернув увагу на проблеми призначення суддів-п'ятирічок, оплати праці суддів та гарантії їх діяльності.

«Шановні присутні, найбільш болюче питання яке я хочу обговорити - це судді - п'ятирічки, в яких закінчився строк повноважень. Це надзвичайно велика проблема для держави в цілому. П'ять років ці люди сумлінно працювали, а зараз держава від них відмовилась. Не можна так робити. Для того, щоб випустити таку кількість суддів, їх потрібно вивчити в Національній школі суддів України. Це приблизно 1,5 року, після чого людина з нуля починає працювати. Я сподіваюся, що Вища рада правосуддя ухвалить справедливе рішення відносно цих суддів.

Що стосується тих суддів, в кого закінчується строк повноважень, вони підуть, на жаль, за процедурою на конкурс без проходження навчання в НШСУ. Це також нерозумно. Я вважаю, що потрібно вказати в перехідних положеннях ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»: суддя, який 5 років відпрацював, автоматично має бути призначений на посаду довічно.

Стосовно конкурсу до Верховного Суду, станом на сьогоднішній день, 1300 кандидатів подали документи. Оголошено конкурс на зайняття 120 вакантних місць. Не подумайте, що всі 120 місць будуть укомплектовані.

Ми всі повинні пам'ятати про те, що суддя ВС має бути взірцем для всіх, що з моральної сторони, що з професійної, що з кваліфікаційної. Чи можемо ми помилитися? Можемо. Чи хочемо ми це? Ні. Тому було прийнято колегіальне рішення, що ми не будемо одночасно оголошувати конкурс на 200 вакантних посад. Ми напрацюємо практику, проаналізуємо помилки і у наступному

Зліва направо : Йосип Бронз, Сергій Чванкін, Павло Луцюк, Сергій Прилипко, Анатолій Марцинкевич

наступному будемо намагатися виконувати цю роботу краще. Сьогодні останній день подачі заяв кандидатів до Верховного суду, я вас всіх закликаю, той хто має стаж, досвід, той хто відчуває що він може справитися з цією роботою, прийміть участь в конкурсі, ви перевірите свої знання, свої можливості і якщо у вас щось не вийде, згодом буде добір до апеляційних судів і ви вже будете мати досвід. Звертаюсь до усієї суддівської спільноти, не будьте байдужими до цього процесу, якщо хтось заслуговує і подав заяву до участі в конкурсі, висловіться і підтримайте його, проведіть збори і вкажіть, що саме цей кандидат заслуговує на те, щоб бути суддею Верховного суду, оскільки це важливо під час співбесіди, ми будемо враховувати, в тому числі, і ці позиції. Чому добрих, відповідальних людей не підтримати? Я вас дуже прошу підтримайте, ми вам будемо за це вдячні.

Судді несуть велику відповідальність перед суспільством. Слідчий суддя – це суддя, на якого покладений обов'язок судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, і який завжди «на передовій», перші всі дії вчиняє слідчий суддя і в залежності від того, яке рішення він ухвалить, а саме - чи зможе поєднати справедливість і законність, залежить наступний розгляд кримінального провадження. Тому потрібно бути не тільки суддею, а мудрою людиною, і знаєте, мені дуже імпонують слова нині покійного колишнього заступника Голови Верховного Суду України

Петра Архиповича Чеберяка, він завжди казав, звертаючись до суддів: «прийміть справедливе рішення і подумайте, як під те рішення підставити закон. Ваші рішення повинні відповідати закону, вашій свідомості і бути справедливим.

Сьогодні суддям намагаються представити як розвиток демократії – онлайн трансляцію засідань, я категорично проти цього нововведення. Мені, адвокату з тридцяти п'ятирічним стажем в голову не вкладеться як можна транслювати допит свідка? Якщо інший свідок сидючи вдома, подивиться цей допит онлайн і «похоронить» решту доказів. Не можна так робити – це моє переконання.

Також я хочу поділитись своїми враженнями щодо створення антикорупційного суду. Я вважаю, що антикорупційний суд в Україні не потрібний, або суспільство довіряє діючим суддям, або не довіряє всім. Не можна суддям доручати одну частину справ, а іншу доручати іншим. Ми не можемо ділити суддів на тих кому довіряємо і кому не довіряємо.

Якщо говорити про довіру та добросовісність, я за те, щоб судді були чесними. Я дуже хочу, щоб в судовому засіданні переміг той, хто краще надасть докази, а не той, хто раніше забіжить до судді. Чомусь в суспільстві склалась така думка, якщо адвокат заходить до судді, то кажуть що хоче йому дати хабар, а як заїде прокурор, то кажуть що це оперативний супровід. Але за мою практику я ще не чув, щоб у ВККС прийшов хоч один прокурор і просив - не притягайте суддю до відповідальності, бо це я щось не те зробив», - розповів присутнім Член ВККС **Павло Сергійович Луцюк**.

Наступним слово взяв **Сергій Миколайович Прилипко**, член ВККС. «Зараз дуже багато невіправданої критики судової реформи, - зазначив він. - Проблеми справді є, але вони не настільки глобальні, як це висвітлюють ЗМІ».

«Нещодавно в ЗМІ пролунала інформація про те, що всього 5% громадян довіряють суду, але потім як виявляється, 90% опитуваних взагалі жодного разу не були в суді. Тому безумовно і статистику потрібно проводити дуже толерантно. Займаючись розглядом дисциплінарних

проваджень стосовно суддів, можна впевнено сказати: тільки 2-3% суддів, які зловживають або неналежним чином виконують свої обов'язки. А в цілому суддівський корпус працює сумлінно, з огляду на ту кількість справ, те навантаження яке є в судах.

Сьогодні вирішується питання щодо формування нового ВС, потім будуть формуватися і проходити кваліфікаційне оцінювання судді Апеляційних районних, місцевих судів та ін.

Тому очікується велика і дуже складна робота, яка ляже на плечі суддів.

Чи будуть судді якісно працювати, якщо реформувати судову систему, при цьому не змінюючи законодавство? Звичайно це дуже складно, звичайно це може звести реформу до нуля. Тому дуже важливо, що Асоціація слідчих суддів України займається не тільки тими проблемними питаннями, які виникають в процесі практичної діяльності, судової практики, а й в процесі системного реформування законодавства. Тому що воно дійсно суперечливе. Зараз пропонують нововведення - звільнення суддів за аморальний вчинок, але що таке аморальний вчинок і як його оцінювати? Якщо це вводити, потрібно порадитися з вченими, з практиками, суддями, і тільки після цього приймати зважене рішення.

Як ми бачимо на прикладі з поліцією, мало одягнути красиву форму і дати гарні автомобілі, це ні до чого доброго не призвело, злочинність зростає, крадіжки, напади на громадян збільшуються. Тому системно потрібно реформувати і судову систему

Зліва направо: **Сергій Прилипко**,
Анатолій Марцинкевич

і законодавство, те джерело яким користуються судді», - зауважив **Сергій Миколайович Прилипко**.

Про суди, які залишились взагалі без суддів, розповів голова Апеляційного суду Хмельницької області, **Анатолій Миколайович Марцинкевич**.

«Цькування судової системи дало свій результат, ми бачимо, що потрібно вмовляти людей, щоб вони йшли працювати суддею в такий поважний орган як ВС. Є сьогодні і більші проблеми: в центрі України є суд, в якому рік немає жодного судді, рік не розглядаються справи, рік люди абсолютно позбавлені можливості захистити свої права - це аліменти, це інші справи, це трудові спори. На жаль законодавчо абсолютно не має можливості передати ці справи в будь-який інший суд.

Сьогодні на засіданні АССУ присутні міжнародні експерти і судді з США та Норвегії. В їх країнах важко уявити таку ситуацію, це - наслідки безпідставних звинувачень судової системи України.

Безумовно передумовою створення АССУ було те, що не має можливості іншим шляхом обговорити судову практику. Добре, що в Одесі знайшлися такі ініціатори, в такий нелегкий час, коли багато суддів вже опустили руки, **Сергій Анатольович Чванкін** створив АССУ, і сьогодні є вже певний результат - зміни до законодавства. Я разом зі своїм колективом завітав до Київського районного суду м. Одеси, щоб на власні очі побачити як працює «Електронний суд», і я дійсно вражений. Я дуже вдячний

за отриманий досвід».

Продовжуючи виступ, суддя від Норвезької місії з питань верховенства в Україні **Даг Братоле** зазначив: «Ви працюєте злагоджено, якщо будете так продовжувати, незабаром зрівняєтеся з передовими країнами Європейського Союзу».

Зарубіжним досвідом поділився американський адвокат **Девід Кук**. Він побажав суддям терпіння та віри в краще майбутнє.

Начальник відділу підготовки викладачів Національної школи суддів **Ольга Анатоліївна Шаповалова** виступила з доповіддю стосовно тлумачення статті 375 КК України, і запропонувала шляхи вирішення проблем, які виникають у зв'язку з її застосуванням.

Активну участь в обговоренні нагальних проблем правосуддя взяли представники адвокатури, зокрема **Йосип Львович Бронз** та начальник Управління з розслідування кримінальних проваджень слідчими органів прокуратури та процесуального керівництва прокуратури Одеської області – **Сергій Костянтинів Костенко**.

Сергій Костянтинів Костенко заявив під час виступу: «Незалежний суд потрібен тільки громадянському суспільству».

Сергій Костенко

Йосип Бронз

Висловлюючи свою позицію стосовно тиску на суди, **Сергій Костенко** оприлюднив статистичні дані, згідно з якими тільки з початку року за ст.259 КК України (завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності) до ЄРДР було внесено 154 відомості, з них 53 випадки – замінування будівель суду.

За останні 3 роки в Одеській області зареєстровано 39 проваджень: з них стосовно втручання в діяльність судових органів – 23 (ст.376 КК України), в суд направлено лише 1 справу. За статтею 377 КК України – погроза або насиль-

ство щодо судді, зареєстровано 6 проваджень, які досі розслідуються.

«Кому вигідний незалежний суд? Як відомо, в нас є такий трикутник, як «влада – бізнес – громадянське суспільство». Розглянувши кожну з його складових, відповідь на питання стає очевидною.

Почнемо з бізнесу. Його представники – олігархи. Головна мета – вирішити свої питання у позасудовий спосіб, без розголосу та зайвих проблем. Таким чином, незалежний суд їм не потрібен. Наступна складова – влада. Це питання піднімали не раз. Аналізуючи її діяльність та бажання впливати на рішення

судів, можемо стверджувати, що влада точно не зацікавлена в незалежності судової влади. В нас залишається громадянське суспільство. Проте, не слід його плутати з громадськими активістами. Саме громадянське суспільство, інтереси і права якого захищає суд, зацікавлене в його незалежності та справедливості», – наголосив **Сергій Костенко**.

Відомий усім адвокат, голова Ради адвокатів Одеської області, **Йосип Львович Бронз** почав свій виступ з риторичного запитання: «Чи буде діяти в Україні верховенство права?»

Дійсно, адже саме це питання цікавить не тільки представників адвокатури та суддів, а й все громадянське суспільство.

«Якщо говорити про суддів, то з них викували образ ворога. І це зробила преса», – заявив **Йосип Львович**.

Голова Ради адвокатів зазначив, що його вражає низький рівень довіри населення до суду, адже більшість респондентів жодного разу не були в будівлях суду. З цього випливає логічне запитання: хто ж формує думку у громадян? Відповідь проста і очевидна – преса.

Йосип Бронз закликав суддів показувати свою роботу і залучати пресу до подібних заходів. Яким чином ми зможемо доносити до людей правдиву інформацію і показати справжнє обличчя правосуддя?

«Я не знаю, коли влада почне піклуватися про людей. Норми Кримінального кодексу України не діють і їх необхідно посилити. Я завжди дотримувався думки, що суворість покарання ніколи не запобігала вчиненню злочинів. Однак це може знизити запал тих, хто приходить в зал судових засідань для того, щоб зірвати процес», – зазначив Голова Ради адвокатів Одеської області.

Сергій Анатолійович Чванкін розповів про успіхи та проблеми впровадження проекту «Електронний суд» в Київському районному суді м. Одеси.

«Мета проекту – забезпечити обмін документами в електронному вигляді між судом і учасниками процесу, сприяти поступовому

Сергій Чванкін

переходу документообігу суду в електронний формат, пришвидшити проходження справ та обмін інформацією в суді.

Впровадження цього проекту не легка справа, адже багато хто з суддів, співробітників суду починали працювати в суді ще при друкарських машинках. Однак організація процесу здійснення судочинства істотно змінилася за останні 25 років: застосування комп'ютерів, ведення аудіо-запису процесу, автоматизованого розподілу справ і ін. Але, на жаль, учасники судочинства досі перебувають в «паперово-поштовому» столітті!

Не можна сказати, що це тільки наша проблема - багато національних систем судочинства тільки починають впроваджувати окремі елементи електронного судочинства. Повний перехід в виключно електронне судочинство - це дуже дорога програма, крім того, вимагає значних законодавчих змін.

З вересня 2015 року в електронному вигляді до Київського районного суду м. Одеси надійшла значна кількість цивільних позовів, налагоджено взаємодію між судами, адвокатами, центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги, банківськими установами.

Але, на жаль, говорити про те, що ця кількість позовних заяв обумовлена реальним попитом на послуги «Електронного суду» з боку учасників процесу не можна. Велика частина цих позовних заяв подано до суду в електронному вигляді на тлі широкої «рекламної» підтримки цих новацій з боку нашого суду: на сайті суду, по

телебаченню ми намагаємося довести переваги «Електронного суду». Однак, учасники процесу ще не дуже ініціативно підключаються до цих новацій. Основна причина - відсутність в ЦПК України норм, які б їх впроваджували. Перспектива все одно дублювати велику кількість документів в паперовому вигляді зводить нанівець намагання поширити «популярність» електронно-цифрового спілкування між судом і учасниками процесу.

Діючі ЦПК України і КПК України, як і інші процесуальні кодекси, не дозволяють нам впроваджувати ідеї «Електронного суду» повноцінно.

Більшість опцій «Електронного суду» сьогодні повноцінно не працюють саме через відсутність законодавчої підтримки цієї сучасної, необхідної, економічної, ефективної новації. Силами нашого суду налагоджений документообіг з різними державними і недержавними організаціями. Однак для того, щоб такий документообіг був системним і не потребував дублювання в паперовому вигляді, необхідні законодавчі зміни.

Тільки так вдасться створити реально працюючу і зручну систему.

Без цих змін далі розвиватися електронне правосуддя не зможе. Наприклад, зареєстровані на сьогодні понад 2000 «електронних справ» в Київському районному суді міста Одеси не можуть існувати виключно в електронному вигляді. Для дотримання чинного законодавства ми змушені дублювати всі електронні документи в звичайному паперовому вигляді для формування справи. Це ще раз підкреслює необхідність термінової

зміни законодавства інакше всі розмови про розширення системи «Електронний суд» залишаться на папері», - зазначив **Сергій Анатолійович Чванкін**.

Про переваги, які надасть Електронний суд, розповіли Володимир **Дмитрович Куценко**, очільник ТУ ДСА Одеської області та судді Київського районного суду міста Одеса **Оксана Михайлівна Куриленко**, **Володимир Сергійович Петренко** та **Павло Анатолійович Прохоров**: це, зокрема, економія часу і грошей, а також полегшення обміну матеріалами справи між учасниками провадження. **Ігор Олексійович Борщов** анонсував пропозицію змін до чинного законодавства, які спрямовані на створення дієвого механізму гарантій здійснення правосуддя.

В результаті зустрічі, члени АССУ прийняли Резолюцію, метою якої є об'єднання зусиль учасників засідання для вирішення розглянутих питань. Зокрема, члени АССУ мають намір найближчим часом звернутись до Конституційного Суду України з питанням про визнання неконституційною статтю 375 Кримінального кодексу України щодо постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Крім того, запропонували опрацювати проект змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який мінімізує фактори тиску на суддів при здійсненні ними правосуддя.

«ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ»

СПІЛЬНЕ ЗАСІДАННЯ АССУ ТА АРСС: «ТИСК НА СУДОВУ ВЛАДУ З БОКУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ»

8 вересня 2016 р. в Київському районному суді м. Одеси відбулося спільне засідання Асоціації слідчих суддів України (АССУ) і Асоціації розвитку суддівського самоврядування України (АРСС) на тему: **«Тиск на судову владу з боку правоохоронних органів».**

В заході взяли участь судді, представники прокуратури, адвокатури та начальник ТУ ДСА **Володимир Куценко**.

Голова Київського районного суду міста Одеси **Сергій Чванкін** і суддя ОААС та член правління АРСС **Олександр Кравець** привітали учасників заходу та побажали плідної роботи.

Першою своєю думкою стосовно незаконного внесення до ЄРДР відомостей щодо судів внаслідок скасування рішень і / або в порядку апеляційного / касаційного розгляду справ висловила слідчий суддя Со-

лом'янського районного суду міста Києва **Вікторія Кицюк**.

Суддя Перевальського районного суду Луганської області, член правління АРСС **Андрій Іванов** продовжив обговорення, розповівши про незаконне внесення до ЄРДР відомостей щодо суддів, які розглядають резонансні справи, під час розгляду таких справ. Суддя наголосив, що при розгляді резонансних справ судді знаходяться під тиском різних сторін, як з боку учасників будь-якої судової справи так і з боку інших зацікавлених осіб, найнятих ними активістів, політиків різного рангу та масштабу. Судді знаходяться під пильним наглядом ЗМІ, найчастіше налаштованих до суддів негативно та упереджено.

Доповідач зазначив, що «будь-які незаконні чи протиправні дії повинні тягнути за собою відповідальність, встановлену законом. Якщо ж такі дії чиняться співробітниками правоохоронних органів та ще й з метою примусити суддю ухвалити вигідне рішення, то це слід суворо карати. Але одразу треба зауважити, що повноваження суддів на оскарження дій слідчого чи прокурора дуже обмежені.

«Будь-хто може звернутися із заявою про вчинення суддею злочину і за наслідками такого звернення слідчий, прокурор зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, а у випадку якщо він такі

відомості не внесе, то заявник може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому ст. 303 КПК України та зобов'язати його це зробити. Навпаки, можливість оскаржити протиправне внесення слідчим відомостей до ЄРДР КПК України не передбачає.

Стаття 214 КПК України говорить про те, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

З чого відповідно і розпочинається досудове розслідування.

Згідно п. 1 розділу 3 «Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань» затвердженого Наказом ГПУ від 06.04.2016 № 139 внесення відомостей до Реєстру здійснюється з дотриманням строків, визначених КПК України та цим Положенням, а саме заява, повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення - у термін, визначений частиною першою статті 214 КПК України, тобто невідкладно або не пізніше 24 годин.

Дату складання повідомлення про підозру, дату і час вручення повідомлення про підозру, зміну раніше повідомленої підозри - невідкладно.

Сергій Чванкін

Олександр Кравець

Але терміни оголошення особі про підозру нічим не визначені.

З моменту внесення відомостей про скоєння суддею будь-якого злочину орган досудового розслідування розпочинає досудове розслідування, але присічні строки для оголошення особі про підозру у скоєнні злочину відсутні.

Так, ст. 219 КПК України встановлює строки досудового розслідування та визначає, що досудове розслідування повинне бути закінчене протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. Або може бути продовжене до дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Таким чином, КПК України допускає змішування поняття «початку досудового розслідування», так відповідно до ст. 214 КПК досудове розслідування починається з моменту внесення даних про злочин в ЄРДР та відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України притягнення до кримінальної відповідальності - це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, саме з якої і починають спливати строки проведення досудового розслідування, які обраховуються відповідно до ст. 219 КПК України.

Судді оголошує про підозру Генеральний прокурор чи його заступ-

ник. Однак з метою тиску на суддю можливий вихід із такої ситуації шляхом відкриття кримінального провадження за фактом вчинення злочину, а не відносно судді.

Тиск на суддю можливий, так як між початком досудового розслідування та оголошенням особі про підозру, може пройти певний, іноді тривалий проміжок часу.

З моменту внесення відомостей про злочини до Єдиного реєстру до судових розслідувань формально і починається досудове розслідування. В рамках розпочатого досудового розслідування слідчі мають право проводити будь-які слідчі дії. Наприклад обшук чи виїмку документів.

Обшук, виїмку можна провести до визначення процесуального статусу особи, а саме до оголошення судді про підозру, при цьому участь захисника в цій слідчій дії прямо не передбачена, оскільки немає підозрюваного. Наприклад можна провести обшук в кабінеті судді і вилучити матеріали судової справи.

Оскаржити дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, в тому числі їх дії з проведення будь-яких слідчих дій, в тому числі проведення обшуку чи виїмки до оголошення про підозру судді неможливо.

На мою думку, на такі дії слід одразу реагувати заявами про скоєння злочину, передбаченого ст. 376 КК України: «втручання в діяльність судових органів», вимагати внесення даних про скоєння злочину до

ЄРДР та у рамках цього кримінального провадження доводити протиправність дій правоохоронців.

Суддя, щодо якого внесена інформація про вчинення злочину до ЄРДР, і власно на якого правоохоронці мають намір тиснути, не має ніякого процесуального статусу та відповідно прав, встановлених ст. 42 КПК України і фактично позбавляється права на власний захист. Можливо безпосередньо перед направленням обвинувального акту прокурору оголосити судді про підозру, або взагалі не завершувати кримінальне провадження, тримаючи під загрозою його закінчення і відповідно маючи на нього незаконний вплив.

КПК України не містить обов'язку та строків для слідчого оголосити судді про підозру у вчиненні злочину, передбаченого наприклад ст. 375 КК України, одразу після винесення ним рішення, яке вважається не-правосудним.

Так, ст. 276 КПК України визначає, що повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у випадках:

1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;

3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Тобто, фактично якщо суддя виніс неправосудне рішення, основний доказ неправосудності такого рішення - є саме рішення, але саме визначення «неправосудності рішення» в українському законодавстві відсутнє, і тому слідчі не поспішають оголошувати суддям про підозру.

Відсутність законодавчого закріплення поняття «неправосудність» дає підґрунтя для суб'єктивного трактування цього поняття. Сторона, що прогала будь-який спір у суді та не погоджується з судовим рішенням, вважає його незаконним чи неправосудним. Статистика ВККС містить величезну кількість скарг щодо винесення суддями завідомо неправосудного рішення, хоч переважна кількість судових рішень залишається в силі та не скасовується вищестоящими інстанціями.

Статистика за минулі роки щодо застосування ст.375 відносно суддів дуже цікава: вона наявно показує неспроможність силовиків доводити вину суддів у скоєнні злочинів, передбачених ст.375 КК України.

У 2014 р за ст.375 КК було зареєстровано 220 кримінальних проваджень. З них 110 закриті практично одразу, на стадії досудового слідства, по 13 оголошено про підозру і лише 1 справа направлена з обвинувальним актом до суду. За ст.376 КК (втручання в судову діяльність або діяльність судового органу) в 2014 р. було внесено в ЄРДР 74 заяви, закрито провадження на стадії досудового слідства по 30 і не вручено жодної підозри.

2015 рік по кількості відомостей, внесених в ЄРДР, став рекордним. Тільки за перше півріччя заяв за ст.375 КК до Реєстру було внесено 206. Закрито кримінальні провадження на стадії досудового слідства по 62, вручено підозру в 8 випадках і спрямовані справи з обвинувальним актом до суду щодо 3 осіб. За ст. 376 КК України, було зареєстровано 55 проваджень, вручено підозра по 3, по відношенню до 2 осіб справи були направлені з обвинувальними актами до суду.

Проблема полягає в тому, чи необхідно скасувати рішення суду для порушення кримінального провадження за ст.375 КК України, та як бути із тими судовими рішеннями, які взагалі не підлягають оскарженню, рішеннями ВСУ чи КСУ? Як на мій погляд, скасування судового рішення, для того, щоб притягнути суддю до відповідальності за ст. 375 КК України не обов'язкове. Наприклад, винесено завідомо неправосудне рішення, порушена підсудність, невірно визначені сторони спору але строки апеляційного та касаційного оскарження минули, строки перегляду справи за нововиявленими обставинами минули, але рішення явно неправосудне, що робити? Якщо слідство доведе, що рішення неправосудне, притягне суддю до кримінальної відповідальності, а в суді буде доказано винесення завідомо

неправосудного рішення, то в подальшому це і буде підставою для поновлення строків оскарження самого рішення та перегляду справи по суті.

Певна проблема полягає в тому, що велика кількість злочинів, пов'язаних з винесенням завідомо неправосудного рішення, є латентними та залишається невиявленою та не зареєстрованою.

Судді, виносячи неправосудні рішення, наділяють їх усіма ознаками законних рішень та крім того певні завідомо неправосудні рішення формально можуть відповідати вимогам закону, бути законним та обґрунтованим. Тому, з огляду на низький рівень знань та навичок працівників правоохоронних органів, як старих так і новостворених, важко сподіватись на зростання показників у розкритті вказаних злочинів.

Констатувати факт постановлення завідомо неправосудного рішення в переважній більшості випадків можливо тільки шляхом проведення слідчих дій та доказування у кримінальній справі. Але ж тут постає інша проблема, яка полягає у важкості доказування цієї категорії злочинів. Сподіватись на з'явлення із зізнанням судді, досвідченого юриста, який завжди може пояснити, що він не мав ніякого умислу на винесення завідомо неправосудного рішення, а просто помилився, не усвідомлював незаконність, що не є підставою для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України, важко. Саме «завідомість», яка дозволяє відокремити цей злочин від судової помилки, досудовому слідству буде встановити найважче. При цьому встановлення факту отримання суддею хабара, не означає автоматичного визнання винесеного ним рішення неправосудним. Більш перспективними у плані розкриття подібних злочинів, є ті злочини, де є потерпілі, де окрім основного безпосереднього об'єкту злочину, яким є встановлений порядок реалізації конституційних засад здійснення судочинства, порушуються і додаткові факультативні об'єкти, якими можуть виступати честь та гідність особи,

її здоров'я та недоторканність, майнові блага. Так потерпілий у справі може заявити про порушення своїх прав, тобто викрити злочин та крім того зібрати певні докази, дати показання.

Із невизначеності законодавчого закріплення поняття «неправосудність» витікає інша проблема крайньої непорядності українських політиків, правоохоронців, громадських активістів, які, користуючись вказаною невизначеністю, перебирають на себе функції правосуддя та дають свою, в більшості випадків невірну оцінку судового рішення, заявляють про «неправосудність» судового рішення. Якщо переглянути повідомлення у ЗМІ, які проголошувались політиками, високо посадовцями, активістами, тощо, то складається враження, що майже усі рішення суддів «неправосудні», але всього «не набирається навіть 20 обвинувальних вироків».

Багато розмов іде навколо того, що правоохоронці можуть тиснути на суддів шляхом внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, але якщо повернутись до проблеми доказування, то тим правоохоронцям, які внесуть відповідні дані до ЄРДР, в подальшому необхідно буде зібрати докази вини судді, що є проблематичною справою навіть у випадку наявності вини судді, а у разі відсутності вини – це майже не розв'язуване питання, крім того, за незаконне притягнення до кримінальної відповідальності ст. 372 КК України передбачена також кримінальна відповідальність.

Саме внесення відомостей до ЄРДР про початок досудового розслідування за ст.375 КК України не дасть можливості тиску на суддю, тобто затримати, обрати щодо нього запобіжний захід, тощо, можливо лише після оголошення судді про підозру, а оголошувати про підозру судді «просто так» навряд чи хто захоче, оскільки і сам такий правоохоронець опиниться під загрозою притягнення до кримінальної відповідальності за ст.372 КК України, і це є ще однією причиною того, що досудове розслідування

Валеріан Луняченко

проводиться без оголошення судді про підозру, так як ст.372 КК України встановлює кримінальну відповідальність за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою на те законом особою.

У випадку оголошення судді про підозру за ст.375 КК України можливим способом захисту буде звернення із заявою про незаконне притягнення до кримінальної відповідальності ст.372 КК України.

Звісно щодо суддів найчастіше можливо розпочати досудове розслідування за ст.375 КК України, так, наприклад суддя, розглядаючи будь-яку справу, вносить певну ухвалу і його будь-хто починає звинувачувати у постановленні завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови.

В цьому також існує певна невизначеність, чи можна вважати неправосудним рішенням будь-яке рішення суду яким не закінчується розгляд справи по суті, тобто проміжкові.

Роз'яснень ВСУ щодо того, чи можуть визнаватися неправосудними рішеннями проміжкові рішення, чи може бути предметом злочину не скасоване рішення, чи рішення, яке не оскаржується, немає, тому можна припустити, що у всякому випадку слідчі, прокурори можуть вносити в таких

випадках дані до ЄРДР.

Існує питання: як слідчий буде доводити незаконність рішення, коли рішення не скасовано судом вищої інстанції? І чи може слідчий одночасно подавати, наприклад, апеляційну скаргу на рішення судді та вносити дані до ЄРДР, та що буде в тому випадку, коли, наприклад, ці події відбулися одночасно, але апеляційний суд не скасував, а залишив в силі ухвалу суду, або що робити в тому випадку, коли ухвала суду взагалі не оскаржується.

По суті слідчий повинен закрити кримінальне провадження, але в такому разі виникають питання до закриття», - підсумував **Андрій Іванов**.

Валеріан Луняченко, суддя Київського районного суду міста Одеси, член АССУ присвятив свою доповідь висловлюванням у ЗМІ керівників правоохоронних органів щодо вчинення злочинів з боку суддів до або безпосередньо після внесення таких відомостей в ЄРДР.

Доповідач зазначив, що «відповідно до пунктів 1 та 2 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, незалежність судових органів гарантується державою та закріплюється у Конституції або законах країни. Усі державні та інші

установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів та дотримуватися її. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз або прямого чи непрямого втручання з будь-якого боку і хоч би з яких причин.

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 17 листопада 2010 року щодо незалежності, ефективності та обов'язків суддів містить положення про те, що виконавча та законодавча влада повинні гарантувати незалежність суддів і утримуватися від дій, які можуть підірвати незалежність судової влади або довіру суспільства до неї.

Статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом.

Незалежність суддів слід розуміти як гарантію свободи, поваги до прав людини та неупередженого застосування права. Неупередженість та незалежність суддів є необхідними для гарантування рівності сторін перед судом». Крім того, Консультативна рада європейських суддів у п. 12 Висновку № 1 (2001) наголошує: «Судовій владі повинні довіряти не лише сторони окремої судової справи, а й суспільство в цілому. Таким чином, суддя не просто повинен насправді бути вільним від будь-яких зв'язків, прихильності, упередженості, він чи вона також повинні вважатися вільними від цього, з точки зору розсудливого спостерігача. У протилежному випадку довіру до судової влади може бути підірвано».

У рішенні Європейського суду з прав людини по справі «Олександр Волков проти України», ще у 2013 році, було зазначено, незалежність судової системи, що також передбачає незалежність кожного окремого судді, повинна бути захищена як на законодавчому, так і на практичному рівні. Комісар із занепокоєнням відзначив, що, на

переконання української громадськості, судді не захищені від зовнішнього тиску, в тому числі й політичного. Для усунення тих чинників, які роблять суддів вразливими і послаблюють їхню незалежність, необхідні рішучі дії в кількох напрямках. Влада повинна уважно розглядати будь-які заяви про випадки неприпустимого політичного або іншого втручання в роботу судових органів і забезпечити ефективні засоби правового захисту. Українська влада повинна розглядати і належним чином реагувати на будь-які заяви про втручання в роботу судових органів. Представникам інших гілок влади слід утримуватися від будь-яких дій чи заяв, які можуть бути сприйняті як інструмент здійснення тиску на діяльність судових органів чи викликати сумніви щодо їх здатності виконувати свої обов'язки ефективно. Судді не повинні мати підстав боятися звільнення чи дисциплінарного провадження у зв'язку із прийнятими ними судовими рішеннями. Окрім того, необхідно використати можливості нинішньої реформи для потужного зміцнення незалежності судової влади від виконавчої.

Минуло майже три роки після винесення вищезазначеного рішення Європейським судом, змінилась влада: як законодавча так і виконавча, Україна проголосила офіційний курс розвитку в напрямку Європейських цінностей, свобод і законодавства, однак і досі у засобах масової інформації (телебачення, преса та Інтернет) далеко не поодинокими є вислови як відомих політиків, так і безпосередніх керівників міністерств, прокуратури і поліції стосовно дій або рішень судів, які розглядають окремі справи.

Наприклад, Міністр юстиції України П. Петренко вже визначив заздалегідь незаконними усі рішення судів, які скасовують звільнення посадових осіб у порядку люстрації. Посадовець наполягав, що суди і судді «перебирають на себе функції Верховної Ради і це питання не лише порушення закону з боку того чи іншого судді, а це і питання посягання на конституційний лад». «Судді, виконуючи чийсь замовлення, намагаються втрутитися в процес проходження люстрації. Наша позиція дуже жорстка: ми будемо реагувати на кожен факт винесення таких рішень... Якщо в діях суддів будуть убачатися ознаки дисциплінар-

них проступків або кримінальних правопорушень, то будемо подавати документи в правоохоронні органи. А я як член Вищої ради юстиції буду ініціювати через постанову питання залучення цих суддів до відповідальності», – заявив П. Петренко, у інтерв'ю «Судово-юридичної газети» у травні 2016 року.

Таким чином, керівник міністерства, у повноваженні якого, в тому числі, є і нагляд за належним виконанням судових рішень, можливо виконання рішень суду (стосовно і поновлення на роботі осіб звільнених під час такої люстрації) офіційно висловлює свою думку щодо можливих рішень суду, та фактично «попереджає» суддів про можливі наслідки «невірних» рішень.

Яскравими прикладами є також і неодноразові висловлювання на телебаченні Генерального прокурора України, який саме під час розгляду судами питань про обрання запобіжних заходів по резонансним справам у прямому ефірі висловлює свою думку про доведеність вини або наявність особливих підстав для обрання найбільш суворого виду запобіжного заходу.

Неодноразово висловлювались про «незаконні рішення та дії судів» і керівники органів внутрішніх справ. Незрозумілими, в даному випадку, є подібні висловлювання з боку экс-керівника Національної поліції Х. Деконоїдзе, яка постійно наполягала на дотриманні Європейських цінностей при цьому, в супереч загальноєвропейських принципів дозволяла собі не тільки критику судової влади, а і висловлювання, які у будь-якій країні Євросоюзу були б розцінені як неповага до суду.

Керівники правоохоронних органів і прокуратури обласного рівня також дозволяють собі коментування рішень судів, з якими вони не згодні, та напряму звертаються через засоби масової інформації з критикою дій або рішень суду.

Такі дії вищого керівництва органів виконавчої влади та правоохоронних органів можливо розцінювати як «тиск на суд», з метою отримання «відповідного» рішення по окремих справам та підтримання у суспільстві негативного ставлення взагалі до судової системи, можливо для «приховування» неефективності діяльності власного відомства.

Нажаль, саме поняття «тиск на суд» є суб'єктивним, та не відображено у законодавстві України. У Кримінальному кодексі України – передбачена кримінальна відповідальність лише за втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення, вчинені особою з використанням свого службового становища (ч.1,2 ст. 376). Однак втручання в діяльність суду та тиск на суд не є тотожними поняттями, у зв'язку із чим виникає питання про тлумачення поняття «тиск на суд» у вигляді висловлювань та коментарів керівництва правоохоронних органів (та і взагалі працівників прокуратури та поліції) або державних службовців рішень суду, або дій суддів, які розглядають справи, як спосіб втручання в діяльність судді та вид неповаги до суду.

Наприклад, законом України від 14.10.2014 р. № 1697-VII «Про прокуратуру», передбачена заборона прокурорам публічно висловлювати сумніви щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їхнього оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом (п.8 ч.1 ст.3 даного Закону).

Таким чином законодавча влада розуміє необхідність розумного обмеження «тиску на суд» з боку інших гілок влади, що приводить до відсутності поваги до судової влади з боку суспільства.

В той самий час, а ні в Законі України «Про національну поліцію», а ні в Законі України «Про державну службу» відсутні будь-які заборони державним службовцям або керівництву поліції публічних висловлювань сумніву щодо правосудності судових рішень, або діяльності судів по розгляду окремих справ. У зв'язку із чим виникає питання внесення відповідних доповнень до зазначених Законів, та відповідних норм у Кодекс України про адміністративні правопорушення, з метою визначення адміністративної відповідальності за подібні дії.

Треба зауважити, що судді не проти розумної критики з боку суспільства, однак така критика повинна бути конструктивною, і не може використовуватися саме як тиск на суд по конкретним справам або у відношенні окремих суддів, для задоволення

власних потреб окремих політиків або керівників органів інших гілок влади.

Стосовно наявності «тиску на суд», в тому числі з боку правоохоронних органів у 2014-2015 роках висловлювала занепокоєння Рада Судів України у своєму зверненні від 21 червня 2013 року. У зверненні, зокрема, було зазначено, що останнім часом набули системного та відвертого характеру випадки тиску на суддів, у тому числі з боку окремих працівників правоохоронних органів, і їх втручання в діяльність судів при розгляді справ та вирішенні питань про притягнення до кримінальної відповідальності суддів за дії, пов'язані зі здійсненням правосуддя, у зв'язку із чим Рада суддів України розцінила зазначені дії окремих представників правоохоронних органів як спроби втручання у правосуддя, тиск на суд і суддів, намагання протиправно використовувати суди для відстоювання інтересів певних груп чи осіб непроцесуальним шляхом, за межами процедури оскарження судових рішень. Ці дії є проявом неповаги до судів, бажання їх дискредитувати, намагання вчинити непроцесуальний тиск на суди та суддів, що є прямим порушенням вимог закону щодо незалежності судів та суддів. Такими діями завдається шкода не тільки авторитету судової влади у суспільстві, але й міжнародному іміджу України.

Конституційний Суд України в Рішенні від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011 «У справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» встановив, що надання оцінки вчинених суддею процесуальних дій до винесення ним остаточного рішення у справі є втручанням у здійснення правосуддя, що суперечить Конституції України».

Також **Валеріан Луняченко** звернув увагу присутніх на статтю судді господарського суду Харківської області Суярко Т.Д. «Судді під тиском. Вихід є», в якій автор розповідає, що «Зазираючи до статистичних звітів поліції та прокуратури, ми зможемо побачити, що окремим рядком обліковуються лише інформація щодо злочинів, передбачених ст. 375 УК України. Злочини, передбачені ст. 376, 377, 378, 379.

у звітах не обліковуються окремо. Такий підхід свідчить, що держава не вбачає у цьому своїх пріоритетів.

Під час спілкування працівники правоохоронних органів пояснювали, що за можливості намагаються «маскувати» злочини проти правосуддя – втручання, погроза, насильство, знищення, пошкодження майна, посягання на життя суддів, народного засідателя чи присяжного – під злочини без спеціального суб'єкту, враховуючи складність розслідування, ймовірний суспільний резонанс тощо. А також розповіли, що відсутність у статзвітності окремих рядків щодо вказаних злочинів не стимулює особливу увагу до них з боку правоохоронців.

Доступ до повної статистичної інформації щодо вказаних злочинів мають начальник організаційно-методичного забезпечення ГПУ та вище керівництво відомства, але певних висновків вже можна дійти і з окремих даних, які вдалося отримати.

Так, у Харківській області за період з 2012 рік – перше півріччя 2016 року не було зареєстровано жодного злочину за ст. 376 КК України, за ст. 377 КК України – 3 (в суд передано – 2), за ст. 378 КК – 1.

У м. Кривий Ріг протягом 2012 - 2016 років за ст. 376 КК України було зареєстровано три кримінальних правопорушення, провадження у двох з них – закрито, за одним слідство триває.

І це зовсім не той випадок, коли відсутність кримінальних проваджень свідчить, що у даній сфері все гаразд. Все суспільство є свідком того, що зараз відбувається в судах.

Разом з тим, лише до Ради суддів

України протягом 2015-2016 років надійшло 90 звернень від суддів щодо втручання у їх діяльність. Що робить РСУ в цьому напрямку? Обліковує, висвітлює цю інформацію на сайті, розглядає випадки тиску на своїх засіданнях, за результатами засідань приймає рішення, у яких звертається до компетентних органів... Яка результативність таких дій для боротьби з проявами тиску на суд? Мізерна. Адже реальних повноважень по протидії тиску РСУ не має». Автор пропонує суддям не замовчувати будь-які випадки такого «тиску», що є одним із способів боротьби з таким «тиском».

Таким чином «тиск на суд» з боку як правоохоронних органів так і керівництва інших «гілок влади» у вигляді критичних висловлювань «законності» дій та рішень суду є, на жаль, досить поширеним явищем у нашій країні і не відповідає загальноєвропейському поняттю незалежності судової влади. Дії Ради судів України, яка на протязі останніх років неодноразово звертала увагу як суспільства, так і окремих компетентних органів на таке явище, в силу повноважень Ради, є недостатніми.

Можливо, настав час законотворчої ініціативи в напрямку захисту судової влади від подібного тиску», - відзначив **Валеріан Луняченко**

В цьому контексті заступник начальника Головного територіального управління юстиції з питань державної реєстрації, начальник управління державної реєстрації **Андрій Іванський** зауважив, що, на жаль, українські журналісти забувають про те, що в нашій країні діє презумпція невинуватості.

Андрій Іванський

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «АСОЦІАЦІЯ СЛІДЧИХ СУДДІВ УКРАЇНИ»

Звернення АССУ щодо покращення якості досудового слідства

Асоціація слідчих суддів України 30.05.2016 р. звернулася до Президента України, Міністра внутрішніх справ України, Прем'єр-міністра України з ініціативою покращення якості досудового слідства і оперативної роботи представників національної поліції. ГО «Асоціація слідчих суддів України» запропонувала:

По-перше, до підготовки слідчих і оперативних працівників національної поліції буде за доцільне залучити європейських та американських фахівців в якості викладачів, інструкторів, спостерігачів тощо, що дозволить передати національним кадрам не лише глибокі фахові знання, але і запровадити сучасні, передові технології, прийоми, методи профілактики і запобігання злочинності, її моніторингу та якісного розслідування злочинів, правильного, з точки зору кримінального процесуального законодавства, збиранню і закріпленню доказів, що сприятиме скороченню термінів розслідування злочинів, зробить невідворотність покарання у продовж розумних строків.

По-друге, до підготовки слідчих, а особливо, оперативних працівників національної поліції, буде за доцільне в якості викладачів, інструкторів залучити ветеранів органів внутрішніх справ (не тих, що були звільнені протягом останніх двох років). Досвід ветеранів, їх знання дозволять передати національним кадрам розумні і дієві здобутки колишніх часів з питання створення, вербування штатних і нештатних агентів, їх конспірації, підтримання зв'язку, обміну інформації і таке інше. Загально відомо, що завдяки саме оперативним напрацюванням переважна більшість злочинів колись розкривалася у перші дні, навіть, години після вчинення злочину. Нажаль, сьогодні свідчить про втрату раніше напрацьованих агентурних зв'язків, що призвело до втрати контролю за представниками

злочинних угруповань, віддаленості їх з поля зору правоохоронних органів, та закритості злочинного осередку, поповненню злочинних угруповань колишніми досвідченими кадрами МВС, знання яких використовуються проти методів і прийомів роботи спеціальних підрозділів.

По-третє, ГО «Асоціація слідчих суддів України» просить розглянути можливість значного збільшення заробітної плати слідчих і оперативних працівників новоствореної національної поліції, щоб цей чинник був реальним стимулом до відданої праці, яка може межувати з ризиком для їх здоров'я і життя.

АССУ розпочала боротьбу із неправдивими повідомленнями про замінування

ГО «Асоціація слідчих суддів України» виступила ініціатором вжиття рішучих заходів щодо боротьби із «жартівниками» і «телефонними терористами», у тому числі і шляхом посилення кримінальної відповідальності таких осіб за завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками

Вказана ініціатива пов'язана з тим, що останнім часом все частіше лунають неправдиві повідомлення про мінування громадських об'єктів з великою скупченістю людей або державних установ, а інтереси безпеки людини стали опосередкованим інструментом для досягнення меркантильних цілей окремих людей чи їх об'єднань.

На сигнал про мінування реагують відповідні підрозділи, у тому числі Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної поліції України, задіяються значні людські і матеріальні ресурси. А робота безпосередньо хибно замінованих об'єктів блокується, персонал і відвідувачі евакуюються, і відповідно важливі події або рішення, на які очікують фізичні і юридичні особи, суспільство, не здійснюються та не приймаються.

Так, лише в Одеській області протягом одинадцяти місяців 2016 року правоохоронними органами зафіксовано 261 випадок завідомо неправдивих повідомлень про мінування державних об'єктів, з них судів різних юрисдикцій та інстанцій - 55. Всі ці випадки внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, по них триває досудове розслідування.

Першим кроком АССУ стало звернення до Генерального прокурора України, Міністра внутрішніх справ України та Голови Державної служби з надзвичайних ситуацій з метою отримання інформації по Україні за 2016 рік про кількість завідомо неправдивих повідомлень про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками; кількість виїздів на них; кількість обґрунтованих повідомлень; вартість одного виїзду у тому числі кінологів, вибухотехніків.

Від Генеральної прокуратури України надійшла відповідь стосовно кількості зареєстрованих у державі у продовж 2016 року кримінальних правопорушень, передбачених ст. 259 КК України та наслідки їх розслідування, а саме: усього зареєстровано 939, закрито з реабілітуючих підстав - 94, провадження направлені до суду - 100.

На даний час АССУ готує пропозиції стосовно методів боротьби з неправдивими повідомленнями про замінування.

Пропозиція щодо ліквідації інституту народних засідателів, шляхом виключення зі змісту статей 18 та 234 ЦПК України посилань на народних засіда- телів як на частину складу суду при розгляді цивільних справ

Інститут народних засідателів безпосередньо пов'язаний із визначенням складу суду.

Донедавна участь народних засідателів була закріплена на рівні Конституції України. Так, у ст.124 Конституції України було зазначено, що народ безпосередньо бере

участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. У ст.127 Конституції України вказувалося, що правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Ці конституційні засади щодо народних засідателів знайшли своє відображення у ЦПК України. Згідно ч.2 ст. 18 ЦПК України у випадках, встановлених цим Кодексом, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох народних засідателів, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді.

Положення ст.234 ЦПК України чітко встановлюють, що розгляд справ в порядку окремого провадження про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу проводиться судом у складі одного судді і двох народних засідателів

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02.06.2016 року вищевказані статті 124 та 127 були викладені у новій редакції та відповідно до внесених змін з їх тексту виключено посилання на таку форму народовладдя як участь народних засідателів у здійсненні правосуддя.

В новій редакції, яка набрала чинності з 30 вересня 2016 року, в статтях 124 і 127 Конституції передбачено існування виключно інституту присяжних. Разом із тим ніяких змін у ЦПК України з цього питання внесено не було. Тобто законодавець, ліквідувавши на конституційному рівні інститут народних засідателів, не привів у відповідність норми ЦПК України.

Правові інститути народних засідателів та присяжних не є тотожними, це різні за своєю суттю категорії, що відображають різні

моделі судочинства.

Таким чином, на теперішній час розгляд вищевказаних категорій цивільних справ за участю народних засідателів, обов'язкова наявність яких у складі суду передбачається нормами ЦПК України, не відповідає змісту норм Конституції в їх новій редакції, які мають вищу юридичну силу як норми Основного закону.

Внаслідок виникнення такої правової колізії вищевказані категорії справ неможливо розглянути з урахуванням виключення з тексту Основного Закону інституту народних засідателів. Суд вимушений відкладати на невизначений строк розгляд справ зазначених категорій, щоб уникнути розгляду таких справ тим складом суду, функціонування якого відповідними нормами Конституції в їх новій редакції не передбачено.

З метою вирішення даної правової неузгодженості, Асоціація слідчих суддів України пропонує:

- виключити частину другу статті 18 ЦПК України;
- викласти пункт четвертий частини першої статті 51 ЦПК України у наступній редакції: «професійні судді, присяжні - про обставини обговорення у нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення рішення чи вироку»;
- виключити частину 4 статті 234 ЦПК України.

Вказану пропозицію АССУ для обговорення надіслала майже всім судам України, науковцям, практикуючим юристам.

АССУ ініціювала внесення змін до КПК України стосовно обшуку житла

В грудні 2016 р. громадська організація «Асоціація слідчих суддів України» ініціювала серед суддів, інших правників, науковців, практикуючих юристів обговорення питання, пов'язаного із захистом прав осіб, чиє житло чи інше приміщення піддалося обшуку.

Для подолання сталої практики порушення прав людей під час обшуку, для практичного запровадження права на захист АССУ

запропонувала наступні зміни до КПК України:

1) ч.2 ст.52 КПК України слід доповнити п.10 у наступній редакції:

«у разі проведення обшуку житла, чи іншого володіння особи, який наполягає на негайному залученні захисника під час проведення слідчої дії».

Запропоновані зміни подолають відсутність в КПК України імперативної норми, яка б зобов'язувала слідчого залучати захисника під час проведення обшуку на першу вимогу особи, у якій проводиться обшук, та позбавить права слідчого не допускати «нібито на законних підставах» захисника, який прибув на місце проведення слідчої дії.

2) ч.1 ст.236 доповнити абзацом наступного змісту:

«На вимогу особи, у житлі чи іншому володінні якої проводиться обшук, участь захисника (адвоката) є обов'язковою».

Це дасть реальну можливість особі скористатися правом на захист.

3) ч. 3 ст.236 КПК України викласти в наступній редакції:

«Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. Особа, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - інша присутня особа, що заявила клопотання про обов'язкове залучення захисника, слідчий, прокурор зобов'язаний не перешкоджати особі, що заявила таке клопотання, у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника. Слідчий, прокурор з моменту заявлення клопотання про обов'язкове залучення захисника зобов'язаний негайно зупинити проведення слідчої дії до прибуття захисника (адвоката) але не більше ніж як на годину. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність».

У вказаній редакції ч.3 ст. 236

КПК України буде приведена у відповідність зі статтями 59 Конституції України (право на професійну правничу допомогу) та 60 (право на недоторканність житла). Крім того запропонована редакція буде запобігати зловживанню правом на захист і зволіканню у проведенні слідчої дії, оскільки, якщо протягом години не з'явиться захисник (адвокат), то проведення слідчої дії відновлюється.

4) ч.4 ст. 236 КПК України викласти у наступній редакції:

«Проведення обшуку за відсутності осіб у житлі, чи іншому володінні особиможливо виключно за умови вичерпання документально підтвердженої можливості у слідчого, прокурора встановити близьких родичів та членів сім'ї цієї особи та забезпечити явку одного з них до місця проведення слідчої дії. У такому випадку для проведення слідчої дії повинні бути залучені сусіди або представники органів, в управлінні або збереженні яких перебуває дане житло, чи інше володіння особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та

неможливість доступу до нього сторонніх осіб.»

Зазначені нововведення забезпечать більш повний захист прав та свобод громадян, гарантованих Конституцією України

ВСУ вніс до КСУ звернення Асоціації слідчих суддів України стосовно офіційного тлумачення терміна «неправосудність»

Громадська організація «Асоціація слідчих суддів України» звернулась до Верховного Суду України з пропозицією розглянути на Пленумі Верховного Суду України питання звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності (конституційності) Конституції України ст. 375 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність судді за постановлення завідомо неправосудного судового рішення, статті 6, частині першій статті 8, частинам першій і четвертій статті 64, частині першій статті 126, пунктам 8 і 9 частини другої статті 129, частині першій статті 129-1 Конституції України.

16 грудня 2016 року на засіданні Пленуму Верховного

Суду України було розглянуто питання про звернення до Конституційного Суду України щодо вирішення питання про офіційне тлумачення слова «неправосудного» в частині четвертій статті 62 Конституції України та відповідності (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України. Верховний Суд вніс до Конституційного Суду подання щодо офіційного тлумачення терміна «неправосудність».

Як неодноразово наголошував голова АССУ Сергій Чванкін, невизначеність поняття «неправосудне» призводить до тлумачення слідчими і прокурорами диспозиції ст.375 КК України на власний розсуд, і вони самі вдумують критерії неправосудного судового рішення. Сьогодні свідчить про те, що скасоване або змінене судові рішення судами вищих інстанцій визнається працівниками правоохоронних органів неправосудним. Прикладів внесення щодо суддів відомостей в ЄРДР за ст.375 КК України - чимало.

Єдиним способом усунення правової невизначеності та неоднозначного застосування є офіційне тлумачення закону.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ СЛІДЧИМИ СУДДЯМИ КЛОПОТАНЬ ПРО НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

**Інтерв'ю голови
Апеляційного суду
Хмельницької області
Анатолія Марцинкевича**

- Як зазначають адвокати, наразі неоднаково є практика апеляційних судів щодо розсекречування ухвал слідчих суддів про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. На Вашу думку, чи правомірними є відмови у розсекречуванні таких ухвал, якщо про це просять сторони кримінального провадження в процесі судового розгляду відповідних кримінальних проваджень?

Проаналізувавши рішення Європейського суду з прав людини, можна відслідкувати позицію щодо необхідності розсекречування судових рішень про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій у разі, якщо в процесі судового розгляду сторона кримінального провадження чи суд ставить під сумнів допустимість доказів, отриманих в результаті їх

проведення.

Так, в Рішенні від 01 грудня 2008 року у справі «Мирилашвілі проти Росії» Європейський суд з прав людини зазначив, що у змагальному процесі повинні розглядатися не лише докази, які безпосередньо стосуються фактів справи, а й інші докази, які можуть стосуватися допустимості, достовірності та повноти останніх, а також констатував, що рішення про відмову розкрити матеріали, пов'язані з операцією щодо прослуховування телефонних розмов, результатами якого було обґрунтовано обвинувальний вирок національного суду, не супроводжувалося адекватними процесуальними гарантіями, і, крім цього, не було достатньо обґрунтованим.

Така ж сама гарантія збережена і в КПК України, зокрема у ст.ст.17, 94 цього Кодексу.

На сьогоднішній день, більшість апеляційних судів України на письмові запити сторін кримінального процесу та судуне розсекречують ухвали слідчих суддів апеляційної інстанції, а надають повідомлення у формі листа, в яких зазначають відносно кого, в межах якого кримінального провадження, коли, на які види НСРД та на який термін давався дозвіл.

Однак, на моє переконання, цього є недостатньо для оцінки судом доказу на предмет його належності, допустимості і достовірності, особливо за умови, що сторона захисту оспорує факт існування відповідної ухвали, або ж порушує питання про недопустимість таких доказів з огляду на те, що їй у повному обсязі не відкрилися і судом не досліджувалися матеріали, які стосувалися санкціонування слідчим суддею апеляційного суду відповідних дій.

Більше того, аналогічну позицію в окремих судових рішеннях висловлював і Вищий спеціалізований

суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, визнававши докази недопустимими через неподання суду стороною обвинувачення ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій, навіть за умови наявності довідок апеляційних судів про факт надання такого дозволу.

Перевірка законності джерел отримання доказів, якими обґрунтовано обвинувачення, є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі. Тому, як я вважаю, безпідставна відмова у наданні відомостей з посиланням лише на те, що вони становлять державну таємницю, може мати наслідком обмеження прав обвинуваченого на справедливий судовий розгляд, а в окремих випадках і виправдування особи, яка можливо і дійсно вчинила злочин.

- З якими проблемами стикаються слідчі судді при розгляді клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій?

На сьогодні підстави і порядок надання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій визначаються законодавчими нормами Кримінального процесуального кодексу України та окремими спеціальними законами щодо особливостей порядку і підстав проведення оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності, які все ж містять деякі неузгодженості.

Так, частиною 2 статті 246 КПК України передбачено, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, а відповідно до ч.2 ст.248 КПК України до клопотання слідчого, прокурора додається витяг з Єдиного реєстру досудових

розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання. Норми КПК України не містять жодних застережень про можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Разом з тим, згідно із ст.8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України, з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею.

Натомість зазначений Закон не містить вимоги про звернення з відповідним клопотанням до слідчого судді лише після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто до початку досудового розслідування. Хоча згідно із ст.14 КК України за готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину встановлена кримінальна відповідальність, що начебто зобов'язує у випадку надходження повідомлення про таке готування працівників правоохоронних органів до внесення його до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Однак, згідно із цим Законом, це ж повідомлення є підставою для заведення оперативно-розшукової справи без початку досудового розслідування.

Як бачимо, існує законодавча невизначеність щодо того, чи має слідчий суддя підстави для надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, якщо відомості про злочинну діяльність особи, відносно якої ініціюється клопотання, не внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто клопотання подається поза межами

кримінального провадження.

-Чи мали місце у Вашій практиці безпідставні клопотання про проведення негласних слідчих розшукових дій?

Власне, у моїй практиці таких випадків вже вдосталь.

Були випадки, коли слідчі чи прокурори з метою розшуку особи, яка ухиляється від органів досудового розслідування чи суду, просили надати дозвіл на проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж відносно рідних чи знайомих такої особи. У таких випадках моя позиція наступна.

Таємниця листування відповідно до ст.7 КПК України є однією із засад кримінального провадження. Згідно із ч.2 ст.14 КПК України втручання у таємницю спілкування можливе лише у випадках, передбачених цим Кодексом з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети. За змісту ч.3 ст.248 КПК України слідує, що слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо лише в результаті їх проведення є можливість отримати докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які їх вчинили. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукові заходи, зокрема і зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати

інформацію неможливо.

З аналізу цих законодавчих положень слідує, що втручання у конституційні права та свободи особи, відносно якої не заведено кримінального провадження чи оперативно-розшукової справи, не може бути виправданим метою розшуку іншої особи, яка ухиляється від органів досудового розслідування чи суду.

Мали місце і випадки, коли в результаті перевірки наявності об'єктивної необхідності та виправданості втручання у конституційні права і свободи особи, клопотання слідчого були необґрунтованими. Відповідно до ч.2 ст.246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Згідно із п.7 ч.2 ст.248 КПК України у клопотанні про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначається обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила в інший спосіб. Натомість, слідчі у своїх клопотаннях обмежувалися лише формальними вказівками на необхідність проведення таких дій, при тому, що ними не були використані всі процесуальні можливості щодо проведення гласних слідчих дій.

Тобто, я хочу сказати, що обов'язком слідчого судді, до повноважень якого віднесено розгляд клопотань про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, є не тільки чітке дотримання закону, але й оцінка співмірності втручання у конституційні права і свободи громадянина інтересам національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту прав і свобод інших осіб, як того вимагають положення ст.8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод.

МИКОЛА МІШИН ПРО ВІДБІР КАНДИДАТІВ ДО НОВОГО ВЕРХОВНОГО СУДУ

Інтерв'ю члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, заслуженого юриста України Миколи Мішина щодо проведення конкурсу до Верховного Суду

- Нарешті в Україні стартував відбір кандидатів до нового Верховного Суду, однак ВККС перенесла дати етапів кваліфікаційної оцінки кандидатів, з чим це пов'язано?

Дійсно Комісія на своєму засіданні прийняла рішення щодо перенесення дати етапів кваліфікаційного оцінювання кандидатів на посади суддів Верховного Суду, тому кандидати склали анонімне письмове тестування 16 лютого, практичне завдання - 21 лютого 2017 року.

Це пов'язано з тим, що до Комісії надійшли не всі відповіді органів, що уповноважені на проведення спеціальної перевірки кандидатів на посади суддів ВС, тому нам не відома кількість кандидатів, які будуть допущені до кваліфікаційного оцінювання.

- Як буде проходити конкурс до Верховного Суду?

Про намір взяти участь у конкурсі на посаду судді Верховного Суду шляхом електронної реєстрації виявили бажання 1436 кандидатів. Разом з тим документи подали 846 претендентів. Після проведення спеціальної перевірки колегами Комісії до участі у кваліфікаційному оцінюванні допуск отримали 630 кандидатів на посади суддів Касаційних судів у складі Верховного Суду.

Зокрема:

на посаду суддів Касаційного адміністративного суду – 119 кандидатів;

на посаду суддів Касаційного господарського суду – 130 кандидатів;

на посаду суддів Касаційного цивільного суду – 199 кандидатів;

на посаду суддів Касаційного кримінального суду – 177 кандидатів.

Кандидати на посади суддів Верховного Суду складатимуть письмові тести, та виконуватимуть практичне завдання. Далі кандидати проходитимуть тестування особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей, а також співбесіду. Фінальні результати конкурсу будуть оприлюднені на офіційному веб-сайті Комісії.

Тест складатиметься зі 120 питань, кожне з яких міститиме по чотири варіанти відповідей. Триватиме тестування чотири години. Тестування є анонімним. Ми вжили заходів, щоб не відбувалися маніпуляції з тестовими зошитами, переклеювання ідентифікаційних кодів. Кожен кандидат дізнається про свій унікальний код тільки тоді, коли отримає завдання. Частину запитань без відповідей для прикладу було оприлюднено на офіційному веб-сайті Комісії.

Перелік питань вже оприлюднено на веб-сайті Комісії, тому кандидати мають змогу готуватись завчасно.

Під час тестування заборонено користуватися нормативними актами, ноутбуками та телефонами. Безпосередньо перед тестуванням кандидату буде присвоєно індивідуальний код. Під час перевірки завдання зберігатиметься повна анонімність кандидата.

- Хто буде підраховувати результати письмового анонімного тестування?

Результати письмового анонімного тестування підраховує комп'ютер, зчитуючи позначки на бланку відповідей, які мають бути виразними і однозначними для сприйняття заради недопущення помилок. Запитання на конкурс готували та рецензували зовнішні експерти. Комісія не розробляла запитань. Було створено спеціальну групу фахівців. Тести пройшли чотири рецензії, також відбувалося перехресне рецензування запитань в групі.

Більшість запитань стосується спеціалізації, яку обрав кандидат, решта - конституційного права, антикорупційного законодавства та практики Європейського суду з прав людини.

- В чому полягає виконання практичного завдання?

Мета практичного завдання - побачити юридичну особистість майбутнього судді. Важливо визначити вміння кандидата створювати джерело права. Досліджуватимуться уміння кандидата систематизувати та обробляти інформацію, послідовно і логічно формулювати свою позицію, порушувати проблеми, знаходити прогалини у законодавстві. Кандидату надаватимуться судові рішення першої й апеляційної інстанцій та касаційна скарга разом із описовою частиною. Від кандидата вимагається підготовка рішення Верховного Суду з мотиваційною та резолютивною частинами, на що передбачено п'ять годин. Під час підготовки можна користуватися

роздрукованими у паперовому вигляді не коментованими нормативно-правовими актами, постановами Пленуму Верховного Суду України, інформаційними листами вищих спеціалізованих суддів. Результати перевірятимуть члени Комісії. На цьому етапі оцінювання також залишається деперсоніфікованим. Максимальна кількість балів, які може отримати кандидат за виконання практичного завдання, 120.

Максимально 200 балів кандидат може отримати під час тестування його морально-психологічних якостей та загальних здібностей. За результатами тестування особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей психолог готує професійний висновок. Члени Комісії у цьому етапі участі не беруть; результати тестування оприлюднюватися не будуть.

Процес кваліфікаційного оцінювання кандидата завершується співбесідою, на якій Комісією використовуватимуться матеріали, що містяться в досьє.

- Які документи подавали кандидати до Комісії ?

Кандидати надавали в комісію пакет документів, передбачений ч.4 ст.81 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Частина з переліку документів подається в оригіналі, а інша передбачає надання кандидатом копій. Якщо з оригіналами документів

питань не виникає, то копії повинні бути засвідчені особисто і належним чином.

Важливим є розмежування копій документів, які повинні бути завірені кандидатом особисто, і ті, які завіряються належним чином за місцем роботи. Особисто завіряються кандидатом на посаду судді в присутності відповідальної особи секретаріату комісії, яка здійснює прийом документів, такі документи:

копія паспорта громадянина України всіх заповнених сторінок;

копія диплому про вищу юридичну освіту з додатками, отриману в Україні;

копія документів про вищу юридичну освіту, отриману за кордоном, разом з копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні;

копії документів про вчений ступінь, вчене звання за наявності такого ступеня або звання;

копії військового квитка для військовослужбовців або військовозобов'язаних.

Належним чином за місцем роботи кандидатам необхідно завірити наступні документи:

Копія трудової книжки; Послужний список, при наявності такого списку, однак, в разі, якщо за станом на час звернення для участі в конкурсі кандидат не працює, він подає до Комісії копію трудової книжки, яку особисто засвідчив в присутності відповідальної особи секретаріату комісії, яка здійснює

прийом документів.

Є випадки, коли кандидатом вже подано заяву про проведення перевірки, визначеної Законом України «Про очищення влади» за місцем роботи. В такому випадку Комісії необхідно надати копію цієї заяви, завірену в установленому порядку відповідальною особою за місцем роботи кандидата на посаду судді.

У разі проходження такої перевірки необхідно надати завірену копію довідки про результати перевірки. Всі інші документи подаються у вигляді звичайних копій

Вища кваліфікаційна комісія суддів визначила, що претенденти для участі в конкурсі мають подати декларацію доброчесності. Хоча у переліку документів, які вимагаються від кандидатів, така декларація не згадується. Натомість вона є необхідною для формування досьє претендента.

-З яких підстав Комісія не допускала до участі в конкурсі кандидатів?

Комісія не допускала до участі в конкурсі кандидатів з підстав непідтвердження претендентами стажу роботи або ж подання неповного пакета документів.

Однак таким кандидатам не слід хвилюватися, а готуватися до наступного конкурсу на посади у ВС. Не обов'язково, що всі 120 осіб пройдуть до ВС. Буде й другий етап.

УКРАЇНА І СУДИ - ОЧИМА НОРВЕЗЬКОГО СУДДІ

**Даг Братоле, суддя
від Норвезької місії з
питань верховенства
в Україні**

юристом і в 2000 році, був призначений суддею в Апеляційному суді Фростатінга. Займаючи посаду судді, мені довелося служити юридичним консультантом в Грузії та Молдові, а також я працював міжнародним суддею в Косово. Сьогодні я працюю юридичним консультантом Радників Норвезької Місії Верховенства права в Україні NORLAU (The Norwegian Mission of Rule of Law Advisers to Ukraine). Багато в чому я - лише миша, яка гарчить. Але я маю свою думку з цього приводу, і я ніколи не був боягузом щодо її вираження. Що ж, почнемо! Іноді набагато простіше побачити просту правду поглядом ззовні.

Україна

Образ України - нації, яка знаходиться в безперервній боротьбі, минуле якої є трагічним, про що говорять, як мінімум, явища Голодомору і Радянської окупації. На сьогоднішній день, ЗМІ вимальовують ситуацію в країні чимало в найбільш негативних термінах: тут і там з переважаючими заголовками про збройні конфлікти і корупцію. Питання таке: - чи є негативні спостереження правильними, і чи дають вони правильне розуміння повної картини? Я відповів би - ні.

По прибуттю до Києва, у мене склалося добре враження стосовно інфраструктури міста. Метро перевозить більш ніж 1.4 мільйона пасажирів щодня. Потяги ходять точно за часом. І саме місто є незаплямовано чистим. Рух транспорту розумно дисциплінований. Має бути місце бідності і страждань людей, але головну роль в цій картині державності відіграє суспільство, яке існує і функціонує. Побувавши і в інших містах України, я не змінив свою думку. Українці - прості, добродушні, доброзичливі і щедрі. Доки триваючий конфлікт продовжує заподіювати біль, середньостатистичний українець докладає чимало зусиль щоб зробити все що в його силах в цій ситуації. Як старий моряк, я особливо полюбив енергію

Одеси, міжнародного порту.

По-друге, я бачу ресурси. Перелітаючи над Україною, я не міг не помітити зорану українську землю з кращим ґрунтом у всій Європі. Я чув, що Україна має великі резерви газу. У цієї країни є свої невід'ємні традиція і культура витонченого виробництва. З усієї Європи, саме людські ресурси України - колючі, і включають академічну традицію, яка все ще приваблює студентів з усього світу вступати на навчання в Харківські університети.

По-третє, я бачу жагу. Громадянське суспільство налаштоване діяти рішуче, що було доведено подіями Помаранчевої революцією і Євромайдану. Все таке ж активне і неспокійне українське суспільство рухається в напрямку глобальних змін. У багатьох секторах проводяться реформи, деякі з них не безнадійні і цілком адекватні. Але багато суддів відчувають на собі, що очікуються серйозні зміни, і для багатьох - це не безболісний процес.

І звичайно, я бачу зростаючу гордість в Україні. Незважаючи на всі невдоволення, недовіру і нетерпіння серед громадян, я стверджую, що сьогодні є більш сильне почуття - української єдності і самобутності, набагато сильніших ніж п'ять років тому.

Україна має можливість стати важливою Європейською нацією, також економічно, в межах десяти років. Але це вимагає раціонального розподілу багатства, яке було б справедливим, і напрямки національного капіталу на продуктивну діяльність в межах України. Купівля нового Porsche і п'ять Швейцарських годинників, можливо, і підтримує економіку Німеччини і Швейцарії, але це ніяк не просуває економіку самої України на передовище.

Україні потрібні незалежні судді і незалежні суди, щоб досягти цієї мети.

Суди і судді

Суди в Україні мають низьку суспільну довіру. Статистика показує, що цифри коливаються між 5 і 20 %. Аналогічний показник в Норвегії становить близько 85 %.

Хочу відкрито заявити: Україна стала для мене величезною несподіванкою. Я бачу молоду націю з якостями, які виходять далеко за межі уявлення про неї, або навіть за межі самої нації. Однак не можна не помітити, що Україна переживає нелегкі часи. Що чекає на цю країну через десять років?

Перебуваючи в центрі протистояння Західної Європи і Росії, Україна має всі природні і людські ресурси, щоб стати однією з найбільш важливих націй в Європі. Але кожному громадянину необхідно прийняти належну участь, а роль судів і суддів може вирішити майбутнє держави.

Хто я такий?

Отже, хто я такий, щоб давати характеристику рівним мені за званням суддям в Україні? Боюся, що мій curriculum vita (з лат. хід життя) не можна назвати вражаючим. Я народився в маленькому містечку в Західній Норвегії в 1951 році. Норвегія в той час була бідною країною, холодна війна розділила Європу, і Україна була вельми далеко. Я став

Україні потрібні незалежні судді і незалежні суди, щоб досягти цієї мети.

Ретельно вивчивши дане питання, я прийшов до висновку, що в Україні, люди, які мали контакт з судами, мають більш високий рівень довіри до судів, ніж звичайний середньостатистичний громадянин. У Норвегії ситуація має зворотний характер. Це наводить на думку, що суспільна довіра в судах в Україні - надто низька і дуже висока - в Норвегії.

Але, щоб суди і суспільство функціонували - громадяни, компанії та громадська влада повинні мати віру в його суди. Європейський Суд з прав людини стверджує: «Правосуддя має бути наочно».

У Сполученому Королівстві до суддів звертаються - «Your Honour» (дослівно - «Ваша честь», з англ. Honour - честь, слава, привілей). Я гордий бути суддею, але я не розглядаю своє призначення як привілей. Бути суддею - величезна відповідальність. Вона, відповідальність полягає і у ставленні до сторін, щоб досягти головних цілей - правосуддя і справедливості. Рішення можуть врятувати або зруйнувати життя. Але не менш важливою є незалежність суддів, що є необхідною умовою для функціонування

суспільства. Жодна нація не може бути успішною без незалежних суддів і судів.

Що робить нас важливими

Тиск на суддів проявляється у багатьох формах: «телефонне правосуддя», корупція, «послуги за послуги», медіа-тиску, і в цьому переліку - псевдо-активісти грають теж важливу роль. Що хочуть ті, хто чинять тиск на суддів? Всі вони сподіваються або очікують отримати результат, якого особисто бажають, через свій тиск.

Пояснення цьому явищу не лежить в межах інтересів виключно сторін в судочинстві. Завжди будуть особи або організації, які готові ставити свої особисті інтереси вище правосуддя. Пояснення криється в межах самих судів і з їх суддями. Якщо ми продемонструємо незалежність, якщо ми продемонструємо наочне правосуддя, тиск зовні припиниться.

Все в наших руках

Щиро бажаю успіхів, всього найкращого і Спасибі Вам!

Я прожив в Україні дев'ять місяців. Протягом цього часу мені пощастило побачити велику націю, працюючи за краще майбутнє, не без злетів і падінь. Я знайшов друзів, і я насолодився багатьма українськими пам'ятками. На

жаль, настав час повертатися додому до Норвегії.

Працюючи з українськими колегами, я виявив, що ми, як судді, маємо багато спільного в процесі правозастосування, незважаючи на відмінність походження. І серед українських суддів я набрався енергії, яку я хотів би привести додому до Норвегії.

Вам знадобиться вся ваша енергія! Життя в українських судах буде нелегким в найближчі роки. Але ви стрімко йдете до кращого майбутнього.

Я повертаюся додому з враженням від України і її судової влади, яка на моїх очах зазнавала позитивних змін, з того моменту як я прибув сюди. Моя віра в Україну і в її судову гілку влади сильніше віри кожного середньостатистичного українця. Судова влада та судді мають серйозні проблеми на багатьох рівнях. Але кожен з українців має унікальну можливість внести свою істотну лепту у створення сильної і незалежної нації.

Хочу ще раз висловити вам свою подяку і побажати Успіхів!

UKRAINE AND THE COURTS - THROUGH THE EYES OF A NORWEGIAN JUDGE

Ukraine and the courts - through the eyes of a Norwegian judge.

Let me state it plain and simple: Ukraine has been a huge surprise. I see a young nation with qualities that go far beyond its image abroad, or even within the nation. But it is not difficult to see black skies on the horizon. Where will Ukraine be ten years from now?

With Western Europe and Russia both struggling, Ukraine has the natural and personal resources to become one of the most important nations in Europe. But every citizen has to participate, and the role of the courts and judges could decide the future of the nation.

Who am I?

So who am I to comment on fellow judges in Ukraine? I am afraid my CV is not very impressive. I was born a small town in Western Norway in 1951. Norway was a poor nation, a cold war divided Europe, and Ukraine was far away. I became a lawyer and I was appointed as a judge at the Frostating Court of Appeal in 2000. As a judge I have worked as a legal adviser in Georgia and Moldova, and I have worked as an international judge in Kosovo. Today I work as a legal adviser at The Norwegian Mission of Rule of Law Advisers to Ukraine (NORLAU). In many ways I am a mouse that roars. But I do have opinions, and I have never been very much afraid of stating them. So here

I go again. Sometimes it is easier to see simple truths from the outside.

Ukraine

The image of Ukraine is one of a nation that struggles. The past is tragic, with Holodomor and Soviet occupation. In media the situation today is often presented in negative terms, with armed conflict and corruption dominating the headlines. The question is: Are the negative observations correct, and do they give a correct description of the full picture? I would argue that the answer is no.

My first observation on arrival in Kyiv was that the city functions well. The Metro carries more than 1.4 million passengers each day.

The trains run on time. The city is spotlessly clean. The traffic is - reasonably - disciplined. There is poverty and misery to be seen, but the main picture is one of a functioning society. Travelling to other cities, the main picture is the same. The Ukrainians themselves are easy-going, friendly and generous. While the ongoing conflict causes pain, the average Ukrainian makes the best out of the situation. As an old seaman, I particularly love energy of Odessa, the international port.

Secondly I see the resources. Flying over Ukraine I see cultivated land with the best soil in Europe. I am told that Ukraine has vast gas reserves. Ukraine has a tradition and culture of sophisticated production. The country's human resources is among Europe's greatest, and includes an academic tradition which still attracts students from all over the world to the universities in Kharkiv.

Thirdly I see passion. Civil society is impatient and has acted under the Orange revolution and at Euromaidan. Still active and still impatient the NGO's are driving for change. There are reforms in many sectors, some would argue that they are hopelessly inadequate. But judges and courts experience that change is coming, for many it is a painful process.

And finally I see a growing pride in Ukraine. Notwithstanding all discontent, distrust and impatience among the citizens, I will argue that there is a stronger feeling of Ukrainian identity today than there was five years ago.

Ukraine has the possibility to become an important European nation, also economically, within ten years. But this requires a distribution of wealth that is

more just, and it requires directing the nation's capital to work within Ukraine. Buying a new Porsche and five Swiss watches may help the economy in Germany and in Switzerland, but it does not advance the economy of Ukraine.

Ukraine needs independent judges and independent courts to achieve this aim.

The courts and judges

The courts in Ukraine have low public trust. I have seen figures between 5 and 20 %. The similar figure in Norway is about 85 %. Studies show that in Ukraine people who have had contact with the courts, have a higher trust in the courts than the average person. In Norway they have lower trust. This suggests that the public trust in courts is too low in Ukraine and too high in Norway.

But for courts and society to function, the citizens, companies and public authorities must have faith in its courts. The European Court of Human Rights speaks of «Justice seen to be done».

In the United Kingdom judges are addressed as «Your Honour». While I am proud to be a judge, I do not consider my appointment as an honour. To be a judge is a huge responsibility. It is a responsibility towards the parties to deliver just judgment. Judgments can save or ruin lives. But equally important: Independent judges are necessary for the functioning of society. No nation can succeed without independent judges and courts.

Which makes us important.

Pressure on judges come in many forms: «Telephone justice», corruption, old favours reclaimed, media-pressure, and pseudo-activists are among the most important. What do those who put

pressure on judges have in common? They all hope or expect to obtain the result they want through pressure.

The answer to this pressure does not lie with the interested parties outside the courts. There will always be individuals or organizations who will prioritize personal interests over justice. The answer lies within the courts and with the judges. If we demonstrate independence, if we demonstrate justice seen to be done on all occasions, pressure from the outside will cease.

It is all in our hands.

Good Bye, Good Luck and Thank You

I have lived in Ukraine for nine months. During this time I have seen a great nation working for a better future, not always successfully. I have made friends, and I have enjoyed the many qualities Ukraine has to offer. Sadly I have now been called home to Norway.

Working with Ukrainian colleagues I have discovered that we as judges have many similarities in our reasoning, even though we come from different backgrounds. And I have found an energy among Ukrainian judges that I would like to bring home to Norway.

You will need all your energy. Life in Ukrainian courts will be difficult in the year/s to come. But you are headed for a better future.

I travel home with an impression of Ukraine and its judiciary that is more positive than when I arrived. I have more faith in Ukraine and in its judiciary than the average Ukrainian does. The judiciary and the judges have serious problems on many levels. But you also have a unique opportunity to play a significant part in creating a great nation.

For me it remains to say Thank You and Good Luck!

СТАН ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТУ «ЕЛЕКТРОННИЙ СУД» В КИЇВСЬКОМУ РАЙОННОМУ СУДІ М. ОДЕСИ

**Сергій Чванкін,
к.ю.н., доцент, голова
Київського районного
суду м.Одеси**

Рішенням Ради суддів України № 71 від 11.12.2014 року затверджено Стратегію розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 роки, за якою одним із напрямків розвитку судової системи визначено «Електронне правосуддя».

З вересня 2015 року у Київському районному суді м.Одеси за підтримки та участі проекту USAID «Справедливе правосуддя» Радою суддів України прийнято рішення про запровадження проекту «Електронний суд».

Мета проекту – забезпечити обмін документами в електронному вигляді між судом та сторонами процесу, сприяти поступовому переходу документообігу суду в електронний формат, прискорити проходження справ та обмін інформації в суді. Суть електронного суду полягає в тому, що прийом позовних заяв здійснюється в електронному вигляді, які підписуються електронно-цифровим підписом. Тобто, справа разом із паперовими носіями формується також в електронному вигляді.

Для повноцінного впровадження

проекту «Електронний суд» необхідно забезпечити:

- 1) надходження процесуальних і непроцесуальних документів в електронному форматі, скріплених електронно-цифровим підписом шляхом направлення їх на офіційну електронну адресу суду;
- 2) формування, розгляд та рух справ по судових інстанціях, зберігання справ в електронному вигляді. Можливість ознайомлення з матеріалами справи в електронному кабінеті;
- 3) автоматичне оформлення виконавчих документів та направлення їх до виконавчої служби;
- 4) обмін інформацією між іншими державними органами та установами: прокуратурою, міграційною службою, виконавчою службою, національною поліцією, фіскальними органами, безоплатною вторинною правовою допомогою, прикордонною службою.

Для користування системою «Електронний суд» необхідно зареєструватися на сайті mail.gov.ua, ознайомитися з правилами реєстрації користувача; заповнити «Особисту інформацію»; створити електронну пошту і можна відправляти заяву, в тому числі і позовну до суду за адресою el-court@ki.od.court.gov.ua. Позовна заява повинна містити перелік документів, що додаються в електронному вигляді до заяви. Підписується позовна заява позивачем або представником позивача із застосуванням електронно-цифрового підпису та зазначенням дати її подання. До позовної заяви додається відсканована копія документу, що підтверджує сплату судового збору. Заява реєструється співробітником суду протягом години. Потім система автоматично відправляє відповідь на електронну скриньку. Також працює послуга СМС-оповіщення.

15 листопада набув чинності наказ Державної судової

адміністрації від 07.11.2016 № 227 «Про затвердження Тимчасового регламенту направлення судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження». Тимчасовий регламент визначає порядок направлення учасникам судового процесу, кримінального судочинства процесуальних документів в електронному вигляді паралельно з документами у паперовому вигляді, відповідно до процесуального законодавства.

Суд після виготовлення та підписання процесуального документа паралельно надсилатиме електронні копії процесуального документа, скріплені електронним цифровим підписом судді (судді-доповідача, головуєчого судді), електронною поштою за вказаною адресою зареєстрованого користувача.

З вересня 2015 року в електронному вигляді до Київського районного суду м. Одеси надійшло 1775 цивільних справ та близько 445 клопотань від слідчих та прокурорів. Налагоджено взаємодію між судами, адвокатами, центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги, банківськими установами. Позовні заяви направляються на спеціально створену електронну адресу суду.

Нажаль, говорити про те, що ця кількість позовних заяв зумовлена реальним попитом на таку послугу з боку суду не можна. Велика частина цих позовних заяв подані до суду в електронному вигляді за широкої «рекламної» підтримки з боку нашого суду цих новацій: на сайті суду, по телебаченню ми намагаємося довести переваги «Електронного суду». Однак, учасники процесу ще не дуже ініціативно підключаються до цих новацій. Основна причина – відсутність у ЦПК норм, які б їх впроваджували. Перспектива все одно дублювати велику кількість документів в паперовому вигляді зводить нанівець намагання поширити «популярність» електронно-цифрових комунікацій між судом та учасниками процесу.

Чинна редакція ст. 74 ЦПК України не передбачає можливості повідомлення

або виклику осіб, які беруть участь у справі, ні СМС-повідомленням, ні шляхом надсилання судової повістки та повідомлення електронною поштою. ЦПК України як і інші процесуальні кодекси не дозволяють подати позов до суду у електронному вигляді. За чинною редакцією ч. 1 ст. 119 ЦПК України позовна заява подається в суд у письмовій формі. При поданні позовної заяви у електронному вигляді виникає практична проблема, пов'язана із обов'язком суду надіслати відповідачу та іншим особам, які беруть участь у справі, копію позову разом із додатками. Процесуальне законодавство не регламентує дії суду (судді) щодо формування матеріалів справи у електронному вигляді. Чинне процесуальне законодавство не передбачає можливості направлення суду апеляційної чи касаційної інстанції справи у електронному вигляді.

Тому суддями Київського районного суду м. Одеси активно розробляються та обговорюються зміни до процесуального законодавства. Так, пропонується доповнити ч.6 ст.74 ЦПК України положенням про можливість повідомлення або виклику осіб, які беруть участь у справі, а також свідків, експертів, спеціалістів і перекладачів СМС-повідомленням та шляхом надсилання судової повістки та повідомлення електронною поштою. Доцільно передбачити можливість надсилання до суду позовної заяви як у письмовій формі, так і у електронному вигляді із додержанням вимог, що встановлюються до електронного документу Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг». При цьому, у разі надсилання суду позову у електронному вигляді одночасно у такому ж вигляді мають надсилатися й усі додатки.

Оригінал позовної заяви разом з усіма додатками має бути наданий суду для формування справи у письмовому вигляді у першому судовому засіданні. У разі невиконання належним чином сповіщеного про дату, час та місце судового засідання позивачем цього обов'язку, суду необхідно надати право залишати такий позов без розгляду.

Пропонується ч.1 ст.120 ЦПК

України: «1. Позивач повинен додати до позовної заяви її копії та копії всіх документів, що додаються до неї, відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб.

У разі подання позову у електронному вигляді до позовної заяви додаються докази надіслання сторонам копії позовної заяви та доданих до неї документів відповідно до кількості відповідачів та третіх осіб листом з описом вкладення.»

Глава 5 Розділу 1 ЦПК «Докази» має бути доповнена статтею, що буде регламентувати дії суду щодо долучення до справи доказів та інших документів при формуванні матеріалів справи у електронному вигляді.

Розділ V ЦПК України, що регламентує перегляд судових рішень, необхідно доповнити нормами, що мають передбачати надсилання апеляційній та касаційній інстанції справ в електронному вигляді разом з апеляційними та касаційними скаргами відповідно. Одна з головних ідей – прозорий рух справи по судовим інстанціям [1].

При цьому суд апеляційної та касаційної інстанції мають право у разі необхідності витребувати з суду першої інстанції матеріали справи у письмовому вигляді.

Так само і КПК не містить жодної норми щодо надання документів до суду в електронному вигляді. Тому ані прокурор, ані слідчий не можуть подавати їх, так як вони не мають ні ЕЦП, ні відповідного обладнання. Документи, які надсилаються в суд в електронному вигляді все одно доводиться дублювати у паперовому вигляді. Ці недоліки мають усуватися на державному рівні. Силами окремих ентузіастів неможливо впровадити «Електронний суд».

Крім подачі позовної заяви в електронній формі потрібно розширювати поняття «Електронний суд» за рахунок переводу в електронну форму документообіг серед держаних органів. Так, Київським районним судом м. Одеси налагоджено співпрацю з Головним управлінням Державної міграційної служби України в Одеській області.

Для вирішення питання про підсудність справи та можливості відкриття провадження у цивільній справі суд має перевірити місце

реєстрації відповідача. Істотним чином прискорює розгляд справи направлення в електронному вигляді запиту до Адресно-довідкового бюро та одержання електронної відповіді.

З вересня 2015 року Київським районним судом м. Одеси здійснено 3315 таких запитів у електронному вигляді. Суд одержує відповідь за 1 добу, а раніше на це витрачалося 14-20 днів.

При реалізації проекту «Електронний суд» було надано доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, що вже дозволило істотно скоротити строки розгляду справ.

В межах проекту «Електронний суд» успішно працює «Інформаційно-платіжний термінал», який дозволяє платити судовий збір безпосередньо в суді.

Враховуючи переваги сучасних нововведень Київським районним судом м.Одеси вже налагоджено співпрацю з виконавчою службою.

За допомогою автоматизованої системи документообігу суду можливо створення виконавчого документа в електронному вигляді. Направлення виконавчого документа в електронному вигляді скорочує час доставки, економить кошти. Але процесуальний закон не передбачає можливості направлення як стягувачу, так і органам виконавчої служби виконавчого листа у електронному вигляді.

Необхідно внести зміни до ст.369 ЦПК України та ст.18 Закону України «Про виконавче провадження», передбачивши, що виконавчий документ може надсилатися стягувачу і органам виконавчої служби у електронному вигляді із додержанням вимог, що встановлюються до електронного документу Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Згідно зі ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» державний виконавець має право звертатися до органу, який видав виконавчий документ, за роз'ясненням рішення, з заявою про видачу дубліката виконавчого документа, порушувати клопотання про встановлення чи зміну порядку і способу виконання, відстрочку та розстрочку виконання рішення

тощо. За час існування проекту органи Державної виконавчої служби направили до Київського районного суду м.Одеси 15 подань. За результатами розгляду зазначених подань судом вже здійснено обмін документами у електронному вигляді.

До Державної фіскальної служби направлено 23 виконавчі документи в електронному вигляді, однак через те, що діючим законодавством передбачено направлення виконавчих листів в паперовому вигляді, доводиться одночасно направляти і в паперовому вигляді.

Згідно зі ст. 143 ЦПК України для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі. Практика свідчить, що паперовий варіант обміну документами між судом та експертними установами може тривати до декілька місяців, що значно затягує строки проведення експертизи та відповідно впливає на строки розгляду справи.

На даний час досягнуто домовленості із Одеським науково-дослід-

ним інститутом судових експертиз про обмін документами у електронному вигляді. Київський районний суд м.Одеси вже здійснює обмін документами по 10 цивільних справах. Однак, у зв'язку з тим, що діюче законодавство не передбачає направлення справ до експертних установ в електронному вигляді, учасники домовились додатково надсилати всі необхідні матеріали в паперовому вигляді.

Між прокуратурою та судами розпочато направлення матеріалів (санкції, обшук, інші клопотання слідчих) в електронному вигляді. Значно спрощується процедура доставки, скорочення термінів розгляду судом, надається можливість ознайомлення суддею із матеріалами справи до прибуття працівників прокуратури. Суттєво скорочуються терміни отримання процесуальних документів правоохоронними органами. На даний час до Київського районного суду м.Одеси направлено вже 15 обвинувальних актів в електронному вигляді.

Досягнуто домовленості із керівництвом поліції в Одеській області про направлення справ про адміністративні правопорушення.

Зазначені матеріали вже направляються на спеціально створену електронну адресу судів.

Південним Регіональним управлінням Державної прикордонної служби України розпочинається запровадження електронного суду в дії, зокрема, направлення адміністративних матеріалів на електронні адреси Київського районного суду м.Одеси та Овідіопольського районного суду, про що видано відповідний наказ.

Таким чином, більшість опцій «Електронного суду» сьогодні повноцінно не працюють саме через відсутність законодавчої підтримки цієї сучасної, необхідної, економічної, ефективної новачки. Силами нашого суду налагоджено документообіг з різними держаними та недержавними організаціями. Однак для того, щоб такий документообіг був системним та не потребував дублювання в паперовому вигляді, необхідні законодавчі зміни.

Література:

Електронний суд – командна робота // <https://kievskiysud.od.ua/press-department/all-news/3707-elektronnij-sud-tse-persh-za-vse-komandna-robota>

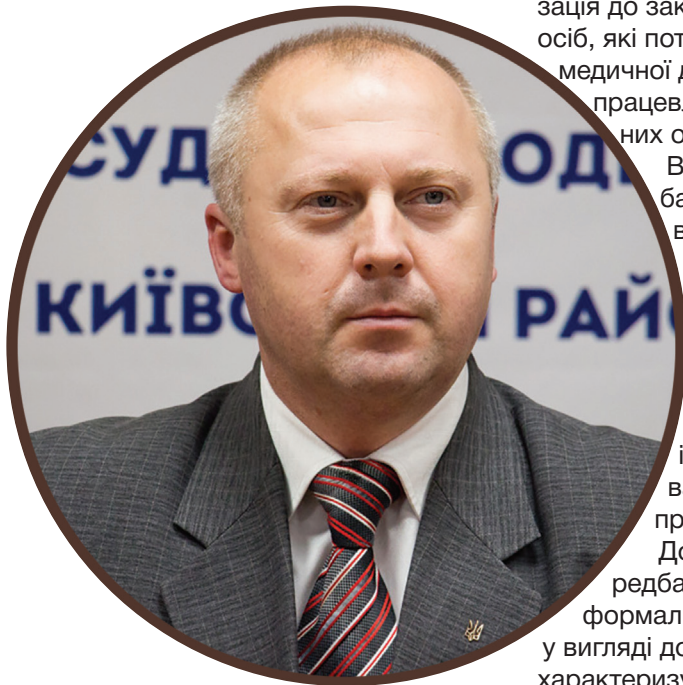

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

**Ігор Борщов, суддя
Київського районного
суду м. Одеси**

Нещодавно запроваджений в Україні інститут пробації є дуже важливим інструментарієм для виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень, і в решті решт - для забезпечення безпеки суспільства.

Діюча сьогодні в Україні система кримінально-виконавчих інспекцій органів пенітенціарної служби формально вирішувала вказані завдання, фактично обмежуючись лише стандартними діями: постановкою засудженої особи на облік, періодичною реєстрацією такої особи у встановлені інспектором дні, складанням і спрямуванням до суду відповідних подань.

Чи була така система корисною для суспільства та для дійсного і якісного виховання засуджених осіб? Ні.

Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015 № 160-VIII запровадив нові для України заходи, такі як трудове і побутове влаштування осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання; сприяння засудженим, які готуються до звіль-

нення, у визначенні місця проживання після звільнення; сприяння їх влаштуванню до спеціалізованих установ для звільнених; госпіталізація до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги; сприяння у працевлаштуванні працездатних осіб після звільнення.

Вперше в Україні пробаційні програми запроваджуються не лише на стадії виконання вироку суду для засудженої особи (наглядова і пенітенціарна пробації), а й на стадії судового провадження у суді першої інстанції щодо обвинуваченої особи (досудова пробація).

Досудова пробація передбачає забезпечення суду формалізованою інформацією у вигляді досудової доповіді, яка характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. При цьому обвинуваченому надається можливість брати участь у підготовці досудової доповіді.

Вказані заходи безумовно стануть на користь усьому суспільству. Тому пробація в Україні є позитивним явищем і запроваджується своєчасно.

Разом з тим, пробаційні нововведення не позбавлені проблем в їх практичному застосуванні. Поряд із позитивним напрямком реформування вказаної області суспільних відносин, Закон «Про пробацію» та прийнятий на його реалізацію Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016 № 1492-VIII, на жаль, не позбавлені прогалин і колізій, на яких я хотів би зосередити увагу.

По-перше, вказаними Законами в кримінальному процесуальному законодавстві запроваджена нова процесуальна особа - представник персоналу органу пробації, - яка зобов'язана скласти досудову

доповідь і подати її до суду в термін, визначений ухвалою суду, постановленою за результатами підготовчого судового засідання. Цей представник, між іншим, як учасник судового провадження, також має право приймати участь в судовому засіданні, заявляти клопотання, оголошувати досудову доповідь, відповідати на питання головуєчого.

Отже, перше застереження - ухвала суду спрямовується до органу пробації після проведення підготовчого судового засідання. Тобто, підготовче судове засідання проводиться без представника персоналу органу пробації. Чи не буде це порушенням права на захист? Вважаю, що буде, з огляду на інші застереження, про які буде далі.

По-друге, у підготовчому судовому засіданні обвинуваченому вручається пам'ятка про його права і обов'язки, серед яких буде зазначено, що обвинувачений має невід'ємне право брати участь у підготовці досудової доповіді, подавати необхідні документи для її складання, і, хоча це прямо не передбачено, але зі змісту сукупності пробаційних норм витікає, - право на побачення з представником персоналу органу пробації тощо.

Відповідно до ст.315 КПК України суд у підготовчому судовому засіданні, крім іншого, вирішує питання про склад осіб, які прийматимуть участь у судовому засіданні. Суд також зобов'язаний розглянути клопотання сторін. Якщо обвинувачений, щоб визначитися, чи брати йому участь у підготовці досудової доповіді, чи ні, заявить клопотання про бажання поспілкуватися з представником персоналу органу пробації до видалення суду до нарадчої кімнати? А така законодавчо не визначена ситуація можлива. Знов таки, якщо суд відмовить в задоволенні такого клопотання і закінчить підготовче судове засідання, призначить судовий розгляд за участю представника персоналу органу пробації і встановить час для складання досудової доповіді, то не буде така відмова порушенням права на захист? Вважаю, що буде.

У будь-якому разі, процесуально не чітко визначена обставина посіє зерно для можливого ревізування остаточного судового рішення у справі.

По-третє, відповідно до ст.316 КПК України судовий розгляд має бути призначений не пізніше десяти діб після постановлення ухвали про його призначення. Нагадаю, що цією ж ухвалою залучається представник персоналу органу пробачії і йому, виходячи з положень ст.316 КПК України, надається десять діб для складання досудової доповіді. А якщо суддя, враховуючи складність справи і власний досвід, кола осіб, що прийматимуть участь у справі, призначить судовий розгляд раніше, наприклад, на п'ятий день?

Тобто протягом часу між підготовчим судовим засіданням і судовим розглядом представник персоналу органу пробачії, який не був присутнім у підготовчому судовому засіданні, має реалізувати свої права і обов'язки. Представник персоналу органу пробачії для складання і подання до суду досудової доповіді має право: отримувати інформацію про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та громадян; викликати обвинуваченого до уповноваженого органу з питань пробачії для отримання усних чи письмових пояснень; відвідувати обвинуваченого за місцем його проживання або перебування, роботи або навчання; відвідувати місця попереднього ув'язнення, якщо до обвинуваченого застосовано заповідний захід у виді тримання під вартою; заявляти клопотання суду про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; після призначення справи до судового розгляду ознайомитися з матеріалами кримінального провадження. І все це за 10, або менше діб! Плюс листування поштою! Цей термін не реальний.

Що робити судді? Давати більший термін представнику персоналу органу пробачії для якісного складання досудової доповіді, тим самим збільшувати строк розгляду справи, яку можна було б розглянути за одне засідання; залучати представника персоналу органу пробачії не

на перше судове засідання, а на кінець судового розгляду? Отже, законодавець тут заклав «міну уповільненої дії» для визнання апеляційними і касаційними судами порушення процесуального закону і права на захист.

По-четверте, Закон України «Про пробачію» був прийнятий 05.02.2015, набрав чинності 27.02.2015, а введений в дію 27.08.2015. На виконання положень цього Закону був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016 № 1492-VIII, який набрав чинності 08.10.2016. Разом з тим, згідно Прикінцевих положень Закону № 1492-VIII, положення цього закону щодо застосування пробачійних програм набирають чинності з 1 січня 2018 року.

То виникає питання: чи застосовувати судам сьогодні і протягом 2017 року положення статей 75, 76 КК України в редакції Закону № 1492-VIII? На сьогодні органи пробачії не створені, не визначені їх юридичні і фактичні адреси, персонал органів пробачії не набраний. Працівники кримінально-виконавчих інспекцій зараз проходять перенавчання тощо. А пробачійні програми в Україні почнуть працювати з 1 січня 2018 року. То чи не буде помилкою застосування положень статей 75, 76 КК України в редакції Закону № 1492-VIII із посиланням у судовому рішенні на органи пробачії, які ще не створені? Чи вправі, у такому разі, органи кримінально-виконавчої інспекції виконувати судові рішення, якщо вони не вказані в цьому рішенні? А якщо суддя зазначає норми цих статей у попередній редакції, у той час, коли Кодекс вже викладений у новій редакції?

На мою думку необхідно користуватися вказаними нормами в останній редакції, а для викоренення подібних колізій необхідно було б застосування положень статей 75, 76 КК України в редакції Закону № 1492-VIII запровадити саме з початку роботи пробачійних програм, тобто з 1 січня 2018 року.

По-п'яте, нажаль, сфера за-

стосування Закону України «Про пробачію» не поширюється на осіб, притягнутих до адміністративного стягнення на підставі Кодексу України про адміністративні правопорушення, хоча кримінальні покарання і адміністративні стягнення у виді громадських робіт, виправних робіт дуже схожі і виконуються тими ж самими органами пробачії. Особи, притягнуті до адміністративного стягнення на підставі Кодексу України про адміністративні правопорушення, також потребують певної реабілітації та уваги з боку держави.

По-шосте, стаття 314 КПК України доповнена частиною п'ятою такого змісту: «5. У підготовчому судовому засіданні суд у випадках, передбачених цим Кодексом, за власною ініціативою або за клопотанням обвинуваченого, його захисника чи законного представника, чи за клопотанням прокурора і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, вирішує питання щодо складання досудової доповіді, про що постановляє ухвалу із зазначенням строку підготовки такої доповіді».

Частина ст.314-1 КПК України містить випадки, коли обов'язково складається досудова пробачія, а коли - ні. Але ці випадки, наприклад, щодо неповнолітнього обвинуваченого, незалежно від тяжкості злочину, не завжди стосуються інтересів національної безпеки, економічного добробуту. То законодавчий наголос «і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту» із союзом «і» виключає можливість реалізації досудової пробачії, навіть щодо неповнолітнього обвинуваченого, чим будуть порушені права обвинуваченого. Тому цю колізію необхідно усунути через внесення відповідних змін.

Отже, поки є час, пропоную протягом 2017 року до пробачійного законодавства внести відповідні зміни, які б дозволили:

- підозру. Саме на стадії досудового розслідування слідчий і прокурор в силу ст.ст.91 і 92 КПК України повинні зібрати відомості (докази) про особу, у т.ч. характеризуючи, а також ті відомості, які входять до

предмету доказування, і які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, що характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання. Колективними зусиллями слідчого, прокурора і представника персоналу органу пробації досудова доповідь буде більш повною, якісною і раціональною. Більш того, у представника персоналу органу пробації буде достатньо часу для реалізації своїх прав і повноважень.

- З ч.3 ст.314 КПК України виключити пункт шостий, як помилково внесений в цю статтю: «6) доручити представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь». Конструкція ч.3 ст.314 КПК України складена таким

чином, що передбачає спрямованість кримінального провадження, його рух: або затвердження угоди вироком суду, або закриття кримінального провадження, або повернення обвинувального акту чи клопотань прокурору, або направлення обвинувального акту до апеляційного суду для визначення підсудності або про призначення судового розгляду. То до чого тут самостійний пункт шостий? Одночасно не можна застосовувати кілька пунктів, обирається лише один. Тим паче, що ця стаття доповнена частиною п'ятою відповідного змісту.

- Виключити з частини п'ятої ст.314 КПК України слова: «і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини», бо цей наголос є зайвим і суперечить змісту ч.2 ст.314-1 КПК України, яка передбачає обов'язкові випадки складання судової доповіді.

- Розповсюдити положення

Закону України «Про пробацію» на осіб, притягнутих до адміністративного стягнення у виді громадських робіт, виправних робіт на підставі Кодексу України про адміністративні правопорушення.

- Передбачити застосування положень статей 75, 76 КК України в редакції Закону № 1492-VIII саме з початку роботи пробаційних програм, тобто з 1 січня 2018 року.

До речі, вказані проблемні питання були мною висвітлені 8 листопада 2016 року під час круглого столу на тему «Особливості застосування пробації та підготовки досудової доповіді: їх значення для судів», який проводився в місті Одесі за ініціативою Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні».

Сподіваюсь, що мої пропозиції будуть підтримані суддями, іншими юристами і будуть корисними для поліпшення національного законодавства.

ОСОБИСТИЙ ПОГЛЯД НА ДЕЯКІ РІШЕННЯ СЛІДЧИХ СУДДІВ

**Павло Луцюк,
к.ю.н, адвокат, член
Вищої кваліфікаційної
комісії суддів України**

Слідчий суддя – це основна фігура в процесі здійснення судового контролю, у тому числі на стадії заходів забезпечення кримінального провадження, а саме: тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна, арешту майна, запобіжних заходів та інших процедур, передбачених чинним КПК.

Хочу поділитися деякими міркуваннями оцінки дій слідчого судді при розгляді конкретних матеріалів. До ВКС звернувся громадянин Г. зі скаргою на дії судді. Заявник вважає, що суддя навмисно припустився порушень його права на захист при розгляді клопотання про накладення арешту на його власний автомобіль, надав перевагу іншим учасникам процесу (прокурору та слідчому), позбавив доступу до правосуддя, не повідомивши про день, час та місце розгляду справи, і припустився інших порушень, за

що просить притягнути суддю до дисциплінарної відповідальності. При опрацюванні матеріалів було встановлено:

15 березня 2016 року громадянин Г., керуючи автомобілем БМВ, у населеному пункті Новоград-Волинського району Житомирської області вчинив наїзд на пішохода, який

переходив дорогу по нерегульованому пішохідному переходу. Внаслідок ДТП пішохід загинув на місці події.

16 березня 2016 року автомобіль було визнано речовим доказом у кримінальному провадженні.

Ухвалою слідчого судді Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 01 серпня 2016 року було задоволено клопотання слідчого Новоград-Волинського ВП ГУНП України в Житомирській області, погодже-

не прокурором Новоград-Волинської міжрайонної прокуратури, про арешт майна (автомобіля) за матеріалами досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст.286 КК України.

Громадянин Г. в апеляційній скарзі вказав, що дізнався про оскаржувану ухвалу 14 серпня 2016 року випадково (оскільки в судові засідання його не викликали і суд її копії йому не направив), та просив апеляційний суд поновити строк на апеляційне оскарження й скасувати ухвалу слідчого судді.

Апеляційний суд встановив наступні обставини у справі.

З урахуванням доводів апелянта колегія суддів поновила процесуальний строк на апеляційне оскарження вказаної ухвали слідчого судді.

На підставі положень ст.ст.2,7 КПК України, якими визначені завдання кримінального судочинства, зміст і форма кримінального

провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, належить: верховенство права, недоторканність права власності, забезпечення права власності, забезпечення права на захист, доступ до правосуддя, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності.

Відповідно до вимог п.3 ч.1 ст.169 КПК України тимчасово вилучене майно повертається особі, у якій воно було вилучено, у випадку, передбаченому ч.5 ст.171 цього Кодексу.

Згідно з нормами ч.5 ст.171 КПК України клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якій його було вилучено. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої ст.235 цього Кодексу, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено.

Відповідно до змісту клопотання слідчого Новоград-Волинського ВП ГУНП України в Житомирській області автомобіль було вилучено 16 березня 2016 року, проте це клопотання слідчого поліції про арешт було направлено до Новоград-Волинського міськрайонного суду лише 28 липня 2016 року, тобто більше ніж через 5 місяців та з істотним пропуском процесуального строку, передбаченого ч.5 ст.171 КПК України, за відсутності будь-якого відповідного клопотання про його поновлення, як то передбачено ст.117 КПК України.

При розгляді клопотання про накладення арешту на майно в порядку ст.ст.170-173 КПК України для прийняття законного, обґрунтованого та справедливого рішення слідчий суддя повинен з'ясувати правову підставу для арешту майна,

яка має бути викладена у клопотанні слідчого та відповідати вимогам закону.

Вказана норма узгоджується зі ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав та основоположних свобод, згідно з якою будь-яке обмеження власності повинно здійснюватися відповідно до закону, а, отже, суб'єкт, який ініціює таке обмеження, повинен обґрунтувати свою ініціативу в контексті норм закону.

Частина 1 ст.170 КПК України визначає, що арештом майна є тимчасове позбавлення підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, можливості відчувувати певне його майно за ухвалою слідчого судді або суду до скасування арешту майна за процедурою, регламентованою КПК.

Фактично слідчий суддя порушив вимоги ч.1 ст.28 КПК України, котра передбачає, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

Принцип диспозитивності, визначений ст.26 КПК, регламентує, що слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише ті питання, що винесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень (ч.3 ст.26), тобто слідчий суддя з власної ініціативи не вправі навіть виносити на обговорення учасників питання про поновлення такого строку.

Апеляційний суд вказав, що слідчий суддя помилково не звернув уваги на вказані порушення та розглянув клопотання слідчого без належних на те підстав, хоча відповідно до ч.3 ст.172 КПК України в разі, якщо слідчий суддя встановивши, що клопотання про арешт

майна подано без дотримання вимог ст.171 цього Кодексу, повертає це клопотання та встановлює строк у сімдесят дві години для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу. Крім того, у цьому разі тимчасово вилучене в особи майно підлягає негайному поверненню після спливу встановленого судом строку, а у разі звернення в межах встановленого суддею строку з клопотанням після усунення недоліків – після розгляду клопотання та відмови в його задоволенні.

Також суд апеляційної інстанції визнав обґрунтованими апеляційні доводи про порушення вимог ч.1, ч. 2 ст.172 КПК України, згідно яких клопотання слідчого про арешт майна розглядається за участю власника майна. При цьому клопотання слідчого може бути розглянуто без повідомлення власника майна, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна. Така необхідність завжди має бути об'єктивно обґрунтована з метою недопущення порушення права на захист особи та забезпечення змагальності, всебічності судового розгляду

Ухвалою апеляційного суду Житомирської області від 15 вересня 2016 року ухвалу слідчого судді було скасовано. Цікаво вийшло. Припускаю, що суддя пішов на поводу у слідчого і прокурора, задовільнивши їхнє явно незаконне клопотання (що підтверджено ухвалою від 15.09.2016 року). Процесуальний строк на оскарження ухвали слідчого судді поновили. Рішення слідчого судді про накладення арешту на автомобіль скасували. Постановили нову ухвалу, якою у задоволенні клопотання слідчого про накладення арешту на майно, а саме автомобіль BMW, який згідно зі свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу відповідної серії та номера, котрий належить громадянину Г., відмовили. Думаю, що автомобіль повернули.

Наведу іще один цікавий та, на мою думку, повчальний приклад.

16 та 17 вересня 2015 року захисник підозрюваного Х. у вчиненні злочину, передбаченого ч.2 ст. 286 КК України, подав слідчому клопотання про проведення слідчих дій, в тому числі слідчого експерименту

з використанням сідлового тягача RENAULT MAGNUM та мотоблока «Зоря» з возом, на якому розміщений світлоповертач, вилучений під час огляду місця ДТП, яка відбулася

11 листопада 2014 року в темну пору доби.

Станом на 21 вересня 2015 року слідчим за заявленими клопотаннями не було постановлено жодного процесуального рішення, що спричинило подання захисником скарги на бездіяльність слідчого з проханням до суду зобов'язати слідчого виконати вказані слідчі дії.

Ухвалою слідчого судді Рівненського міського суду Рівненської області від 23 вересня

2015 року скаргу захисника задоволено частково, встановлено факт бездіяльності слідчого (ненадання відповіді захиснику на клопотання), зобов'язано слідчого розглянути клопотання захисника від 16 та 17 вересня та за результатами розгляду повідомити особу, яка заявила клопотання, у решті задоволення скарги відмовити.

В ухвалі слідчого судді перераховуються окремі слідчі дії, що були проведені під час досудового слідства, але жодним чином не згадується, які слідчі дії захисник просив виконати слідчого, а потім й суд. Таким чином, зі змісту ухвали незрозуміло, у проведенні яких слідчих дій суд відмовив захиснику.

Крім того, цей же слідчий суддя задовільнив подання того ж слідчого і обмежив термін для ознайомлення з матеріалами провадження чотирма днями.

Під час розгляду справи по суті Корецьким районним судом Рівненської області кримінального провадження стосовно Х., підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2

ст.286 КК України, той самий прокурор (процесуальний керівник) заявив клопотання про проведення слідчого експерименту – саме того, про проведення якого клопотав захисник і в задоволенні якого йому було відмовлено слідчим та слідчим суддею Рівненського міського суду. В попередньому судовому засіданні той самий прокурор заперечував у задоволенні слідчим суддею скарги захисника, в якій він просив зобов'язати слідчого провести

слідчий експеримент.

Підставою для проведення слідчої дії прокурор вказав той факт, що під час допиту в судовому засіданні свідок В. вказав, що не брав участі у проведенні слідчого експерименту 21 лютого

2015 року зі свідком М., хоча в протоколі слідчої дії В. зазначений як понятий.

Прокурор обґрунтував клопотання тим, що інформація про не взяття В. участі у слідчому експерименті стала відома стороні обвинувачення тільки під час дослідження доказів у судовому засіданні.

Обвинувачений та захисник заперечили проти задоволення даного клопотання, оскільки сторона обвинувачення не була позбавлена можливості провести такий експеримент на стадії досудового розслідування; захист про таке клопотання заявляв, а йому було відмовлено.

Відповідно до ч. 4 ст.333 КПК України під час розгляду клопотання суд враховує значення обставин, про встановлення або перевірку яких просить особа, яка звернулася з ним, можливість їх встановлення або перевірки шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та причини, з яких не були здійснені належні дії для їх встановлення чи перевірки на стадії досудового розслідування. Суд відмовляє в клопотанні прокурора, якщо він не доведе, що слідчі (розшукові) дії, про проведення яких він просить, не могли бути проведені під час досудового розслідування через те, що не були і не могли бути відомі обставини, які свідчать про необхідність їх проведення.

Ухвалою Корецького районного

суду Рівненської області від 6 грудня 2016 року клопотання прокурора задоволено, доручено СУ ГУНП в Рівненській області провести слідчий експеримент в умовах, найбільш наближених на момент ДТП, за участю свідка М.

Аналізуючи ухвалу суду, можна зробити висновок, що останній постановив провести слідчий експеримент для перевірки та уточнення відомостей, механізму та обставин ДТП, незважаючи на те, що на досудовому слідстві проводилася така слідча дія для перевірки та уточнення аналогічних відомостей і про проведення якої заявляв захисник, та йому було відмовлено як слідчим, так і слідчим суддею.

Під час досудового слідства прокуратурі були достеменно відомі обставини, котрі свідчили про необхідність проведення слідчої дії (слідчого експерименту). Можлива неучасть В. у проведенні слідчої дії в якості понятого не впливає на існування обставин, необхідних для проведення слідчої дії, а також на факт обізнаності з ними сторони обвинувачення.

У цьому прикладі цікавий подальший розвиток подій.

Слідчий, котрий розслідував справу, сам загинув у ДТП, прокурора (процесуального керівника) пішли з органів прокуратури, понятий спростовує свою участь при проведенні попередньої аналогічної слідчої дії, а водій, з яким слід проводити слідчий експеримент, від такої слідчої дії відмовився.

Чомусь я так вважаю, що якби слідчий чи слідчий суддя задовольнили обґрунтоване клопотання захисника на досудовому слідстві про проведен-

ня слідчого експерименту, то, імовірно, іншому прокурору при розгляді справи по суті в суді не слід було б придумувати причину, чому все-таки слід задовольнити клопотання про проведення слідчого експерименту.

Обставини, які я навів у цьому прикладі, є реальними. Хочеться вірити в те, що все, що трапилося з описаного – простий збіг обставин, але він є. Що робити судді? Думаю, це покаже розгляд справи по суті.

Як адвокат майже з 35-річним стажем роботи можу собі дозволити припустити, що якби слідчий суддя і суддя, котрий розглядає справу по суті, не намагалися власними процесуальними діями усунути недоліки досудового розслідування, то і ситуація могла би бути іншою.

І, як підсумок, хочу сказати, що мої міркування, висловлені в цій добірці, жодним чином не мають вплинути на подальший розгляд незавершених справ, не стосуються суддів, котрі вже у цих справах приймали процесуальні рішення, а спрямовані до слідчих суддів, котрим доведеться розглядати матеріали з подібними правовими позиціями для того, щоб їх ознайомити із різноманіттям судової практики та прецедентів. Чим більше суддя обізнаний, тим менше ризиків судової помилки. Кожне рішення судді має бути законним і зрозумілим. Інколи в однакових ситуаціях приймаються різні рішення, але вони належним чином мотивовані і зрозумілі як для учасників процесу, так і для тих, кого вони стосуються. Бажаю слідчим суддям у їхній важкій, наполегливій, творчій, та часто невдячній праці - успіхів.

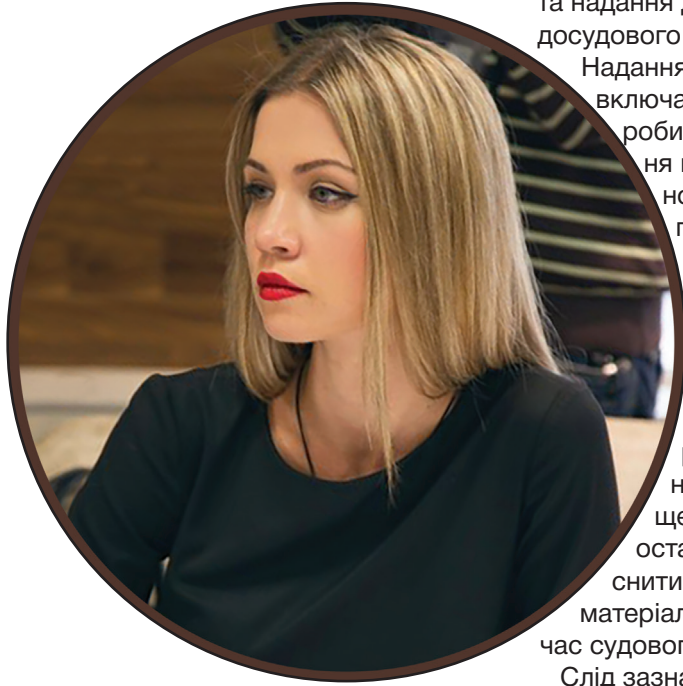

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анастасія Підгородинська, к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу НУ «ОЮА»

Заключним моментом стадії досудового розслідування є відкриття матеріалів іншій стороні. Як зазначає професор Ю.П. Алєнін, інститут відкриття матеріалів є відносно новим для кримінального процесуального законодавства і з'являється у Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК) 2012 р., оскільки попередній КПК України передбачав інститут ознайомлення потерпілого, цивільного позивача та його представників, обвинуваченого та його захисника із матеріалами справи, однак не передбачав обов'язку здійснювати відкриття матеріалів для сторони захисту [1, С. 91].

Так, ч.1 ст.290 КПК України закріплює, що визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний

повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування.

Надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів. Вищевказаною статтею встановлено певний алгоритм дій слідчого або прокурора щодо відкриття матеріалів іншій стороні. Так, слідчий зобов'язаний повідомити про завершення досудового розслідування, а також надати доступ до приміщення або місця, в яких останні знаходяться, здійснити відкриття додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду.

Слід зазначити, що процедура відкриття матеріалів для протилежних сторін (захисту і обвинувачення) не є ідентичною.

Так, у процедурі відкриття матеріалів стороною обвинувачення, як вказано вище, є два елементи:

- 1) повідомлення про надання доступу до матеріалів досудового розслідування;
- 2) безпосереднє надання можливості ознайомлення з матеріалами досудового розслідування. При відкритті матеріалів стороною захисту:

- 1) подання прокурором як представником сторони обвинувачення запиту про надання доступу до матеріалів, зібраних стороною захисту;
- 2) безпосереднє надання стороною захисту можливості ознайомлення із наявними у неї матеріалами [1, С. 91].

Окремої уваги потребує розкриття питання про відкриття матеріалів щодо проведених негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД) в порядку, передбаченому ст.290 КПК.

І у цьому випадку у практичній

діяльності іноді виникає проблема, пов'язана із наданням доступу до таких матеріалів, саме з позицій можливості робити копії або відображення матеріалів. Результатами НСРД є протоколи щодо їх проведення; аудіо-, відеозаписи; фотозйомка; результати, здобуті за допомогою застосування інших технічних засобів; речі, документи або їх копії, вилучені під час проведення НСРД, які можуть використовуватись у доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Крім того, кримінальний процесуальний закон передбачає заходи щодо захисту отриманої в результаті проведення НСРД інформації, що проявляються у:

- можливості забезпечення у протоколі НСРД конфіденційності даних про осіб, які проводили НСРД або були залучені до них, у разі здійснення щодо них заходів безпеки (ч.1 ст. 252 КПК);

- забороні розголошення зазначеної інформації особами, яким вона стала відома в результаті ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в результаті відкриття матеріалів стороною обвинувачення в порядку, передбаченому ст. 290 КПК;

- попередження захисника, а також інших осіб, які мають право на ознайомлення з протоколами про кримінальну відповідальність за розголошення інформації щодо інших осіб, якщо протоколи проведених НСРД містять інформацію щодо приватного (особистого) життя інших осіб;

- забороні виготовлення копій протоколів про проведення НСРД та додатків до них;

- зобов'язанні прокурора вжити заходів щодо захисту інформації, яка використовується у кримінальному провадженні;

- можливості допиту осіб, які проводили НСРД, або були залучені до їх проведення, із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки (ч.2 ст. 256 КПК);

- у разі допиту особи з приводу дій або контактів якої проводилися НСРД, повідомлення їй інформації про проведення НСРД тільки щодо них і в тому обсязі, який зачіпає їх права, свободи чи інтереси (ч.3 ст. 256 КПК) [2, С. 105].

В такому контексті необхідно встановити момент дії вищевказаних положень. Вважаємо, що зазначені обставини не можуть бути розголошені до моменту їх розсекречення (відповідно до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою Наказом № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012 р.), а після цього повинні бути надані стороні захисту, і до них має бути надано доступ у спосіб, передбачений ч.4 ст.290 КПК, якщо сторона обвинувачення планує ці відомості використати у суді як докази.

Крім того, вважаємо, що посилення на ст.254 КПК України з метою ненадання доступу до ухвали слідчого судді або постанови прокурора про проведення НСРД, протоколів, відмови будь-яким можливим способом стороні захисту відобразити інформацію, яка знаходиться на технічних носіях, захищених від копіювання, зокрема, шляхом відеозйомки (звукозапису) при демонструванні у приміщенні органу досудового розслідування є некоректним, незаконним й таким, що порушує право на захист, оскільки позбавляє можливості підозрюваного та його захисника належним чином ознайомитися з інформацією, яка буде використана стороною обвинувачення в якості доказу, та принципу рівності в реалізації процесуальних прав.

Так, у справі «Фуше проти Франції» у п.36 зазначається: «Суд тому вважає, що заявникові для того, щоб він міг оспорити офіційний протокол щодо нього, було важливо дістати доступ до матеріалів його справи та отримати копії його документів, які в ній містилися». Оскільки такого доступу він не мав, то його позбавили змоги достатнім чином підготуватися до захисту і не забезпечили рівних процесуальних можливостей, що суперечило вимогам п.п. 1, 3 ст.6 Конвенції». У справі «Моїсеєв

проти Росії» у п.217 вказується: «Суд уже встановлював, що необмежений доступ до матеріалів справи й необмежене використання всіх записів, зокрема й можливості отримати за потреби копії відповідних документів, є важливими гарантіями справедливого судового розгляду... Нездатність забезпечити такий доступ спонукало Суд зробити у своїй оцінці висновок про порушення принципу процесуальної рівності сторін» [3].

Таким чином, між положеннями ч.4 ст.290 та ч.3 ст.254 КПК України є суттєва суперечність, колізія, яка порушує одне з основоположних прав – на захист та принцип рівності в реалізації процесуальних прав. У теорії права традиційно розрізняють такі види колізій норм права: темпоральні, просторові, ієрархічні та змістовні [4, С. 292]. Досліджувана колізія стосується змістовних колізій, які виникають між загальними та спеціальними нормами права. Відмінність між ними полягає в об'ємі регулювання. Загальна норма покликана регулювати суспільні відносини в цілому, а спеціальна – підвид або частину цих відносин [5]. Спеціальна норма робить вилучення окремих обставин з дії загальної норми, то застосовується спеціальна норма. Спеціальна норма – це державне розпорядження, що є результатом правової спеціалізації, яка встановлюється з метою конкретизації і деталізації, врахування своєрідності і особливостей будь-якого виду (підвиду) суспільних відносин, рід яких регулюється правовою нормою [5; 6, С. 51].

Вважаємо, що ст.290 КПК є спеціальною нормою, яка визначає процесуальний порядок відкриття матеріалів іншій стороні, відносно ст 254 КПК і підлягає застосуванню без будь-яких обмежень та виключень, сприяючи безпосередній реалізації основоположних прав стороні захисту у кримінальному провадженні.

При вирішенні зазначених суперечностей у кримінальному провадженні необхідно також керуватися засадами кримінального провадження, зокрема, реалізуючи принцип верховенства права, який використовується з урахуванням практики ЄСПЛ, а також засаду за-

конності. Відповідно до чч. 4,5,6 ст.9 КПК України у разі, якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення міжнародного договору. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. У випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч.1 ст.7 КПК України.

Таким чином, при виникненні ситуації, в якій слідчий, прокурор не надають доступу до матеріалів НСРД у спосіб, визначений ст.290 КПК України, необхідно вважати, що сторона кримінального провадження не здійснює відкриття всіх матеріалів кримінального провадження, і суд не має права допустити відомості, що містяться в них як докази.

Література:

1. Аленін Ю. Особливості відкриття матеріалів іншій стороні за новим КПК України

/ Ю. Аленін //Юридичний вісник. – 2013. – №4-С. 84-94.

2. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) / Марчук Н.О., Касько В.В., Куйбида Р.О., Хавронюк М.І. та ін. / за ред. Марчук Н.О. – К. : «Арт-Дизайн», 2015. – 248 с.

3. Старовойтова Марина. Нівелювання результатів негласних слідчих (розшукових) дій/М. Старовойтова // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://unba.odessa.ua/wp-content/uploads/2016/04/Maryna_Starovoitova.pdf

4. Морозова Л.П. Теория государства и права / Л.П. Морозова. – М. : Юрист, 2004. – 414 с.

5. Капліна О.В. Колізії норм кримінально-процесуального права і шляхи їх подолання/ О.В. Капліна// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1245.pdf>

6. Сенякин И.Н. Специальные нормы советского права / И.Н. Сенякин. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 97 с.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

**Артем Ріпенко, к.ю.н.,
директор Одеського
науково-дослідного
інституту судових експертиз
Міністерства
юстиції України**

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [1].

Судова експертиза здійснюється «приватними» експертами та «державними» судовими експертами – працівниками державних спеціалізованих установ. Такими установами є: установи Мінюсту (науково-дослідні установи судової експертизи), судово-медичні та судово-психіатричні установи Мінздраву, експертні служби МВС, Міноборони, СБУ, прикордонної служби. Лише їх наділено правом проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз.

Відомості щодо всіх судових експертів заносяться до відповідного

Державного реєстру атестованих судових експертів (далі - Реєстр). Формально закон не пов'язує набуття (виникнення) статусу судового експерта саме із внесенням запису щодо нього до Реєстру, проте надає право відповідним органам та особам призначати судову експертизу лише тим експертам, яких внесено до цього Реєстру.

Окрім атестованих судових експертів, яких внесено до Реєстру, судову експертизу можуть здійснювати фахівці з певних галузей знань (окрім криміналістичних експертиз, перелік яких наведено у законодавчих актах). Водночас, така практика не є поширеною у діяльності судових та правоохоронних органів.

До криміналістичних судових експертиз відносяться: почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; траєктологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртотмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництва та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна [2].

Недопущення до виконання вказаних видів судових експертиз фахівців, яких не внесено до Реєстру, виглядає дискусійним. Водночас, такі особи можуть на-

давати висновок спеціаліста, а не судового експерта, та у такому статусі приймати участь у відповідному юрисдикційному процесі.

У кримінальному провадженні спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [3].

Такий спеціаліст, на відміну від судового експерта, не несе відповідальності за свої дії на підставі статей 384 (завідомо неправдивий висновок експерта) та ст. 385 (відмова експерта без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків у суді або під час провадження досудового розслідування) Кримінального кодексу України та, відповідно, про це не попереджається [4].

При проведенні судової експертизи експерт керується методиками, внесеними до відповідного Реєстру методик (<http://rmpse.minjust.gov.ua>), що ведеться згідно з вимогами нормативно-правових актів [5].

Доступ до текстів методик, методичних рекомендацій, посібників тощо надається розпорядником – Міністерством юстиції України - за запитами зацікавлених осіб, при цьому вказані розробки для судових експертів з криміналістичних видів досліджень становлять службову інформацію відповідно до наказу Мінюсту від 08.06.2011 № 1537/5.

«Методиками», що використовуються судовими експертами у своїй діяльності, є різноманітні посібники, методичні рекомендації тощо. Процедура атестації та реєстрації методик передбачено, зокрема, постановою Кабміну від 02.07.2008 № 595 «Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз».

Під терміном «методика судової експертизи» можна розуміти детально регламентовану програму

вирішення експертного завдання (експертних завдань), яка складається з послідовних практичних та розумових операцій, що спрямовані на пізнання властивостей і зв'язків досліджуваних об'єктів (матеріальних об'єктів, явищ, подій) та передбачають застосування при цьому системи методів та засобів, а також правил при проведенні експертного дослідження [6, с. 8].

Окрім відповідних методик експерт використовує нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо.

Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик та методів дослідження) належить до компетенції судового експерта. Дискусійним є питання, чи може судовий експерт виконати експертизу за відсутності у Реєстрі методик будь-якої методики. Здається, це залишається на розсуд та відповідальність самого експерта.

Окрім Реєстру відповідних методик Міністром затверджуються та оновлюються переліки рекомендованої науково-технічної і довідкової літератури та програмних продуктів, що використовуються під час проведення судових експертиз та експертних досліджень, які також використовуються судовими експертами [7].

Питання проведення судової експертизи (виконання експертних досліджень) та складання висновків судового експерта досить детально врегульовані Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Інструкція безпосередньо регламентує діяльність експертних установ Мініюсту та «приватних» судових експертів, що не працюють в цих установах та були атестовані в якості судових експертів Центральною експертно-кваліфікаційною комісією Мініюсту [2].

Водночас, практика призначення та проведення судових експертиз свідчить про наявність певних прогалин та суперечностей при виконанні вимог вказаної Інструкції. Зокрема, нею не передбачені можливості обміну документами між експертними установами та особами, які призначили експертизу, в електронній формі, що здатне було б значно прискорити процеси виконання судових експертиз.

Крім того, надмірна регламентація строків проведення судових експертиз, задоволення клопотань судових експертів та тому подібне не завжди враховує як специфіку окремих видів судових експертиз, так і об'єктивні можливості науково-дослідних установ Мініюсту та їх територіальних відділень. Тому, як видається, Інструкція, поряд з іншими нормативно-правовими актами з питань судової експертизи, потребує доопрацювання.

Певних коректив потребують також нормативно-правові акти, що регламентують питання оплати судових експертиз. Так, розрахунок вартості судових експертиз, виходячи з вартості однієї експертогодина по видах судових експертиз (проста, середньої складності, особливої складності), не завжди здатний врахувати всі обставини тієї чи іншої судової експертизи та наданих об'єктів дослідження [8]. Вартість однієї експертогодина щорічно індексується та затверджується наказом Мініюсту.

Відсутні чіткі критерії визначення кількості годин на виконання тієї чи іншої експертизи (експертного дослідження), що нерідко призводить до скарг зацікавлених осіб на необґрунтовані, на їхню думку, рахунки за проведення судової експертизи. Крім того, вбачається надмірним і сам поділ судових експертиз на вищевказані види.

Крім того, наразі відсутня легально закріплена можливість надання пільг (знижок) щодо проведення судових експертиз для тих осіб, що не мають можливості сплатити їхню вартість у повному обсязі. У той самий час, механізми зменшення судових витрат та звільнення від них, передбачені, зокрема, Цивільно-процесуальним кодексом України [9], не завжди працюють на практиці.

Ці та інші питання, пов'язані із правовим забезпеченням судово-експертної діяльності, наразі опрацьовуються профільними підрозділами

Мініюсту, у результаті чого мають бути внесені відповідні зміни та доповнення до відповідних актів законодавства.

Література:

1. Про судову експертизу : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 28. - Ст. 232.
2. Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/print1480663254500099>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - Ст. 88.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - Ст. 131.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 595 «Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-p/print1480617797026973>.
6. Розробка експертних методик : зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні): метод. рек. / О.Г. Рувін (голова авт.кол.). - Київ: КНДІСЕ, 2014. - 76 с.
7. Наказ Міністерства юстиції України від 30.07.2010 № 1722/5 «Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v1722323-10/print1478500258854488>.
8. Наказ Міністерства юстиції України від 16.02.2016 № 417/5 «Про встановлення нормативної вартості однієї експертогодина у 2016 році» . [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0253-16/print1464905809202823>.
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 08.03.2004 // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 40-41, 42. - Ст.492.

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІДВОДУ (САМОВІДВОДУ) СЛІДЧОГО СУДДІ

Дмитро Тішко, слідчий суддя Центрального районного суду м. Миколаєва

Відвід у кримінальному процесі – це правовий інститут, тобто сукупність норм, що забезпечують об'єктивність та неупередженість осіб, які беруть участь у розслідуванні та судовому розгляді справи, а також виконання інших вимог кримінально-процесуального та іншого законодавства, що визначає, які особи і за яких обставин не можуть брати участі у цьому процесі.

Інститут відводу у кримінальному процесі був започаткований та розвивався в таких нормативних актах як: Статут кримінального судочинства 1864 року, Кримінальний кодекс УСРР 1922 року, Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1923 року, Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1927 року, Основи кримінального законодавства СРСР 1958 року, а також Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 року.

Відповідно у новому Кримінально-процесуальному кодексі України 2012 року зазначений правовий інститут отримав подальший розви-

ток та нормативне врегулювання.

Особливого інтересу зазначений інститут набуває в аспекті застосування до нового суб'єкта кримінального процесу, який був впроваджений КПК 2012 року – слідчого судді. Це обумовлено особливим правовим статусом, завданнями та повноваженнями слідчого судді в системі кримінальної юстиції України.

Інститут відводу слідчого судді та судді, який здійснює розгляд судових проваджень, по суті, істотно не відрізняється. Окремі відмінності визначаються стосовно етапу та процедури заявлення відводу. Таким чином, діючий кримінальний процес має єдині стандарти застосування відводів до усіх учасників кримінального провадження. Зокрема, статті 75-79 КПК України передбачають уніфіковані підстави для відводу (самовідводу) судді та слідчого судді. Стаття 81 КПК України визначає тотожний порядок вирішення питання про відвід слідчому судді або судді, який здійснює судове провадження одноособово: розгляд здійснює інший суддя цього ж суду, визначений у порядку, встановленому частиною третьою статті 35 цього Кодексу. В той же час, законом встановлено, що інші відводи під час досудового розслідування розглядає слідчий суддя, а під час судового провадження – суд, який його здійснює.

Таким чином, відвод, який заявлено слідчому судді може бути розглянутий як іншим слідчим суддею так і суддею, який не обраний слідчим. Практична реалізація зазначеної норми в різних судах має певні відмінності. В судах з невеликою кількістю суддів функції суддів, які розглядають відводи заявлені слідчому судді, виконують усі судді, які працюють в даному суді. В той же час, в судах, які мають спеціалізацію, такі функції, як правило, виконують інші слідчі судді

та судді кримінальної спеціалізації. Дискусійним є питання, чи може суддя, який брав участь у розгляді заяви про відвід слідчому судді у кримінальному провадженні, в подальшому здійснювати розгляд судової справи у ньому. У зв'язку з чим, на мою думку, оптимальним є розгляд відводів заявлених слідчому судді з боку інших слідчих суддів цього суду. Зокрема, слідчий суддя має можливості найбільш оперативного розгляду таких заяв під час досудового розслідування, що є важливим в умовах суттєво обмежених строків здійснення певних процесуальних дій у ньому (зокрема, щодо розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення). В будь-якому випадку питання щодо суб'єктів такого розгляду бажано вирішувати загальними зборами суддів конкретного суду із врахуванням кількості та спеціалізації суддів, рівномірності розподілу навантаження на суддів, кількості органів досудового розслідування, які знаходяться в територіальній підсудності суду.

Наприклад, в Центральному районному суді м. Миколаєва заяви про відвід слідчому судді, з моменту введення у дію КПК України 2012 року, розглядалися іншими слідчими суддями. Проте, в подальшому, з метою зниження надмірного навантаження на слідчих суддів, відповідно до рішення загальних зборів, до цього процесу були залучені також судді кримінальної спеціалізації.

Цікавим є питання, чи може розглядати відвод заявлений судді, який здійснює розгляд судового провадження, слідчий суддя цього суду. Кримінально-процесуальний закон не містить прямої заборони на це. Проте, виходячи із системного аналізу правової природи інституту слідчого судді як посадової особи, що здійснює судовий контроль на етапі досудового розслідування, можна зробити висновок про недоцільність розгляду таких заяв з боку слідчого судді. Але такий висновок є актуальним лише для судів, де функції слідчих суддів виконують окремо обрані судді, які не мають

«додаткових» спеціалізацій.

Дуже важливим є з'ясування природи судового процесу, який відбувається при розгляді заяви про відвід (самовідвід) слідчого судді. Так ч.3 ст.81 КПК України передбачає певні обов'язкові складові елементи такого процесу, а саме: при розгляді відводу має бути вислухана особа, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думка осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Крім того, законом передбачено, що питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті вмотивованою ухвалою слідчого судді, судді (суду). З цієї норми можна зробити висновки, що під час розгляду відводу слідчому судді повинні бути дотримані умови щодо обов'язкового повідомлення такого слідчого судді про дату та час розгляду відводу відповідно до вимог ст.ст. 111-112 КПК України. Проте, така вимога на практиці не завжди виконується. Ще більш поодинокими є випадки участі такої особи у судовому засіданні та надання нею пояснень (в тому числі письмових). В той же час, виникає питання щодо процесуального статусу такої особи в процесі розгляду заяви про відвід, а відповідно її права та обов'язки. Зазначене питання на даний момент є юридично невизначеним. Це ж саме стосується процесуального статусу інших осіб, які беруть участь у такому розгляді, зокрема особи, якою заявлено відвід (наприклад, необхідність вручення процесуальних пам'яток, можливість заявлення нею клопотань, ознайомлення із матеріалами провадження, а також право заявлення відводу). Вирішення цього питання також пов'язано із розумінням природи такого процесу.

Особливої актуальності ця дискусія набула із набуттям системного характеру такого явища, як неодноразове заявлення відводів суддям, які здійснюють розгляд відводу слідчому судді. Зазначене пов'язане із суттєвою «процесуальною ефективністю» таких дій, що часто спрямовані на затягування процесу розгляду клопотань про обрання запобіжних заходів. В такій ситуації велика кількість суддів в Україні, в тому числі слідчі судді Централь-

ного районного суду м. Миколаєва дотримувалися позиції щодо можливості заявлення такого відводу під час судового розгляду заяви про відвід іншому судді. Зазначена позиція була обґрунтована тим, що право на відвід є важливим інститутом, який спрямований на забезпечення об'єктивності та неупередженості здійснення правосуддя. Обмеження такого права може бути розцінено як позбавлення права на правовий захист належним складом суду. В той же час, така позиція призводила до заявлення відводів послідовно кожному наступному судді, який розглядав питання відводу щодо попереднього, тобто робила таку процесуальну стратегію заявників ефективною, так як розгляд основного процесуального клопотання про обрання запобіжного заходу фактично зупинявся на тривалий час. Такі випадки в інших судах у резонансних кримінальних провадженнях мали широке висвітлення в засобах масової інформації.

Певного вирішення ця проблема отримала у листі «Щодо окремих питань здійснення слідчим суддею першої інстанції судового контролю в кримінальному провадженні» за вих. № 223-1650/0/4-16 від 16.06.2016 року судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ. Так в пункті другому цього листа були надані роз'яснення щодо певних питань при заявленні відводу слідчому судді. Так, судова палата надала роз'яснення щодо неможливості застосування процедури відводу судді, який розглядає відвід слідчому судді, так як такий суддя не здійснює повноваження судді (слідчого судді) у зазначеному кримінальному провадженні, а лише перевіряє наявність підстав для відводу конкретному слідчому судді у кримінальному провадженні. У зв'язку з чим, такі випадки, на думку касаційної інстанції, можна розцінювати як зловживання правом на відвід та відповідно до вимог ч.4 ст.81 КПК України, слід залишати такі заяви без розгляду. На мою думку, таке роз'яснення є логічним та обґрунтованим, але потребує подальшого нормативного закріплення, так як на даний час не має

достатнього законодавчого підґрунтя. Зазначене пов'язане із тим, що процедура та підстави застосування ч.4 ст.81 КПК України щодо визначення критеріїв повторності відводу, а також зловживання правом на відвід не є конкретизованими та допускають досить вільне тлумачення.

Також слід зупинитися ще на деяких невіршених питаннях правового регулювання відводу слідчого судді. Так, КПК України, хоча і передбачає, що відвід повинен бути вмотивованим, проте не передбачає обов'язкової письмової форми такої заяви. Це призводить до виникнення певних процедурних ускладнень при заявленні відводу в усній формі. По перше, це пов'язано із здійсненням оперативного автоматизованого розподілу такої заяви, що потребує швидкого виготовлення витягу з журналу судового засідання та технічного запису судового процесу. По друге, суддя, який здійснює розгляд по суті усного відводу має складнощі щодо з'ясування підстав та мотивів заявленого відводу. Зазначене потребує нормативного врегулювання шляхом встановлення певних обов'язкових вимог щодо подачі заяви про відвід: обов'язкової письмової форми; посилання на певну норму, що встановлена ст.ст. 75,76 КПК України; обґрунтування фактичних обставин, що підтверджують наявність нормативних підстав для відводу; заборони подання такої заяви після початку судового розгляду слідчим суддею провадження по суті, а також повторно одному й тому ж судді. У разі недотримання таких вимог, слід ввести процедуру залишення такої заяви без розгляду. Щодо можливих заперечень проти введення такої процедури з позиції обмеження права на захист своїх процесуальних прав, то слід зазначити, що порушення вимоги щодо ухвалення судового рішення законним складом суду відповідно до ч.2 ст. 412 КПК України є безумовною підставою для скасування апеляційним судом будь-якого судового рішення. Таким чином, підстави для відводу (самовідводу) слідчого судді, яким було ухвалено відповідне судові рішення може бути включено стороною кримінального провадження в апеляційну скаргу

на таке рішення.

Також потребує додаткового врегулювання питання щодо процедури заявлення самовідводу слідчим суддею. Так, статті 80,81 КПК України здійснюють правову регламентацію розгляду заяви про відвід, проте норми цих статей не містять прямого посилання на застосування аналогічної процедури щодо випадків заявлення самовідводу слідчим суддею. В той же час, судова практика в цьому питанні відрізняється. Так, в більшості випадків, заява про самовідвід після реєстрації в канцелярії передається на авторозподіл для здійснення подальшого судового розгляду іншим суддею. Аналогічна практика застосовується в Центральному районному суді м. Миколаєва. Проте, така практика має одночасно з позитивними рисами й суттєві недоліки. Серед її позитивних моментів слід виділити можливість попередження суддею зловживанням права на самовідвід з метою ухилення від розгляду справи. Проте, таке зловживання є однією з підстав для дисциплінарної відповідальності судді, а тому

застосування механізму додаткової перевірки законності самовідводу не є достатньо обґрунтованим. В той же час, необхідність розгляду заяви про самовідвід в судовому засіданні з боку іншого судді суперечить принципу процесуальної економії та часто призводить до порушення строків розгляду відповідних матеріалів під час досудового розслідування. На мою думку, доцільно визначити у законодавстві, що заява про самовідвід є самостійною підставою для повторного авторозподілу судового провадження та не потребує процедури окремого судового розгляду. Зазначене усуне можливість виникнення непоодиноких випадків, коли такі заяви про самовідвід не задовольняються, що призводить до продовження розгляду такого матеріалу слідчим суддею, який офіційно заявив про свою неповноважність у даному кримінальному провадженні. Зазначене ставить під сумнів правосудність подальших рішень такого слідчого судді.

Наостанок, слід звернути увагу на відсутність встановлення норма-

тивних строків розгляду заяв про відвід (самовідвід). З врахуванням застосування положень ч.1 ст.28 КПК України такі строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень з боку слідчого судді, якому заявлено відвід. Водночас, з метою ефективного попередження зловживання права на відвід, доцільно передбачити у процесуальному кодексі норму про зупинення строків прийняття окремих процесуальних рішень з боку слідчого судді на час розгляду заяви про його відвід.

Підводячи висновки, слід зазначити, що практичні аспекти тосування інституту відводу слідчого судді свідчать про необхідність додаткового правового врегулювання та вдосконалення зазначеного інституту з метою усунення можливості його використання з метою процесуальних зловживань сторонами процесу, а також недопущення порушень розумних строків у кримінальному провадженні.

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ВНЕДРЕНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО СУДА (ОБЗОР ПЕРСПЕКТИВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА)

**Голубева Нелли
Юрьевна, д.ю.н, про-
фессор, завед. кафе-
дрой гражданского
процесса, профессор
кафедры гражданско-
го права Националь-
ного университета
«Одесская юридиче-
ская академия»**

Мир уже давно живет онлайн. Потребители, предприниматели и другие участники оборота все больше совершают покупки вне магазинов и офисных помещений, уже не подписывают договоры, заказы, а заключают договоры на сайтах интернет-магазинов, активно используют Viber, Facebook Messenger и другие сервисы.

Желание облегчить получение различных товаров, услуг, работ, успевать больше, «жить быстрее» уже полностью пронизало современный мир. Не удивительно, что и получение различных сервисов в электронном виде и от государ-

ства давно стало востребованным в мире. Появились «электронные правительства», «электронные суды» и т.д. Украина также активно включилась в эти процессы. Широко разрекламированный «электронный суд» достаточно дорогой для государства проект. Но выгоды от его внедрения совершенно очевидны. Потенциальная возможность работать удалённо очень экономит время для юристов, предпринимателей и др.

В разных странах по-разному происходит «электронизация» судопроизводства. Страны, которые внедряют элементы электронного суда, в полной мере не реализовали его (за исключением, может быть, только Сингапура, где судопроизводство полностью осуществляется без бумажных носителей), поэтому под понятием «электронный суд» можно иметь в виду различные технологии, которые применяются в судопроизводстве. Многие в Украине уже используют и показали свою эффективность.

Так, с 2012 года Государственная судебная администрация начала реализацию пилотного проекта по развитию электронного судопроизводства. Согласно утвержденному приказом ГСАУ от 07.09.2012 Временному регламенту обмена электронными документами между судом и участниками судебного процесса определена процедура подачи заявки о получении процессуальных документов в электронном виде (в качестве пилотных выступали 15 судов Украины) [1].

В Украине применяется дистанционное участие стороны в судебном процессе с помощью средств аудио- или видеокommunikации. Так, в уголовном процессе Украины уже не только есть возможность, а и активно применяется проведение видеоконференции с участником

судебного процесса.

На сегодняшний день «Кабинет электронных сервисов» (<https://kap.minjust.gov.ua/about>) предполагает возможность:

1) оплаты судебного сбора онлайн (на официальном веб-портале Судебная власть Украины (<http://court.gov.ua/>));

2) получения информации относительно стадий рассмотрения судебных дел (на официальном веб-портале Судебная власть Украины (<http://court.gov.ua/>), предусмотрена возможность пользователей портала просмотра/поиска/печати информации относительно стадий рассмотрения судебных дел);

3) получения информации из Единого государственного реестра судебных решений - <http://reyestr.court.gov.ua/> (Закон Украины «О доступе к судебным решениям» 22 декабря 2005г.; Постановление Кабинета Министров Украины от 25.05.2006 г. № 740 «Об утверждении Порядка ведения Единого государственного реестра судебных решений»). Этот реестр представляет собой автоматизированную систему сбора, хранения, защиты, учета, поиска и предоставления электронных копий судебных решений;

4) отправки процессуальных документов по электронной почте участникам судебного процесса. Имеется в виду возможность получать процессуальные документы в электронном виде параллельно с документами в бумажном виде. Для получения процессуальных документов в электронном виде нужно: во-первых, зарегистрироваться в системе обмена электронными документами между судом и участниками судебного процесса (завести почтовый ящик электронной суда), размещенном на официальном веб-портале судебной власти Украины по адресу: mail.gov.ua; во-вторых, подать в суд заявку о получении процессуальных документов в электронном виде, которую необходимо распечатать на официальном веб-портале судебной власти

Украины в вышеуказанном разделе. Процессуальные документы по соответствующему делу, выданные после даты представления указанной Заявки в суд, будут поступать в электронном виде на зарегистрированный электронный адрес участника судебного процесса в домене mail.gov.ua, указанную в Заявке.

5) отправки судебной повестки в виде SMS-сообщений;

6) получения информации относительно пребывания субъектов предпринимательской деятельности (контрагентов, должников, поручителей и т. п.) в процедуре банкротства.

То есть у участников процесса есть возможности использовать блага электронного суда, однако не все еще реализованы, и не все запущенные программы широко используются. Так, возможность сторон и суда подавать процессуальные документы в электронной форме существенно *тормозится* техническим оснащением небольших судов, а с другой стороны – *не активным получением электронной цифровой подписи участниками процесса, даже профессиональными, например, адвокатами.*

Например, подать ходатайства, пояснения в ВХСУ можно через iGov. Сервис позволяет подать документы в ВХСУ, скрепленные электронной цифровой подписью [2].

Также Верховный Суд Украины приглашает граждан активнее пользоваться услугами проекта «Электронный суд»: возможности получать судебную повестку (уведомление) в виде смс-сообщения, получать окончательное судебное решение ВСУ на собственную электронную почту.

Наиболее активно развивается проект электронный суд Киевском районном суде г. Одессы. Отправить электронный документ в суд можно имея доступ к Интернету, зарегистрировав свой почтовый ящик на портале судебной власти при наличии электронно-цифровой подписи, ведь только при условии наличия такой подписи электронный документ будет принят и зарегистрирован в суде. Первый этап — регистрация в системе обмена электронными документами на

официальном веб-портале «Судебная власть». Второй — подача в суд вышеупомянутой заявки с помощью электронного ящика, который создается при регистрации на указанном официальном портале, на котором размещена и типовая форма заявки.

В Киевском районном суде отмечают, что значительным плюсом проекта является привлечение других государственных органов к коммуникации с судом с помощью электронных технологий. На сегодня налажен обмен информацией с органами юстиции, миграционной службы, прокуратуры, исполнительной службы, полиции и экспертными учреждениями. Благодаря сотрудничеству с Главным управлением государственной миграционной службы в Одесской области удалось сэкономить 91 тысячу гривен на отправке запросов в адресно-справочного бюро, активно используется направление гражданских дел в экспертные учреждения в электронном виде. На сегодняшний день в Киевском районном суде города Одессы зарегистрировано 2130 электронных дела [3].

Однако, это только единичная практика, повсеместного распространения не имеющая. Например, Хозяйственный суд Харьковской области впервые в своей истории открыл производство по иску, поступившему в суд по каналу электронной связи и который был подписан электронной цифровой подписью. Производство по данному делу в соответствии с предписаниями действующего ХПК Украины ведется в традиционной бумажной форме [4]. То есть можно говорить о единичных случаях подачи исковых заявлений в электронной форме.

Существенным тормозом внедрения новых возможностей «электронизации» является действующее законодательство. Статья 74 ГПК Украины не предусматривает возможности извещения или вызова лиц, участвующих в деле ни смс – сообщением, ни путем направления судебной повестки и уведомления по электронной почте.

Процессуальные кодексы Украины не позволяют подать иск в суд в

электронном виде. В соответствии со ст. 119 ГПК Украины исковое заявление подается в суд в письменной форме. Тот эксперимент, который проводится, например, в Киевском районном суде Украины, опирается на Законы Украины «Об электронной цифровой подписи» и «Об электронных документах и электронном документообороте», но однозначного ответа на вопрос о соблюдении письменной формы документа для целей судопроизводства при его создании в электронной форме и подписании ЕПЦ нет.

Кроме того, процессуальное законодательство не регламентирует действия суда по формированию материалов дела в электронном виде (доказательств и иных документов), необходимо обязательно формировать традиционное (бумажное) дело. Например, Временный регламент отправки судом электронных документов участникам судебного процесса, уголовного производства, утв. приказ Государственной судебной администрации Украины 07.11.2016 № 227, определяет порядок направления участникам судебного процесса, уголовного судопроизводства процессуальных документов в электронном виде параллельно с документами в бумажном виде в соответствии с процессуальным законодательством. То есть направление документов в электронном виде только лишь дублирование бумажного направления (чтобы соответствовать процессуальным кодексам).

Действующее процессуальное законодательство не предусматривает возможности направления суда апелляционной или кассационной инстанции дела в электронном виде (даже, если оно все-таки существует наряду с традиционно сформированным делом).

Процессуальный закон не предусматривает возможности направления как взыскателю, так и органам исполнительной службы исполнительного листа в электронном виде.

Без изменений далее в процессуальные кодексы развиваться электронное правосудие не сможет. Например, зарегистрированные на сегодня 2130 электронных дела в Киевском районном суде города

Одессы не могут существовать исключительно в электронном виде. Для соблюдения действующего законодательства в суде вынуждены дублировать все электронные документы в обычном бумажном виде для формирования дела. Это еще раз подчеркивает необходимость срочного изменения законодательства иначе все разговоры о расширении системы «Электронный суд» останутся на бумаге [5, с. 403].

Процессуальные основы для внедрения единой системы электронного суда во всех судах Украины заложены в **проекте изменений ГПК** Советом по вопросам судебной реформы. Эти изменения можно назвать революционными относительно применения современных телекоммуникационных возможностей сети Интернет в гражданском процессе. Практически аналогичные положения содержит и проект ХПК.

Электронный документооборот между судами, между судом и участниками судебного процесса должна обеспечить **Единая судебная информационная (автоматизированная) система**. С ее помощью суд направляет судебные решения, судебные повестки, судебные повестки – сообщения и другие процессуальные документы участникам судебного процесса, совершает другие процессуальные действия в электронной форме. Разумеется, это фантастически экономит время.

Для эффективной реализации процессуальных полномочий разработчиками изменений в ГПК предусматриваются возможности обращения в суды, обмена документами, получения информации в удаленном доступе с использованием информационных технологий. Предлагается внесение в ст. 27 ГПК (далее под ГПК имеется в виду проект Закона Украины «**О внесении изменений к Гражданскому процессуальному кодексу Украины (относительно судебной реформы)**» [6]) следующих изменений: «Процессуальные и другие документы, письменные доказательства могут представляться в суд, а процессуальные действия совершаться участниками дела с использованием Единой судебной информационной (автоматизиро-

ванной) системы в электронной форме, за исключением случаев, предусмотренных настоящим Кодексом. Если настоящим Кодексом предусмотрена обязанность участника дела направлять копии процессуальных и иных документов, письменных доказательств другим участникам дела, такие документы могут направляться указанным лицам с использованием Единой судебной информационной (автоматизированной) системы в электронной форме, кроме случаев, когда другой участник не зарегистрирован в этой системе. Процессуальные и другие документы, письменные доказательства подаются участниками дела в суд или направляются другим участникам дела в электронной форме, с использованием электронной цифровой подписи участника судебного процесса (его представителя), приравненного к собственноручной подписи в соответствии с Законом Украины «О электронной цифровой подписи».

Разработчики изменений в ГПК фактически в эту статью поместили не свойственные ей правила не только о правах и обязанностях, а и о правилах предоставления доказательств, правилах подачи документов в суд. Однако, такой подход возможен, поскольку дублировать эти положения отдельно в специальных нормах, разработчикам, вероятно, показалось отягощающим текст кодекса.

Изменения в ст. 42 ГПК предполагают, что представитель, который обращается в суд или представляет в суд документы в электронной форме, в электронной форме предоставляет доверенность (копию), заверенную его электронной цифровой подписью.

Подвержены изменениям и правила о письменных доказательствах. При этом нужно различать: 1) электронные копии документов, которые существуют в бумажном виде и 2) электронные документы-оригиналы.

Относительно электронных копий документов, то участники дела могут их подавать только в случае наличия у него оригиналов или надлежащим образом заверенных копий таких доказательств. При этом, подавая их в суд, они должны

быть заверены электронной цифровой подписью участника дела. Если другая сторона или суд хотят убедиться в наличии оригинала, то суд (по ходатайству участника дела или по собственной инициативе) обязывает соответствующую сторону предоставить оригинал. В случае непредставления оригинала письменного доказательства по требованию суда такое доказательство не принимается судом во внимание (ч. 4, 5 ст. 64 ГПК).

Относительно электронных документов, которые существуют только в электронной форме (или были созданы как электронные документы, с возможностью их распечатать). Проект в ч. 6 ст. 64 ГПК предусматривает, что «Электронные документы, подписанные электронной цифровой подписью, принимаются судом к рассмотрению как письменные доказательства. Документы, полученные посредством факсимильной, электронной или других аналогичных средств связи без электронной цифровой подписи, принимаются судом к рассмотрению как письменные доказательства в случаях и в порядке, которые установлены законом или договором».

Фактически предусмотрено два вида таких документов, безусловно признаваемые письменными (подписаны ЕЦП), и признаваемые письменными, но не подписанные ЕЦП.

В современном «цифровом» мире все чаще документы сразу создаются в электронной форме, например, платежное поручение, подготовленное с использованием системы «банк-клиент». Так, при использовании «Приват24» физическое лицо не подписывает свои поручения банку ЕЦП, однако сам порядок входа в систему, идентификации клиента, подтверждение оплаты с помощью ввода пароля из высланного на заданный номер телефона пароля, говорит о использовании «простой» электронной подписи. Нет оснований не признавать такой документ письменным доказательством. Распечатанный вариант такого поручения следует считать копией документа (подробнее см: [7]).

Например, как мы уже подчеркивали [8], для субъектов гражданского оборота заключающих

договоры, для которых требуется обязательная письменная форма – из буквального толкования Закон Украины от 3.09.2015 года «Об электронной коммерции» вытекает, что не любой электронный договор (по терминологии Закона «с использованием информационно-телекоммуникационных систем») приравнивается к совершенному в письменной форме, а только электронный договор, заключенный путем обмена электронными сообщениями, подписанными с помощью ЭЦП. При этом изменения ст. 639 ГК Украины предполагают, что если стороны договорились заключить договор посредством информационно-телекоммуникационных систем, он считается заключенным в письменной форме. То есть только тогда, если стороны договорились об этом.

Таким образом, если стороны договорились, что присоединение к договору «кликом»/согласием без электронной подписи, в том числе и без электронной подписи одноразовым идентификатором является письменным договором, то таковым его и нужно считать.

Предлагается также внести изменения в ч. 5 ст. 74 ГПК относительно направления судебных повесток и копий документов на официальный электронный адрес в случае наличия у лица официального адреса электронной почты, а также ч. 11 этой статьи относительно направления участнику дела текстовых сообщений с использованием средств мобильной связи при наличии соответствующего письменного заявления участника дела и соответствующей технической возможности.

Обращает на себя внимание упоминание в этой статье понятия «официальная электронная почта».

Для субъектов властных полномочий в соответствии с постановлением КМУ от 5 января 2011 г. N 5 «Об утверждении Положения о Единой базе данных электронных адресов, номеров факсов (телефаксов) субъектов властных полномочий» существует соответствующий реестр официальных адресов электронной почты.

Для других лиц упомянутый термин требует специального

толкования.

Возможно таковым нужно будет считать электронный адрес созданный при регистрации в Единой судебной информационной (автоматизированной) системе.

Так, уже сегодня действует Временный регламент отправки судом электронных документов участникам судебного процесса, уголовного производства, утв. приказ Государственной судебной администрации Украины 07.11.2016 № 227, в соответствии с которым электронный адрес – адрес электронной почты, состоящий из идентификатора, отметки «@» и доменного имени. При этом идентификатором для юридических лиц идентификационный код юридического лица, для физических лиц и физических лиц-предпринимателей – идентификационный номер налогоплательщика – физического лица (в случае отсутствия идентификационного номера – серия и номер паспорта гражданина). Доменным именем является имя в домене «mail.gov.ua». В случае соответствия и полноты внесения Пользователем информации в шаблон формы регистрации Системой автоматически генерируется адрес электронной почты Пользователя в формате: идентификационный код юридического лица или идентификационный номер налогоплательщика – физического лица (в случае отсутствия идентификационного номера – серия и номер паспорта гражданина) «@mail.gov.ua».

При этом изменения в ст. 76 ГПК предполагают, что только в случае отсутствия у адресата официального электронного адреса судебные повестки, адресованные физическим лицам, вручаются им под расписку, а юридическим лицам – соответствующему служебному лицу, которое расписывается о получении повестки.

Это можно трактовать так, что сам факт отсылки судебной повестки адресату на официальный электронный адрес считается надлежащим уведомлением.

Также в случае провозглашения в судебном заседании краткого решения суд направляет участникам дела копии полного судебного решения в течение двух дней со

дня его составления в электронной форме в порядке, установленном законом, – в случае наличия у лица официального электронного адреса. При этом, днем вручения судебного решения является день получения судом уведомления о предоставлении копии судебного решения на официальный электронный адрес лица (ч. 6 ст. 222). Судебные решения, которые направляются участникам дела в электронной форме, должны соответствовать требованиям к оригиналу электронного документа, установленным Законом Украины «О электронных документах и электронном документообороте» (ч. 10 ст. 222).

Уточнены правила о участии в судебном заседании в режиме видеоконференции (ст. 158-1).

В соответствии с п.2 ч. 3 ст. 119 ГПК исковое заявление, в том числе, должно содержать и адрес электронной почты сторон и других участников дела, если они известны. В отзыве на иск также нужно указать адрес электронной почты, если он есть (ст. 120-1 ГПК). В заявлении об обеспечении иска заявитель также должен сообщить адрес электронной почты, если он есть (ст. 134 ГПК), а также адрес электронной почты другой стороны, если он известен. Такие же требования к заявлению о принятии мер обеспечения иска (ст. 152-1 ГПК).

Такое указание, конечно, не превращает такой электронный адрес в «официальный электронный адрес». Скорее можно говорить о согласованном электронном адресе как средстве коммуникации.

Также изменениями в ГПК (ст. 11-2) предусмотрена система автоматизированного ареста средств, которая обеспечивает оперативное наложение ареста на денежные средства, находящиеся на банковских счетах. Информация относительно ареста денежных средств на основании определения суда об обеспечении иска вносится судьей в систему автоматизированного ареста средств, заверяется его электронной цифровой подписью и подлежит кодированию. В электронном виде должна быть и запись о снятии ареста (ст. 154-2 ГПК)

Проектом предусмотрена возможность подачи заявления о

выдаче судебного приказа в электронной форме (ст. 97 ГПК) только к должнику, который имеет зарегистрированный официальный электронный адрес, но если в обычном порядке оно подается в суд первой инстанции по общим правилам подсудности, то в электронной форме оно подается, в Броварский горрайонный суд Киевской области. При этом судья не определяет подсудность таких заявлений и не обращается к соответствующему органу регистрации места пребывания и места жительства лица относительно предоставления информации о зарегистрированном в установленном законом порядке месте жительства физического лица – должника (ч. 4 и 5 ст. 100 ГПК).

При этом, согласно предложениям изменения ч. 4 ст. 98, если заявление подано в электронной форме к должнику, который имеет зарегистрированный официальный электронный адрес, заявитель в дальнейшем должен подавать любые другие процессуальные документы в деле исключительно в электронной форме. В электронной форме направляется взыскателю на его официальный электронный адрес и судебный приказ (ч. 3 ст. 103 ГПК). После выдачи судебного приказа суд не позже следующего дня направляет его копию должнику на его официальный электронный адрес (ч. 1 ст. 104 ГПК).

Также изменениями в ГПК (ч. 1 ст. 96) предусмотрено еще одно основание для выдачи судебного приказа, а именно если: заявлено требование к юридическому лицу о взыскании задолженности по договору, заключенному в письменной (в том числе электронной) форме, если сумма требования не превышает пятидесяти размеров минимальной заработной платы, и эта задолженность имеет признаки бесспорной. Признание требований должником не является обязательным признаком их бесспорности.

В соответствии со ст. 105 ГПК должник имеет право в течение двадцати дней со дня вручения копии судебного приказа и приложений к нему документов подать заявление о его отмене в суд, который его выдал. Однако, если

судебный приказ издал Броварской горрайонный суд Киевской области, заявление об отмене судебного приказа, которое подается после истечения срока, предусмотренного ч. 1 ст. 105, подается вместе с ходатайством о восстановлении пропущенного срока в суд первой инстанции по общим правилам подсудности, установленными ГПК для подачи искового заявления.

Таким образом именно в приказном производстве предусмотрен механизм *полного отказа от формирования дела в бумажном виде*, при соблюдении вышеуказанных правил.

Проанализированные выше возможности подачи иска, доказательств и др. в электронном виде только частично реализовывает идею электронного суда в чистом виде с формированием электронного дела как единственной формы.

Исключительно в электронной форме может быть подано заявления об отмене решения третейского суда, международного коммерческого арбитража (ст. 389-2 ГПК). Как правило заявление об отмене решения третейского суда, международного коммерческого арбитража подается в письменной форме и подписывается лицом, которое его обжалует, или его представителем, однако ч. 5 этой статьи предусмотрена возможность подачи заявления об отмене решения третейского суда, международного коммерческого арбитража в электронной форме, но заявитель должен до начала судебного рассмотрения указанного заявления предоставить в суд документы, указанные в пунктах 1, 2 ч. 3 этой статьи (а именно: 1) оригинал решения третейского суда, международного коммерческого арбитража или должным образом заверенная его копия. Копия решения постоянно действующего третейского суда заверяется председателем постоянно действующего третейского суда, а копия решения третейского суда, международного коммерческого арбитража для разрешения конкретного спора должна быть нотариально заверена; 2) оригинал третейского (арбитражного) соглашения, или надлежащим образом заверенная ее

копия). В случае непредставления указанных документов заявление остается без рассмотрения, о чем судом выносится соответствующее определение.

Таким образом, использование системы «электронный суд» возможно при наличии ЕЦП, «официальной» электронной почты, которую должен иметь каждый участник такого процесса. Кроме того, использование возможностей «электронного суда» по этим нормам является не обязанностью сторон, а их правом (кроме случаев подачи заявления об отмене решения третейского суда, международного коммерческого арбитража; получение должником, который имеет зарегистрированный официальный электронный адрес, судебного приказа).

С точки зрения науки, необходимо тщательное осмысление также понятия *электронных доказательств*, процедуры их осмотра и обследования. К такому анализу должны быть привлечены судебское и адвокатское сообщество.

Электронное делопроизводство в суде останется альтернативным традиционному бумажному делопроизводству.

Не всегда возможно полноценный судебный процесс заменить «электронным», поскольку только непосредственный осмотр и исследование оригиналов документов, которые являются доказательствами в деле, при равном участии обеих сторон дает суду возможность определить законность или незаконность требований сторон. Кроме того, только устность судебного процесса может позволить суду объективно и беспристрастно выслушать и оценить доводы сторон при рассмотрении судебных дел [9].

С другой стороны, даже такие процессы, должны заканчиваться формированием дела в электронном виде для того, что в суд вышестоящей инстанции оно отправлялось в электронном виде. Кроме того, его хранение в электронном архиве исключит возможность его утраты.

**Пути совершенствования/
внедрения электронного суда:**

1. Срочное внесение изменений в процессуальные кодексы, реализующие право подавать в суды иски, заявления, доказательства и другие документы в электронном виде, возможность формировать электронные дела, архивы, доступ судей к материалам дела при получении апелляционных и кассационных жалоб, а также другие механизмы внедрения электронного суда.

2. Принять меры по информированию физических лиц о порядке получения электронных подписей участниками процесса, особенно несовременно в этом контексте выглядит отсутствие таких подписей у адвокатов.

3. Работать над программным обеспечением электронного правосудия: оно должно быть функциональным, безопасным, эффективным для осуществления правосудия, и при этом и доступным, и понятным для потребителя услуг.

4. Совместная работа с исполнителями судебных решений: переход на электронный документооборот между ГИС (а также частными исполнителями) и судом.

5. Переход на электронный документооборот между судом и органами прокуратуры, МВД, фискальными органами и т.д.

Государственные органы должны быть напрямую заинтересованы в усовершенствовании электронного

судопроизводства, поскольку это значительно экономит государственные денежные средства на тонны бумаги и расходных материалов.

6. Обеспечить суды Украины техническими средствами и работниками, отвечающими за выполнение функций электронного правосудия.

Ссылки:

1. Документы из суда уже можно получать по электронной почте // http://zib.com.ua/ru/13004-dokumenty_iz_suda_uzhe_mozhno_poluchat_po_elektronnoy_pochte.html

2. Подать документы в ВХСУ можно через iGov // <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2016/7/28/148689.htm>

3. У Київському районному суді м.Одеси відбулася презентація впровадження електронного судочинства для представників Норвегії та Боснії і Герцеговини // <https://kievskisud.od.ua/press-department/all-news/3439-u-kijivskomu-rajonnomu-sudi-m-odesi-vidbulasya-prezentatsiya-vprovadzhennya-elektronного-sudochinstva-dlya-predstavnikov-norvegiji-ta-bosniji-i-gertsegovini>

4. Хозсуд Харьковской области впервые принял к рассмотрению иск, подписанный электронной цифровой подписью // <http://pravo.ua/news.php?id=0053605>

5. Чванкін С.А. Успіхи та

проблеми впровадження проекту «Електронний суд» в Київському районному суді м. Одеси /// Науково-практична конференція «Судова реформа в Україні: реалії та перспективи» (м. Київ, 18 листопада 2016 року). - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України. - С. 397-403.

6. Проекты ГПК и ХПК (состоянием на апрель 2016 года) выложены Советом по вопросам судебной реформы: http://jrc.org.ua/steps/step/procesual%27ne_zakonodavstvo

7. Голубева Н.Ю. Електронний договір як доказ у цивільному процесі // Науково-практична конференція «Судова реформа в Україні: реалії та перспективи» (м. Київ, 18 листопада 2016 року). - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України. - С. 175-180.

8. Голубева Н.Ю. Порядок заключения договоров в электронной форме по законодательству Украины // <http://yaizakon.com.ua/poryadok-zaklyucheniya-dogovorov-v-elektronnoy-forme-po-zakonodatelstvu-ukrainy/>

9. «Электронный суд» в Украине – скоро ли? http://lb.ua/economics/2012/08/22/166804_elektronniy_sud_ukraine-skoro.html

ПЕРЕХІД ПРАВ КРЕДИТОРА (СУБРОГАЦІЯ) У СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

**Ярослав Головачов,
голова Апеляційного
суду м. Києва**

Страховання – одна з давніших цивілістичних та економічних категорій, що послідовно розвивалася в різних економічних формаціях і отримала найповнішу реалізацію в сучасних ринкових умовах. Страховання, з одного боку, дозволяє юридичним і фізичним особам узабезпечити себе від наслідків можливих ризиків шляхом відшкодування збитків; з іншого боку, служить одним із способів концентрації накопичень грошових коштів та ефективного їх використання.

Невід'ємним елементом страхової діяльності є суброгація. Завдяки їй страховик має можливість компенсувати частину своїх витрат, пов'язаних зі страховою виплатою, покладаючи їх на особу, відповідальну за настання страхової події.

Суброгація є однією з важливих особливостей майнового страхування. Це заснований на законі перехід до страховика права вимоги, яке страхувальник (вигодонабувач) має до особи, відповідальної за збитки, що відшкодовані в результаті страхування. Страховик набуває право вимоги тільки за умови

виплати ним страхового відшкодування, в межах фактичних витрат. Збитки, не покриті виплаченим страховим відшкодуванням, можуть бути стягнуті страхувальником (вигодонабувачем) самостійно.

Значення розгляду питання, пов'язаного із застосуванням норм про суброгацію у страхуванні, залишається досить актуальним, про що свідчить збільшення кількості відповідних справ у судах. Однак вивчення цих матеріалів і аналіз правозастосовної практики показує, що відсутній однаковий підхід до визначення правової природи різних зворотних вимог страховика. Адже найактуальнішим питанням залишається питання співвідношення таких понять як «регрес» і «суброгація». Це два ззовні дуже схожі, але з юридичної точки зору (з точки зору їх правової природи) – два різних механізми зворотних вимог.

Однак, у суспільній думці, як, втім, і в економічній та юридичній літературі, часто зустрічається неправильне найменування застосовуваних страховиками механізмів. Нажаль, на практиці часто страхові компанії заявляють регресні вимоги у тих випадках, коли законодавцем передбачений перехід прав до страховика у порядку суброгації. З розглянутих в процесі дослідження справ очевидно, що відповідачами у справі були не страхувальники, що відповідає суб'єктам регресних вимог у страхуванні, а інші, треті особи, які завдали шкоду застрахованому майну. Продовжуючи застарілу традицію, такі вимоги страховики іменують регресними, а не суброгаційними, що не відповідає суті відносин, що виникають зі ст. 993 ЦК України. У цьому випадку йде мова про суброгацію.

Незважаючи на те, що інститут суброгації у страхових правовідносинах замінив собою інститут регресу, іноді виникає необхідність

використання останнього, тому що в деяких випадках застосування суброгації неможливе. Наприклад, при страхуванні відповідальності страхова компанія не може замінити в зобов'язанні вигодонабувача з метою реалізації права вимоги до сторони, винної в нанесенні шкоди, тому що цією стороною є сам страхувальник. Тому в цьому випадку використовується інститут регресу.

Таким чином, надзвичайно актуальним залишається питання відмежування випадків, коли законодавством передбачено право регресу, від випадків суброгації – переходу прав кредитора. Впорядкування правового регулювання переходу названих прав до страховика спричинило як зміну практичної сторони реалізації цих прав, так і низку теоретичних запитань, пов'язаних з відображенням загального механізму зміни осіб в зобов'язанні в такому її виді, як суброгація.

Розробку доктрини суброгації частіше пов'язують із правом Великобританії. На сьогодні у англійському страховому праві ідея суброгації виражається наступною доктриною: після виплати страхової суми страховик отримує право страхувальника на застрахований інтерес в тієї мірі, в якій він забезпечив компенсацію страхувальникові. Суброгація – це засіб, який не дозволить страхувальнику збагатитися двічі: спочатку за рахунок страхової компанії, а потім за рахунок особи, відповідальної за збитки.

У Цивільному кодексі Франції суброгація поділена на два види: «суброгацію за угодою з кредитором» та «суброгацію за угодою з боржником». У французькому праві суброгація широко застосовується у поруці.

Вчені Російської імперії, досліджуючи питання переходу прав кредитора, зазвичай зупинялись тільки на договірному переході (цесії). Взагалі цивілісти практично не вживали терміну «суброгація», та здебільшого досліджували регресні вимоги страховиків. Законодавство Російської імперії не містило норми про зворотні вимоги страховика.

Це приводило до того, що страховик не міг пред'являти позов до винуватця страхового випадку, тому що дією заподіювача шкоди заподіяна безпосередньо шкода тільки потерпілому страхувальникові.

Питання суброгації іноді піднімалися у літературі того часу, однак, тільки в якості аналізу зарубіжного законодавства. Законодавству Російської імперії поняття суброгації не було відомо (крім випадку переходу прав займодавця при сплаті поручителем боргу за правом Полтавської і Чернігівської губерній), а в страхових відносинах для покриття збитків страховика за рахунок винної особи, застосовувався, в обмеженому вигляді, інститут регресу.

Аналіз правового регулювання суброгації в українському праві радянського періоду дає підстави вважати, що суброгація не була відома законодавству, замість неї у аналогічних випадках застосовувався механізм регресу.

Суброгацією називається один з окремих випадків недоговірної заміни кредитора в зобов'язанні. В силу ст. 512 ЦК України перехід прав кредитора до іншої особи на підставі закону відбувається, зокрема, у результаті таких обставин, як універсальне правонаступництво в правах кредитора, або рішення суду про переведення прав кредитора на іншу особу (коли така можливість передбачена законом), або виконання зобов'язання боржника його поручителем, який не є боржником за даним зобов'язанням, або виконання обов'язку боржника третьою особою, в тому числі суброгація страховикові прав кредитора до боржника, відповідального за настання страхового випадку.

Суброгація – це передбачений законом перехід прав кредитора до третьої особи (суброганта), в результаті виконання зобов'язання боржника третьою особою на користь кредитора (суброгата) в рамках існуючих зобов'язальних правовідносин внаслідок здійсненого платежу.

При суброгації мова йде про перехід права вимоги, а для того, щоб воно могло перейти, це пра-

во повинне існувати. Суброгація в наявності, коли страховик зробив страхову виплату з метою компенсації заподіяних збитків. А якщо немає збитків – незрозуміло, чому продовжує існувати саме зобов'язання. При суброгації виконання зобов'язання боржника третьою особою не слід дорівнювати до належного виконання зобов'язання боржником. Виконання третьою особою в цьому випадку не буде юридичним фактом, що тягне припинення зобов'язання, а є правозмінюючим юридичним фактом, що тягне зміну суб'єктного складу зобов'язання.

Види суброгації:

1) суброгація прав кредитора до третьої особи за ч. 3 ст. 528 ЦК України;

2) суброгація прав кредитора до поручителя (ч. 2 ст. 556 ЦК України);

3) суброгація прав кредитора до страховика (ст. 993 ЦК України);

4) інші випадки встановлені у законі, наприклад, у відповідності до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Фонд набуває право кредитора банку на загальну суму, що підлягає відшкодуванню вкладникам такого банку на день початку процедури його ліквідації щодо учасника (тимчасового учасника) та в інших зазначених в цьому законі випадків.

У всіх вищезазначених випадках законодавець прямо не називає відповідний перехід прав кредитора суброгацією, але цей термін широко застосовується в літературі (запозичений з термінології цивільного права інших країн) та сприйнятий судовою практикою (з 2011 року).

В міжнародному праві термін «суброгація» має також інше значення: під суброгацією розуміється здійснення однією державою або уповноваженим органом прав інвестора в тому ж обсязі, що й сам інвестор у тому випадку, якщо вони здійснили платіж інвесторові на основі гарантії від некомерційних ризиків, у зв'язку з його капіталовкладенням на території іншої держави.

На сьогоднішній день України уклала багато двосторонніх угод, які передбачають взаємне застосування (з певними вилученнями) режиму не менш сприятливого,

чим надається інвесторам третіх держав, а деякі з них (наприклад, з Великобританією, Італією, Канадою, Францією) надають до того ж, у міру можливості, режим, що діє для власних інвесторів (тобто національний режим). Але така суброгація має інший зміст, ніж суброгація як перехід прав кредитора.

Хоч суброгація є різновидом переходу прав кредитора у цивільному праві, але це не має приводити до змішування понять «суброгації» і «цесії», хоч остання також є інститутом переходу прав кредитора.

Дослідження суброгації в розумінні сучасного цивільного права дозволяє виділити такі відмінності суброгації від договірної відступлення права вимоги (цесії):

1) суброгація здійснюється незалежно від волі первісного кредитора, а цесія, навпаки, передбачає необхідність волевиявлення первісного кредитора на відступлення належної йому вимоги;

2) при суброгації третя особа здобуває право вимоги лише в тому обсязі, в якому вона виконала зобов'язання перед первісним кредитором, а цесіонарій набуває вимогу, як правило, у повному обсязі; при цесії не має значення ціна, за яку була придбана вимога, а при суброгації новий кредитор має право тільки на те, що сам сплатив;

3) при суброгації первісний кредитор не відповідає за дійсність вимоги, що перейшла до третьої особи, а при цесії цедент несе відповідальність за недійсність переданого цесіонарію права вимоги;

4) ЦК України як загальне правило закріплює можливість відступлення вимоги, у той же час суброгація, як виняток із загального правила про припинення зобов'язання належним виконанням, допускається лише у виняткових випадках, передбачених законом;

5) має відмінність характер інтересів особи, що вступає в зобов'язання: при цесії цесіонарій прагне придбати вимогу, що належить цеденту, а при суброгації – вивести боржника з зобов'язальних правовідносин з первісним кредитором.

Тобто при суброгації третя особа виконує зобов'язання (найчастіше у формі платежу), у силу чого

займає місце первісного кредитора; при цесії ж зміна кредиторів відбувається без виконання зобов'язання. Таким чином, при суброгації відбуваються: платіж кредиторів та передача прав кредитора особі, що зробила платіж; при цесії ж відбувається тільки останнє.

Що до відмінності переадресування виконання від суброгації, то воно полягає у наступному: при переадресуванні активним суб'єктом залишається кредитор, а при суброгації первісний кредитор усувається новим кредитором.

З огляду на те, що суброгація відбувається в межах існуючого зобов'язання, відмінність договорів на користь третьої особи полягає у тому, що в таких договорах права між кредитором і вигодонабувачем розподіляються (а не переходять) на стадії формування договірної зобов'язання, а головне – вигодонабувач не займає місце кредитора у зобов'язанні.

Що до відмінності новації і суброгації, то можна навести три істотні: по-перше, новація характеризується заміною одного зобов'язання іншим, тобто новація є способом припинення зобов'язання, а суброгація – способом переходу прав кредитора; по-друге, суб'єктний склад суб'єктний склад зобов'язання, яке зазнало новації, збігається із суб'єктним складом первісного зобов'язання, по-третє, підставою новації є правочин, а суброгації – закон.

Що до співвідношення понять «суброгація» та «регрес» у страхових правовідносинах. Аналіз ситуації, що склалася у дослідженні суброгації у страхових відносинах, дозволив прийти до висновку, що часто фахівці зі страхування право вимоги страховика до особи, відповідальної за заподіяння збитків страховальникові або вигодонабувачу, називають регресом. Так само у практиці місцевих та апеляційних судів зазвичай розглядають таке право як регресне, у зв'язку із чим виносяться помилкові судові рішення, не дивлячись на положення Аналізу судової практики розгляду цивільних справ, що

виникають з договорів страхування від 19.07.2011 року, який здійснив Верховний Суд України. У науковій літературі, спеціальній літературі зі страхування, судовій практиці йде дискусія щодо природи схожих правових інститутів. Вони є схожими у тому, що обидва ці правові інститути являють собою різновид права зворотної вимоги. І у випадку регресу, і у випадку суброгації вже виплачені кошти повинні бути повернуті особі, що їх виплатила, у межах обсягу виплати. Крім того, передумовою їх виникнення є вказівка норми закону.

Суброгація і регрес мають істотні відмінності:

По-перше, регрес виникає як нове зобов'язання, то для суброгації використана форма передачі права вимоги, що існувало у кредитора за основним зобов'язанням (сингулярне правонаступництво). Незважаючи на те, що сам термін «суброгація» у національному законодавстві практично не використовується, суттю суброгації є перехід прав до третьої особи на основі закону. Регрес – це право, що виникає у особи внаслідок платежу. При суброгації до страховика переходить право, що вже виникло (з моменту заподіяння шкоди) у страховальника. Тому при суброгації зберігають значення заперечення боржника до первісного кредитора. При регресі заперечення боржника значення не мають.

По-друге, ці інститути мають різний режим правового регулювання. Так, регрес підпорядковується загальним нормам цивільного права, а при суброгації право вимоги, що перейшло до страховика, здійснюється ним з дотриманням правил, що регулюють відносини між страховальником і особою, відповідальною за заподіяння шкоди.

По-третє, регрес і суброгація мають різні строки позовної давності. Право регресу виникає з моменту виконання третьою особою основного зобов'язання й становить три роки (тобто з моменту, коли право регресної вимоги виникає), а при суброгації позовна давність визначається за

загальними правилами із урахуванням характеру основного зобов'язання. Строк позовної давності за суброгаційними вимогами повинен обчислюватися не з моменту виплати страхового відшкодування, а з моменту страхового випадку.

При цьому треба враховувати, що сама зміна кредитора в зобов'язанні в порядку суброгації відбувається в момент виплати страхового відшкодування. Але правовідносини між страхувальником і фактичним заподіювачем шкоди – особою, відповідальною за збитки, заподіяні страхувальникові, виникає в момент заподіяння шкоди – події, що одночасно є і страховою подією. А при регресі в момент виплати страхового відшкодування виникає тільки право регресної вимоги, а саме зобов'язання ще не виникає. Регредієнт може і не скористатися своїм правом, а тому регресне зобов'язання може не виникнути.

По-четверте, регрес у страхуванні виникає відносно визначеного кола осіб, у той час як суброгація застосовна відносно будь-якої особи, відповідальної за настання страхового випадку.

По-п'яте, закон покладає на кредитора, що передає право вимоги в порядку суброгації, додаткові обов'язки – передати страховикові всі документи й повідомити йому всі відомості, необхідні для здійснення страховиком права вимоги, що перейшло до нього.

По-шосте, страховик звільняється від виплати страхового відшкодування (повністю або у відповідній частині) у двох випадках: при відмові страхувальника (вигодонабувача) від своїх прав вимоги до особи, відповідальної за збитки, або якщо здійснення цього права виявиться неможливим за його провинкою. При настанні таких обставин страховик здобуває право на повернення зайво виплаченої суми відшкодування. При регресі даних виключень законодавцем не передбачено.

Не дивлячись на формулювання ст.993 ЦК України, деякі автори доказуючи, що право зворотної вимоги у цьому випадку тяжіє до регресу посилаються на ст.27

Закону України «Про страхування» та ст.1191 ЦК України (право зворотної вимоги (регресу), оскільки частина поверненої страховику суми страхового відшкодування винуватою особою, в тому числі в окремих випадках страховиком, є реалізацією права регресу.

Але ст.27 вказаного закону містить правило про те, що до боржника «переходить право вимоги», у той час, як ст.1191 ЦК зовсім не згадує про який би то не було перехід прав, вона говорить, що особа має право на зворотну вимогу. Внаслідок виконання у неї з'являється право зворотної вимоги, тобто регресу, що є самостійним зобов'язанням, яке з'являється услід за правом. А ось у випадку із суброгацією про якусь самостійність говорити не доводиться, адже вона є продовженням вже існуючого зобов'язання.

Регрес і суброгація, хоч за своєю внутрішньою конструкцією відрізняються одне від одного, але за своєю суттю вони переслідують загальну мету: перекласти відшкодування збитків на винну особу, забезпечити платоспроможність страховика. Тому потрібен більш конкретизований механізм їх дії, який буде чітко розмежований та роз'яснений на законодавчому рівні, а не лише у доктрині.

Суброгація у страхуванні виконує наступні функції:

- 1) забезпечувальну (гарантує повернення виплачених сум страховику від осіб, відповідальних за збитки страхувальника в результаті заподіяння шкоди, відшкодованих страховиком);
- 2) відновну (відновлюються страхові фонди страховика, суброгація виступає як спосіб зниження збитковості діяльності страховика);
- 3) виховальну (шкода, заподіяна правопорушенням, ким би вона не була відшкодована потерпілому, повинна в остаточному підсумку відбитися на майновій сфері правопорушника; реалізація суброгації обтяжує майнову сферу заподіювача шкоди – «майнове виховання», що служить реалізації принципу невідворотності відповідальності у цивільному праві);
- 4) «стримування страхувальника» від безпідставного збагачення шляхом отримання відшкодування і від страховика, і від відповідальної особи.

Можливість суброгації законодав-

цем передбачена тільки для договорів майнового страхування. Цей висновок підтверджується формулюванням ст. 993 ЦК України та тим, що при суброгації відбувається зміна особи в зобов'язанні. У відповідності до ст.515 ЦК України заміна кредитора не допускається у зобов'язаннях, нерозривно пов'язаних з особою кредитора. Так, вимагати в якості кредитора відновлення здоров'я має право тільки та фізична особа, здоров'ю якої заподіяна шкода. Передати таке право вимоги іншій особі неможливо.

Суброгація до страхування відповідальності незастосовна. По-перше, на це вказує формулювання ст.993, відповідно до якої, «до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування ... переходить право вимоги...». Визначення предмету договору майнового страхування міститься в ст.980 ЦК України. Тому як з буквального, так і формально-логічного трактування змісту ст.980 ЦК України випливає, що страхування відповідальності не є різновидом майнового страхування.

Крім того, страхування відповідальності полягає в захисті майнових інтересів страхувальника у випадку, якщо він завдасть шкоди життю, здоров'ю та майну третьої особи, а також майнових інтересів потерпілої третьої особи. Таким чином, на відміну від інших видів страхування, які укладаються на користь страхувальника, договір страхування відповідальності – в інтересі іншої особи. Інтерес страхувальника в тому, що не він буде відшкодовувати шкоду, яка

буде ним завдана. Він не отримує нічого за договором для себе, але при настанні страхового випадку він не понесе втрат зі своєї майнової сфери, отримає «економію» своїх коштів. Власне для цього він і страхує свою відповідальність. Тому, на нього як на заподіювача шкоди, не може лягати тягар відшкодування шкоди, адже саме для перенесення цього обов'язку на страховика він і укладав договір зі страховиком.

Щодо суброгації в морському страхуванні, то згідно ст.269 КТМ у результаті суброгації до страховика з його згоди переходять не зобов'язальні права, а майнові, тобто права на все застраховане майно, якщо воно було застраховано на повну вартість, або на частку в застрахованому майні, пропорційну відношенню страхової суми до страхової вартості, якщо майно було застраховано на неповну вартість. Таким чином, здійснюється заміщення управомоченої особи в абсолютному правовідношенні – речовому, а не у зобов'язальному правовідношенні.

Щодо підстав та передумови переходу прав кредитора шляхом суброгації, підстав реалізації суброгаційної вимоги, порядку реалізації суброгаційної вимоги, ці питання були проаналізовані раніше [1,2].

Література:

- Головачов Я.В. Порядок реалізації суброгаційної вимоги страховика / Я. Головачов // Митна справа. – 2014. – Спеціальний випуск. – С. 264-269.
- Головачов Я. В. Підстави суброгації та реалізація суброгаційної вимоги / Я.В. Головачов // Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. – № 22.

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СВІДКІВ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Анатолій Мірошніченко, д.ю.н., професор, член Вищої ради правосуддя

Відповідно до ст. 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, встановлюються, зокрема, «поясненнями свідків».

Пояснення свідків – важливе джерело інформації, необхідної для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи. При цьому, звичайно, дуже важливо, щоб надані свідками пояснення були правдивими.

Ч. 2 ст. 272 КУпАП, встановлюючи обов'язки свідка, вимагає від нього з'явитися на виклик органу (посадової особи), у провадженні якого перебуває справа, «в зазначений час, дати правдиві пояснення, повідомити все відоме йому по справі і відповісти на поставлені запитання». При цьому КУпАП не містить згадки про можливість притягнення свідка до кримінальної відповідальності за «завідомо неправдиві показання» або «відмову від давання показань», яка була б аналогіч-

ною такій згадці, наприклад, у ч. 5 ст. 50 Цивільного процесуального кодексу України. Відсутнє в кодексі і правило про попередження свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань та приведення його до присяги свідка (таке правило присутнє, наприклад, у ч. 5 ст. 180 Цивільного процесуального кодексу України).

Таким чином, із положень КУпАП може скластися враження, що обов'язок свідків дати повні і правдиві пояснення нічим не забезпечений, крім їх власної доброї волі та законослухняності.

Очевидно, з цього і виходить більшість суддів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення. За існуючою практикою, свідки зазвичай не попереджаються про кримінальну відповідальність (хоча трапляються й поодинокі винятки). Відсутня і практика притягнення свідків до відповідальності за відмову від давання показань (пояснень) чи завідомо неправдиві показання (пояснення) при розгляді справ про адміністративні правопорушення – принаймні, віднайти таку практику в Єдиному державному реєстрі судових рішень не вдалося.

Якщо і суд, і свідок виходять із того, що за відмову від дачі пояснень або завідомо неправдиві пояснення свідка по справі про адміністративне правопорушення – жодної юридичної відповідальності не настає, ефективність судового розгляду справ про адміністративні правопорушення істотно знижується, а довіра до пояснень свідків істотно зменшується.

Водночас, думка про неможливість застосування кримінальної відповідальності щодо свідків у справі про адміністративні правопорушення видається щонайменше дискусійною.

Кримінальним кодексом України

передбачена відповідальність за «завідомо неправдиве показання ... в суді» (ч. 1 ст. 384 Кримінального кодексу України, далі – КК України), а також за «відмову свідка від давання показань» (ч. 1 ст. 385 КК України). Даними статтями передбачені і кваліфіковані склади злочинів.

Як вже зазначалося, за термінологією КУпАП при розгляді справ про адміністративні правопорушення свідок дає «пояснення», а не «свідчення». Як видається, обидва терміни слід розглядати як тотожні. Їх загальноприйняте розуміння не має сутнісних відмінностей; більш того, з точки зору цільового тлумачення неможливо пояснити, чому закон повинен ставитися по-різному до показань (пояснень) свідків у справах про адміністративні правопорушення та, скажімо, цивільних справах.

Виходячи із цього, слід зробити висновок, що відмова свідка від дачі пояснень, а так само надання завідомо неправдивих пояснень у справі про адміністративні правопорушення повинні тягти відповідальність за статтями 384 та 385 КК України.

Втім, згідно з правовою позицією Верховного Суду України, відповідальність за ст. 384 КК України може наставати лише за умови, якщо свідка у встановленому законом процесуальному порядку було попередньо попереджено про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань. Такий підхід, який, на жаль, беззастережно сприйнятий судовою практикою, і доктриною (причому з екстраполяцією його і на застосування ст. 385 КК України), видається хибним.

Насамперед, текст ст.ст. 384, 385 КК України не дає підстав для подібного тлумачення.

Не знаходиться аргументів на його підкріплення і при цільовому тлумаченні вказаних положень кримінального закону. Кримінальний закон за самою своєю природою є законом прямої дії, незнання якого (і тим більше, відсутність спеціального попередження про існування

якого), за давнім принципом, не звільняє від відповідальності. Ignorantia juris non excusat.

Відсутність попередження про кримінальну відповідальність за відмову від дачі пояснень або завідомо неправдиві пояснення, на моє переконання, не перешкоджає притягненню винної особи до кримінальної відповідальності, так само, як відсутність попередження про кримінальну відповідальність не перешкоджає притягненню до відповідальності за будь-який інший злочин, передбачений кримінальним законом. Відзначу, що неправдиве свідчення, з точки зору загальноприйнятої людської моралі, є однозначно неприпустимим. Серед «десяти заповідей» «не вбивай» іде шостою, а «не свідчи неправдиво» – дев'ятою.

Призначення попередження свідка про кримінальну відповідальність – забезпечити правдивість і повноту пояснень і стримати особу від порушення кримінального закону. Попередження про кримінальну відповідальність та підписання присяги свідка справляє дуже сильний вплив на більшість людей і здатне

стримати їх від неправдивого свідчення навіть у випадку, коли такий намір у особи до початку судового засідання був наявний.

Хоча відсутність попередження не повинна звільняти від кримінальної відповідальності, вважаю, що така відсутність може враховуватися при визначенні міри покарання. Дії особи, яка була спеціально попереджена про кримінальну відповідальність і підписала присягу свідка, і тим не менш, свідчила неправдиво або відмовилася від дачі свідчень, на мій погляд, є більш суспільно небезпечними порівняно з діями особи, яка не була обізнана з відповідальністю за завідомо неправдиве показання.

Висновки.

На мій погляд, свідки, які дають завідомо неправдиві пояснення або відмовляються від дачі пояснень при розгляді справ про адміністративні правопорушення, підлягають кримінальній відповідальності за ст.ст. 384, 385 КК України навіть у випадку, коли вони не були попереджені про кримінальну відповідальність.

З іншого боку, попередження про кримінальну відповідальність свід-

ків у справах про адміністративні правопорушення видається доцільним попри відсутність такої вимоги в КУпАП. Таке попередження сприятиме своєчасному, всебічному, повному і об'єктивному з'ясуванню обставин кожної справи.

Втім, доцільним є і доповнення КУпАП правилами про необхідність попередження свідків про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих пояснень (показань) або відмову від давання показань. Не зайвим буде і узгодження термінології, яка використовується в чинному законодавстві, шляхом заміни термінів «пояснення свідків» та «показання свідків» єдиним терміном.

Література

1. Судова практика Верховного Суду України у кримінальних справах за 2010 рік / за ред. П.П. Пилипчука. – К.: Істина, 2012. – С.456-458. Цитується за: Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-е вид., допов. – Х.: Право, 2013. – С. 878.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-е вид., допов. – Х.: Право, 2013. – С. 878.

ПЛІДНА СПІВПРАЦЯ З ІНОЗЕМНИМИ КОЛЕГАМИ - ПРІОРИТЕТ У РОБОТІ КИЇВСЬКОГО РАЙОННОГО СУДУ М. ОДЕСИ

Сергій Анатолійович Чванкін робить все можливе, щоб суд функціонував повноцінно. Плідна співпраця та обмін досвідом з іноземними друзями одні з пріоритетних напрямків роботи. Лише за останні 2 роки Київський районний суд м. Одеси відвідала велика кількість делегацій. І це тільки початок.

включає систему федеральних судів, а також судові системи 50 штатів, федерального округу Колумбія і чотирьох залежних територій. Суди кожної з систем діють по відношенню один до одного відносно самостійно і незалежно.

Найважливішу частину судових систем обох рівнів складають суди загальної юрисдикції. Компе-

призначати на посади, а не обирати, оскільки судді не політики і не повинні приймати участь в передвиборчій компанії».

Також гість зауважив, що процедура розгляду справ в судах України та США кардинально відрізняється. В США справи розглядаються тривалий час, наприклад, справа про притягнення

Зліва направо: Павло Прохоров, Сергій Чванкін, Ян Сігл, Оксана Куриленко

Ян Сігл більше п'яти років працював прокурором у США та захищав права поліцейських, які вчинили злочини під час виконання своїх службових обов'язків. На сьогоднішній день він успішний адвокат, який спеціалізується у справах щодо стягнення матеріальної шкоди.

Гість розповів присутнім про судову систему США: «Судова система США є дворівневою: вона

тенція судів федерального рівня і судів штатів формально розділена. При цьому юрисдикція федеральних судів є обмеженою: вона визначається лише тим колом справ, який встановлений Конституцією США.

Я проживаю в штаті Нью Джерсі, там суддів назначать строком на 7 років, а по закінченню даного строку – безстроково. Особисто я вважаю, що суддів потрібно

до кримінальної відповідальності може розглядатись близько двох років. «Судовий процес коштує дуже дорого, тому юристи намагаються вирішити спір в досудовому порядку. Щоб звернутись з позовом до суду громадянин повинен сплатити мінімальний судовий збір, однак вартість послуг адвоката та експерта дуже висока.

В разі, якщо у клієнта скрутне матеріальне становище, а справа виграшна, адвокати укладають з ним договір про стягнення після розгляду справи 1/3 частину від виграної суми позову.

В моїй практиці була справа, коли я виграв для чотирнадцятирічної дівчинки, яка отримала тілесні ушкодження, страхові виплати в розмірі 8 мільйонів дол. США», - зазначив Ян Сігл.

вав у різних федеральних органах. В минулому працював в ООН у відділі кримінальної юстиції, один з авторів англійської редакції Статуту Міжнародного суду. За останні 50 років викладав у 18 університетах США, Англії, Німеччини, Франції, читав лекції у Польщі, Естонії, Албанії, Італії, ПАР, а ось тепер і в Україні.

Гість розповів про те, як призначаються судді в США: «Попри існу-

Іллінойс, де я народився, головний суддя може призначити суддю на 2 роки, після чого його мають обрати на виборах, також судді не можуть належати до жодної з політичних партій. В Каліфорнії, де я зараз живу, суддів Верховного Суду призначає уряд, а всі інші обираються; цілком нормально, коли суддя вищої інстанції призначається до нижчої. В Неваді суддя I інстанції – мировий

Зліва направо: Володимир Петренко, Джеймс Холмс Армстед, перекладач, Оксана Куриленко, Ігор Борщов

Джеймс Холмс Армстед - спеціаліст із захисту культурної власності, колишній професор Коледжу воєнно-морського флоту США. Займав посаду прокурора, працю-

вання федеральної системи, кожен штат має автономію у формуванні корпусу суддів. Наприклад, в Південній Кароліні судді призначаються виконавчою гілкою влади. У штаті

суддя – розглядає незначні правопорушення і кримінальні проступки, за які може бути призначений штраф у розмірі до 1000 доларів США або позбавлення волі до 6 місяців».

Зліва направо: Оксана Куриленко, перекладач, Девід Кук, Олена Васильків, Павло Прохоров

Девід Кук – адвокат, доктор права (Університет Мемфіса), бакалавр мистецтв та історії (Університет штату Теннессі, Ноксвіл). Вже 40 років – з 1977-го – працює в юридичній компанії «Хардісон». Неодноразово визнавався кращим юристом, що спеціалізується на медичних злочинах та нагороджувався різноманітними преміями та відзнаками.

це зустрічі сторонам. Заслухавши обидві сторони, медіатор пропонує їм найбільш оптимальне рішення спору. Медіація втрачає сенс, якщо порушуються її принципи, зокрема принцип конфіденційності. Неможливо ставити під сумнів роль медіації в США, адже подекуди вона навіть важливіша за судові засідання».

політику: «Я сподіваюся, що Україна також дочекається цих часів. Ми з моєю дружиною є діючими адвокатами, але ми не ведемо справ у суді, а супроводжуємо укладання контрактів. Тому ми вважаємо, що розділення юристів на тих, хто займається позасудовим врегулюванням спорів, та тих, хто працює в судах, є просто необхідним».

Зліва направо: Володимир Петренко, Сергій Чванкін, Марк Андерсон, Мері Фонтейн, Геннадій Войтов, Оксана Куриленко, Павло Прохоров

Гість розповів присутнім про медіацію в США: «В кожному штаті, як вам відомо, свої правила. Наприклад, в Теннессі, де я працюю, усім медіаторам необхідна ліцензія. Медіатор вивчає матеріали справи, після чого призначає час та міс-

Крім того, адвокат з США розповів, що суд у Штатах цілком незалежний – на нього немає впливу ніхто, в тому числі й політики.

Марк Андерсон розповів, що в США населення довіряє судовій системі, оскільки вона вище за

Мері Фонтейн розповіла про суд присяжних в США та випадки, коли суддя виносив обвинувальний вирок, а присяжні виправдовували людину. Також адвокат зазначила, що в Чикаго майже немає випадків звинувачень суддів у корупції.

Зліва направо: Володимир Петренко, Ігор Борщов, Сергій Чванкін, Марі Йованович, Девід Майкл Вон, Оксана Куриленко, Володимир Куценко, Павло Прохоров, Сергій Сученко

20 грудня 2016 року, до Київського районного суду Одеси завітала Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні **Марі Йованович**. Разом з нею суд відвідали керівник Програми USAID «Справедливе правосуддя» **Девід Вон** та спеціаліст з права та судового адміністрування цього проекту Сергій Сученко.

Візит відбувся в рамках Програми USAID «Справедливе правосуддя» з метою обговорення впливу проекту «Електронний суд» на здійснення судочинства в Київському районному суді м.Одеси.

Марі Йованович зазначила, що для покращення рівня довіри до суду не вистачає саме оперативності.

«Під час мого перебування в Україні питання корупції постає увесь час. Ми готові допомагати, але це боротьба, яку українці

повинні виграти самі. Не можна залишити поза увагою судову реформу, яка є однією з найважливіших антикорупційних реформ», – зазначила гостя.

Після презентації Марі Йованович на власні очі переконала у перевагах електронного судочинства під час судового засідання.

Базуючись на досягненнях Київського районного суду Марі Йованович пообіцяла сприяти впровадженню новачок на всій території України.

До Київського районного суду м. Одеси завітала делегація з юридичного факультету університету Озегін (Туреччина), серед гостей були декан факультету – **Йенер Унвер**, професор в області міжнародного права – **Мессут ХаккіКасін** (Mesut HakkiCaşın), доцент в області права Європейського Союзу – **Кутлухан Бозкурт** (Kutluhan Bozkurt) та студенти.

Гостей привітав голова суду

Сергій Чванкін. Він розповів про систему судоустрою в країні. Голова суду зауважив, що на сьогодні суддівський корпус не укомплектовано повністю: із 26 з повноваженнями лише 17. Це дуже мало для такого великого району.

Гості поділились досвідом роботи електронної системи в Туреччині: «В нашій країні система «Електронний суд» працює вже 9 років. Через інтернет громадяни можуть дізнатись щодо призначення справ та прийнятих рішеннях. Крім цього, широко використовується система електронного підпису. Також, завдяки системі «Секвіс» засідання можуть проводитись по телефону. Використання відео є дуже зручним, якщо існує загроза життю. Після того, як 2 роки тому прийняли Закон «Про захист прав інформації», рівень довіри значно виріс. Це спростило роботу суддям».

Зліва направо: Геннадій Войтов, Володимир Петренко, Оксана Куриленко, Сергій Чванкін, Йенер Унвер, Мессут ХаккіКасін, Вадим Барський

МІЖНАРОДНИЙ ОБМІН ДОСВІДОМ – ЗАПОРУКА УСПІХУ ПРОЕКТУ «ЕЛЕКТРОННИЙ СУД»

Сергій Чванкін,
к.ю.н., доцент, голова
Київського районного
суду м.Одеси

У зарубіжних країнах ідея обміну процесуальними документами між судом і учасниками процесу в електронному вигляді з'явилась ще наприкінці вісімдесятих років минулого століття. Вона була реалізована та стала популярною у таких країнах, як США, Канада, Норвегія,

Австралія, Сінгапур, ОАЕ та інших.

З метою вивчення практичних аспектів функціонування електронних систем управління даними органів правосуддя 21–23 листопада 2016 року відбувся робочий візит делегації представників української системи правосуддя та зарубіжних експертів до **Боснії і Герцеговини**.

У складі делегації були: голова Вищої ради юстиції **Ігор Бенедисюк**, член ВРЮ **Тетяна Малашенкова**, голова Державної судової адміністрації України **Зеновій Холоднюк**, генеральний директор ДП «Інформаційні судові системи» **Віталій Живаєв**, начальник ТУ ДСА в Одеській області **Володимир Куценко**, голова Київського районного суду міста Одеси **Сергій Чванкін** та **Володимир Петренко**, суддя зазначеного суду, в якому впроваджується пілотний проект «Електронний суд», спеціалісти з питань інформаційних технологій та співробітники секретаріату ВРЮ. Також до складу делегації увійшли представники міжнародних проектів, за підтримки яких було реалізовано програму візиту, а саме суддя від Норвезької

місії з питань верховенства права в Україні **Даг Братоле**, керівник Програми USAID «Нове правосуддя» **Девід М. Вон** та співробітник цієї ж програми **Ашот Агаян**.

Під час робочих зустрічей члени делегації відвідали муніципальний суд і кантональний суд міста Мостар, ознайомилися з їхньою роботою, зокрема, з організацією електронного документообігу на локальному та загальнодержавному рівні, практичними і процесуальними питаннями доступу до електронних даних судової системи як з боку суддів, органів управління судовою владою, так і громадян. Члени делегації мали можливість поспілкуватися з головами, суддями та співробітниками апарату цих судів, переконалися у практичній користі створення електронних баз даних для швидкості документообігу судової системи, якості управління судами, раціонального використання ресурсів, оптимізації роботи суддів та аналізу її ефективності.

Учасники делегації зустрілися з президентом, членами та співробітниками секретаріату Вищої ради суддів та прокурорів Боснії і Герцеговини, які розповіли про діяльність цього органу та судової системи держави в цілому. Президент Вищої ради суддів та прокурорів Боснії і Герцеговини Мілан

Зліва направо: Тетяна Малашенкова, Даг Братоле, Володимир Куценко, Девід Майкл Вон, Ігор Бенедисюк, Сергій Чванкін

Зліва направо: Володимир Петренко, Сергій Чванкін, Даг Братоле

Тегельтія окреслив основні повноваження ради, а також розповів про етапи реформування та інформатизації системи правосуддя Боснії і Герцеговини, починаючи з 2004 року за активної підтримки міжнародних партнерів. Мілан Тегельтія відзначив важливу роль Вищої ради суддів та прокурорів у підтриманні належного функціонування електронних баз даних системи правосуддя.

Президент Вищої ради суддів та прокурорів Боснії і Герцеговини окреслив основні етапи судової реформи, що відбулась у країні, та зазначив, що до судової реформи в Боснії і Герцеговині діяло 78 судів, зараз – 47; прокуратур у країні було 103, внаслідок реформи їхня кількість зменшилась до 90.

До повноважень Вищої ради суддів та прокурорів належить призначення суддів та прокурорів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, а також моніторинг результатів їх роботи. 11 членів Вищої ради суддів та прокурорів Боснії і Герцеговини – це судді та прокурори, 2 члени є адвокатами, одного члена призначає парламент та одного - Рада міністрів.

З 2015 року в судах Боснії і Герцеговини створено електронний архів, куди в першу чергу вносять архівні судові справи, починаючи з 1940 року. На сьогоднішній день в електронному архіві зберігаються понад 3 мільйони сторінок судових справ.

Також гостям презентували та детально розповіли про роботу

системи моніторингу інфраструктури інформаційних та комунікаційних технологій. Учасники зустрічі обговорили технічні та правові аспекти імплементації Системи управління справами.

Директор департаменту інформаційно-комунікаційних технологій Вищої ради суддів та прокурорів Боснії і Герцеговини Есмін Берхамовіч акцентував увагу на важливому значенні високопрофесійних людських ресурсів для впровадження новітніх технологій у судовій владі, для розробки та підтримання функціонування систем управління справами. Він поділився досвідом створення та діяльності спеціальної робочої групи, яка відповідала за стратегію запровадження та розвитку ІТ-технологій у системі правосуддя Боснії і Герцеговини.

Українські ІТ-спеціалісти мали можливість обговорити з колегами з Боснії і Герцеговини структуру державної інформаційної мережі, особливості її функціонування, роль Вищої ради суддів та прокурорів в її адмініструванні, а також інші технічні аспекти обміну інформацією та захисту безпеки електронних даних у системі правосуддя.

Голова Вищої ради юстиції Ігор Бенедисюк та члени делегації висловили вдячність представникам системи правосуддя Боснії і Герцеговини та міжнародним партнерам за можливість ознайомитися із практичними аспектами ефективного використання сучасних ІТ-технологій у системі правосуддя. Досвід,

отриманий у Боснії і Герцеговині, є особливо актуальним для України саме зараз, коли відбувається процес реформування та запровадження новачій, передбачених змінами до Конституції України в частині правосуддя. Практичні знання, отримані від представників судів і Вищої ради суддів та прокурорів Боснії і Герцеговини, є дуже корисними, зокрема з огляду на необхідність створення в Україні Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, положення про яку має затвердити Вища рада правосуддя. Запровадження електронних систем документообігу та баз управління ресурсами системи правосуддя дасть змогу уніфікувати порядок діловодства у судах, скоротити тривалість окремих стадій судового провадження, оптимізувати роботу судів та суддів, зекономити значні бюджетні кошти, покращити взаємодію та управління в системі правосуддя, створить додаткові можливості для ефективного планування кадрових і фінансових процесів у судовій системі. Інформатизація судової системи є засобом забезпечення кращих послуг для населення, засобом для підвищення прозорості, доступності та ефективності правосуддя.

Представники систем правосуддя Боснії і Герцеговини та України домовилися про подальшу співпрацю та обмін досвідом з метою найбільш ефективного впровадження сучасних ІТ-технологій та електронних засобів управління даними.

CONSCIENCIA MILLE TESTES